

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ KÜLLİYE YAPILARI:
AFŞİN ESHAB-I KEHF KÜLLİYESİ ÖRNEĞİ**

Esra Nur SARI

YÜKSEK LİSANS

GAZİANTEP-2025

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ KABUL VE ONAY FORMU

Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Esra Nur SARI** tarafından hazırlanan “**Anadolu Selçuklu Devleti Külliye Yapıları: Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Örneği**” başlıklı tez, **21/10/2025** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu/Üniversitesi</u>	<u>İmzası</u>
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Tülay KARADAYI YENİCE	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Başkanı	Prof. Dr. Murat ORAL	Konya Teknik Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Meltem BARIŞ ARARAT	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZGÜNER
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Esra Nur SARI

Tarih:

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ KÜLLİYE YAPILARI:
AFŞİN ESHAB-I KEHF KÜLLİYESİ ÖRNEĞİ

Esra Nur SARI

YÜKSEK LİSANS

Danışman
Doç. Dr. Tülay KARADAYI YENİCE

ÖZET

Türk-İslam döneminin en önemli yapılarından biri olan Külliye Yapılarının günümüz döneminde icraatı tam olarak bilinmemektedir. Tüm kültür varlıklarında olduğu gibi Külliye yapılarının da günümüzde bilinirlik açısından önemine değinilmesi gerekmektedir. Toplumumuzda, kültür varlıkları korunarak gelecek nesillere aktarılması, önem arz etmektedir. Bu araştırmada külliye yapılarının gelişimini göstermeye başladığı 13. yy. dan günümüze ulaşan Anadolu Selçuklu Devleti Külliye yapıları incelenmiştir. Yapılışı gereği içerisinde farklı fonksiyonların bulunduğu külliye yapıları günümüzde farklı işlevlerde de kullanıldığı çalışma kapsamında görülecektir. Bu Külliyelerin ortak noktaları ele alınarak ana kompozisyonlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Literatürde bulunan diğer çalışmalardan farklı olarak Külliyelerin isim başlıkları üzerinde değerlendirilmesinden ziyade ana kompozisyonları etrafında incelenerek literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Külliye yapılarının alt yapıları Anadolu Selçuklu Devleti döneminde 12. yüzyılda oluşturulmuştur. Devam eden süreçte 14. ve 15. yüzyılda mimari kompozisyonu meydana gelmiştir. Bu sebeple Külliye yapılarının ortaya çıkışından sonra gelişmeye başladığı dönem olarak Anadolu Selçuklu Devleti dönemi kapsamında varlığını gösteren Külliye yapıları, ana şemaları bakımından tarihi ve konumu, planlar, cephe ve süslemeler, malzeme ve strüktür yapısı şeklinde alt başlıklarla incelenmiştir.

Araştırma bulgularında ise Kahramanmaraş ili Afşin ilçesinde bulunan Roma döneminde İsa Mescidi olarak bilinen günümüzde ‘mağara’ olarak tanımlanan ve Anadolu Selçuklu Devleti döneminde üzerine cami inşa edilerek sonrasında eklendiği farklı işlevli yapılar ile külliye olarak kullanılmaya başlanan Eshab-ı Kehf Külliyesi örnekleme incelenmiştir. Sonuç olarak Külliye yapılarının ana fikrinin ortaya konulmasıyla birlikte, ticari konumu ve dönem çeşitliliği barındıran Eshab-ı Kehf Külliyesi üzerinden ana konu örneklendirilmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle turizm faaliyetlerinin yetersizliği, yapının korunma sorunları ve restorasyon hataları değinilerek sonuç ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Devleti Külliye Yapıları, Anadolu Selçuklu Devleti Mimarisi, Eshab-I Kehf Külliyesi, Külliye Yapıları

**HASAN KALYONCU UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT of ARCHITECTURE**

**ANATOLIAN SELJUK STATE KÜLLİYE STRUCTURES
AFŞİN ESHAB-I KEHF KÜLLİYESİ**

Esra Nur SARI

MASTER THESIS

**Advisor
Assoc. Prof. Dr. Tülay KARADAYI YENİCE**

ABSTRACT

One of the most important structures of the Turkish-Islamic period is the Külliye (complex) structures, whose current practices are not fully known. As with all cultural assets, the importance of the Külliye structures in terms of their recognition today needs to be emphasized. In our society, it is crucial to preserve cultural heritage and pass it on to future generations. This research examines the Külliye structures of the Anatolian Seljuk State that began to develop in the 13th century and have survived to the present day. Due to their construction, Külliye structures contain different functions, and it will be seen that they are used for various purposes today. By addressing the common points of these Külliye structures, the aim is to reveal their main compositions. Unlike other studies in the literature, this research aims to contribute to the literature by examining the main compositions of the Külliye structures rather than evaluating them based on their titles.

The foundations of Külliye structures were established during the 12th century in the Anatolian Seljuk State. In the continuing process, the architectural composition emerged in the 14th and 15th centuries. For this reason, the Külliye structures that began to develop after their emergence are examined within the context of the Anatolian Seljuk State period, focusing on their historical significance and location, plans, facades and decorations, materials, and structural characteristics under subheadings.

The research findings include the examination of the Eshab-ı Khef Külliyesi, located in the Afşin district of Kahramanmaraş province, which is known as the Isa Mosque from the Roman period and is currently referred to as a 'cave.' This site was transformed into a Külliye with the construction of a mosque during the Anatolian Seljuk State period, along with the addition of various functional structures. As a result, with the establishment of the main idea of Külliye structures, the Eshab-ı Khef Külliyesi, which embodies commercial significance and diversity of periods, serves as a primary example. Based on the results obtained, issues such as the inadequacy of tourism activities, preservation problems of the structure, and restoration errors are addressed, and conclusions and recommendations are presented.

Keywords: Külliye Structures of the Anatolian Seljuk State, Architecture of the Anatolian Seljuk State, Eshab-ı Khef Külliyesi (or Eshab-ı Khef Complex)

ÖNSÖZ

Danışmanım Doç. Dr. Tülay Karadayı Yenice'ye sabrı, emekleri ve değerli katkıları için en içten minnetimi sunuyorum. Ayrıca tez çalışmama katılım sağlayan ve değerli görüşlerini paylaşan jüri üyeleri Prof. Dr. Murat Oral ve Dr. Öğr. Üyesi Meltem Barış Ararat'a teşekkür ediyorum.

Eğitimim ve sonrasında mesleki yaşamımda ilerlememde bana yol gösteren ve en büyük destekçim olan saygıdeğer babam Nazım Sarı ve annem Selma Sarı'ya sonsuz şükranlarımı iletiyorum. Hayatımın her anında, özellikle de her kararımda yanımda olan sabırlı ve sevgi dolu ailem amcam İlyas Sarı, ağabeyim Abdussamet Sarı ve ablam Nezaket Sarı Demir olmak üzere eşleri ve çocuklarına da teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmam sırasında arşiv dosyalarını paylaşarak destek veren Afşin Belediyesi İmar Servisi'ne şükranlarımı sunarım. Sürecimin başında benimle belgelerini paylaşan başta Eshab-ı Kehf Külliyesi rehberi Ramazan Kırac, Afşin Haber Merkezi Halil Demi, Çukurova Çağdaş Sanat Vakfı Kurucu Üyesi Mehmet İnal ve Av. Hacı Bayram Veli Arıkan'a desteklerinden ötürü teşekkür ederim. Arşiv belgelerini bulup kamuoyuyla paylaşan kıymetli meslektaşım Harun Karabulut'a ayrıca şükranlarımı sunarım. Sürecim boyunca yanımda olan meslektaşım Z. Ebru Gül Çolak ve Psikolojik Danışman Hatice Kılınç başta olmak üzere manevi desteklerini eksik etmeyen dostlarıma da teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, yaşadığımız deprem felaketinde hayatını kaybeden şehitlerimizi saygı, rahmet ve minnetle anıyorum.

Esra Nur SARI
Gaziantep - 2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Problemi.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı	2
1.3. Çalışmanın Önemi	3
1.4. Özgün Değer ve Katkı	3
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
2.1. Külliye'nin Tanımı ve Tarihçesi.....	4
2.2. Anadolu Selçuklu Devleti Külliye Yapıları.....	6
2.2.1. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	9
2.2.2. Amasya Gökmedrese Camii	13
2.2.3. Konya Karatay Mescidi ve Medresesi	16
2.2.4. Akşehir Taş Medrese	18
2.2.5. Konya İnce Minareli Medrese	22
2.2.6. Kayseri Çifte Minareli Medrese	24
2.2.7. Sivas Şifaiye Medresesi	26
2.2.8. Kayseri Hunat (Huand) Hatun Külliyesi	29
2.2.9. Konya Sahip Ata Külliyesi	32
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	36
3.1. Yöntem ve Materyal	36
3.1.1. Yöntem.....	36
3.2. Materyal	37
3.2.1. Yazılı Kaynaklar	37
3.2.2. Görsel Materyaller	38
3.2.3. Yerinde İnceleme Verileri	38
3.2.4. Teknik Analizler	38
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	40
4.1. Kahramanmaraş Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi	40
4.1.1. Tarihi ve konumu.....	41
4.2. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Yapıları.....	43
4.2.3 Cami.....	43
4.2.1. Ribat.....	49
4.2.1. Han.....	59
4.2.5. Kadınlar Mescidi.....	63
4.2.6. Paşa Çardağı	64

5.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
5.1. Sonuç	69
5.2. Öneriler	77
KAYNAKÇA.....	79

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi Künyesi	9
Tablo 2. Amasya Gökmederese Camii Künyesi	13
Tablo 3. Konya Karatay Mescidi ve Medresesi Künyesi.....	16
Tablo 4. Akşehir Taş Medrese Künyesi	18
Tablo 5. Konya İnce Minareli Medrese Künyesi	22
Tablo 6. Kayseri Çifte Minareli Medrese Künyesi	24
Tablo 7. Sivas Şifaiye Medresesi Künyesi.....	26
Tablo 8. Kayseri Hunat (Huand) Hatun Külliyesi Künyesi	29
Tablo 9. Konya Sahip Ata Külliyesi Künyesi.....	32
Tablo 10: Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti Külliyesi Karşılaştırması..	70
Tablo 11: Külliye Plan Tipolojisi, Cephe ve Süslemeleri, Strüktür Yapısı ve Malzemeleri Yönünden Karşılaştırılması	72
Tablo 12: Anadolu Selçuklu Devleti Külliyesi Genel Karşılaştırması	76

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi Vaziyet Planı (Demir, 2011)	10
Şekil 2. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medrese Planı (Şaman, 2012)	11
Şekil 3. Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medrese Doğu Cephesi (Şaman, 2012)	12
Şekil 4. Kayseri Hacı Kılıç Camii Taç Kapısı (Demir, 2011)	12
Şekil 5. (a) Hacı Kılıç Cami (Sol) ve (b) Medresesi (Sağ) Taç Kapı Kuşatma Kemer Motifleri (Önkol, 2018)	13
Şekil 6. Gökmedrese Cami-Türbe Zemin Kat Planı Ö:1/50 (Güçyetmez, 2023)	14
Şekil 7. Amasya Gökmedrese Cami-Medrese Kuzey Doğu Görünüşü (Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi)	15
Şekil 8. Karatay Medresesi Planındaki Değişiklikler (Ulusoy, 2017)	17
Şekil 9. Karatay Medresesi 1980 ve 2017 Fotoğrafları (Uslu ve Urak, 2020)	18
Şekil 10. Akşehir Taş Medrese Onarım Planı (Ertaş, 2017)	19
Şekil 11: Taş Medresenin iç avlusunun taç kapıya doğru görünüşü (Restitüsyon Rapor, 2009)	20
Şekil 12. Medresenin iç avlusundan ana eyvana doğru görünüş (Restitüsyon Rapor, 2009)	20
Şekil 13. Konya İnce Minareli Medrese Planı (Uzunharman, 2015)	22
Şekil 14. Konya İnce Minareli Medrese Planı 2	23
Şekil 15. Kayseri Çifte Minareli Medrese Planı (Kutlu, 2017)	25
Şekil 16. İzzeddin Keykavus Darüşşifası (Şifaiye Medresesi) Planı (Yiğiter & Kunduracı, 2023)	27
Şekil 17. Sivas Keykavus Darüşşifası	28
Şekil 18. Sivas Şifaiye Medresesi İç Avlu	29
Şekil 19. Hunat Hatun Külliyesi Planı (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021)	30
Şekil 20. Hunat Hatun Camisi Batı Taç Kapısı (Kara, 2019)	31
Şekil 21. Hunat Hatun Cami Havadan Genel Görünümü (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021)	32
Şekil 22. Sahip Ata Külliyesi (Erdem, 2019)	33
Şekil 23. Caminin kuzey ve doğu cephelerinin görüldüğü perspektif çizimi	34
Şekil 24. Selçuklu Dönemi Maraş Çevresi Kervan Yolları (Selçuklu Döneminde Maraş Yöresinde Yollar, 2016) (Üzerine Eklmeler Yapılmıştır.)	40
Şekil 25. Afşin Merkez ile Eshab-ı Kehf Külliyesinin Konumu (Google Earth, 2025).	43
Şekil 26. Eshab-ı Kehf Külliyesi Cami ve Mağara Bölümü Planı (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)	44
Şekil 27. Eshab-ı Kehf Külliyesi Cami Doğu Cephesi, 2025	45
Şekil 28. Eshab-ı Kehf Külliyesi Cami Mihrabı, 2025	46
Şekil 29. Eshab-ı Kehf Külliyesi Cami Mihrap Önü, 2025	47
Şekil 30. Eshab-ı Kehf Cami Planı (Özkarcı, 2016)	48
Şekil 31. Eshab-ı Kehf Külliyesi Sütunları, 2025	48
Şekil 32. Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Taç Kapı Kitabesi (2025)	49
Şekil 33. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)	51
Şekil 34. Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Alt Katı (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)	52
Şekil 35. Ribat Bölümü Üst Katı- Medrese Bölümü (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)	53
Şekil 36. Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Bölümü, 1961	53
Şekil 37. Eshab-ı Kehf Külliyesi Kuzey-Batı Cephesi (Kuzeyden Batıya Bakış), 1961 (Arşiv)	54
Şekil 38. Eshab-ı Kehf Külliyesi Kuzey-Batı Cephesi (Batıdan Kuzeye Bakış), 2025	55
Şekil 39. Eshab-ı Kehf Külliyesi Taç Kapısı Ali Saim Ülgen'in Teknik Gezisi (Ortadaki), 1961	56

Şekil 40. Ali Saim Ülgen Tarafından Taç Kapı Çizimi, 1961	56
Şekil 41. Afşin Eshab-1 Kehf Külliyesi Ribat Giriş Taç Kapısı, 2025	57
Şekil 42. Afşin Eshab-1 Kehf Külliyesi Ribat Giriş Taç Kapısı Üzerindeki Motifler, 2022	57
Şekil 43. Eshab-1 Kehf Külliyesi Ribat Kesiti (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)	58
Şekil 44. Eshab-1 Kehf Külliyesi Han Planı (Akok & Özgüç, 1967)	59
Şekil 45. Han Yapısı Doğu Cephesinden Bakış, 2025	60
Şekil 46. Eshab-1 Kehf Han Giriş Portalı,2025	60
Şekil 47. Eshab-1 Kehf Külliyesi Han İç Avlusu,2025	61
Şekil 48. Eshab-1 Kehf Külliyesi Han Kapalı Bölümü(Ahır Bölümü),2025	61
Şekil 49. Eyvan Bölümleri Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Örtüsü,2025	62
Şekil 50. Ahır Bölümü Sivri Beşik Tonoz Örtü ve Balıksırtı Örgü,2025	62
Şekil 51. Eshab-1 Kehf Külliyesi Kadınlar Mescidi Güney Cephesi,2025	63
Şekil 52. Kadınlar Mescidi Kesiti (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)	64
Şekil 53. Paşa Çardağı Üst Kat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)	65
Şekil 54. Paşa Çardağı Alt Kat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)	65
Şekil 55. Paşa Çardağı Kuzey Cephesi,2025	66
Şekil 56. Paşa Çardağı Güney Cephesi,2025	66
Şekil 57. Paşa Çardağı Doğu Cephesi Çizimi Paşa Çardağı Alt Kat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)	67
Şekil 58. Paşa Çardağı Kesiti (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)	68

1. GİRİŞ

İnsanoğlu varoluş süreci boyunca öncelikle temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çaba sarf etmiştir. Bu ihtiyaçların giderilmesinden sonra üretme, güç kazanma ve doğaya hükmetme arzusu gelişmiş; bu arzular zamanla toplumsal ve kültürel faaliyetlerin temelini oluşturmuştur. Anadolu ise coğrafi konumu ve verimliliği sayesinde birçok medeniyetin bu arzular doğrultusunda yerleştiği ve geliştiği bir bölge olmuştur (Tuğaç, 2021). Paleolitik Dönem boyunca toplumlar, avcı-toplayıcı yaşam tarzının gereği olarak konar-göçer şekilde yaşamışlardır. Ancak sürekli gelişme ve üretme isteği, Neolitik Dönem’de yerleşik hayata geçişle bir kırılma noktası yaratmıştır. Bu dönemde aynı zamanda inanç sistemleri gelişmiş, tapınak ve mabetler inşa edilerek dini ritüellerin yerine getirildiği kutsal alanlar oluşturulmuştur (Tuğaç, 2021).

Yerleşik hayata geçişte dini yapıların merkezi bir rol üstlenmesi, ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir. 11. yüzyılda Anadolu’da hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti dönemine gelindiğinde, İslam dinine ait ibadet yapıları olan camiler inşa edilmiştir. Zamanla camiler yalnızca ibadethane işlevi görmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyalleşme, eğitim, ticaret ve kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü çok işlevli mekanlara dönüşmüştür. Bu çok yönlü kullanım, cami mekanlarının zamanla yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaca yanıt olarak, camilerin çevresine farklı işlevlere sahip yapıların eklenmesiyle külliye mimarisi ortaya çıkmıştır. Külliyelerin merkezinde yer alan camiler, doğası gereği şehrin odak noktası olmuş; bu konumları külliyelerin gelişimini de etkilemiştir. Anadolu Selçuklu döneminde camilerin merkezde yer aldığı külliyeler, ilmi, dini, sosyal ve siyasi işlevleri bünyesinde barındıran kompleks yapılar haline gelmiştir. Bu yapıların artan önemi, taş işçiliği ve mimari süslemelerdeki gelişmeleri de beraberinde getirmiştir.

1.1. Araştırma Problemi

Araştırma kapsamında ele alınan Eshab-ı Kehf Külliyesi, bulunduğu konum itibarıyla ticaret yolu üzerinde yer alması ve Roma Dönemi, Anadolu Selçuklu Devleti, Dulkadiroğulları Beyliği, Osmanlı Devleti ile günümüz Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ait izleri bir arada barındırması bakımından, külliye mimarisinin gelişimine önemli bir örnek teşkil etmektedir. Eshab-ı Kehf Külliyesi, günümüze aynı işlevle ulaşabilmiş nadir Anadolu Selçuklu dönemi külliyelerindendir. İlk olarak Hristiyanlık döneminde İsa Mescidi olarak inşa edilen yapı, Selçuklu döneminde han, kervansaray ve cami gibi eklerle genişletilmiş; Osmanlı döneminde ise kadınlar mescidi ve paşa

çardağı gibi yeni bölümler eklenmiştir. Böylece külliye, inşa amacına uygun şekilde işlevini sürdürerek günümüze ulaşmıştır.

Eshab-ı Kehf Külliyesi üzerine yapılan mevcut çalışmalar, dini yönü, süslemeleri ve genel mimari özellikleri gibi başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Ancak bu başlıkları bütüncül biçimde ele alan derlenmiş bir çalışma bulunmamaktadır. Özellikle mimari üslubun dönemsel bağlamda, ayrıntılı ve amaç odaklı olarak incelendiği sistematik bir araştırma yapılmamıştır. Her ne kadar külliye beş farklı dönemin izlerini taşısa da, literatürde ağırlıklı olarak Anadolu Selçuklu dönemi külliyesi olarak tanımlanmakta ve bu vasfı almasındaki gerekçeler açık biçimde ortaya konmamaktadır. Hatta alana özgü mimari analizlere odaklanan kapsamlı çalışmaların da mevcut olmadığı görülmektedir. Bu durum, özellikle üslup incelemeleri bağlamında literatürde önemli bir boşluk olduğunu göstermektedir.

Günümüzde Eshab-ı Kehf Külliyesi, bölge halkı tarafından gerçekleştirilen inanç turizmi kapsamında ziyaret edilmekte, ancak bunun dışında kültürel ve mimari açıdan yeterince değerlendirilememektedir. Külliyenin mimari, kültürel ve sosyal bağlamda tanınırlığı sınırlı kalmıştır. Ayrıca yapılan restorasyon çalışmalarının doğruluğu akademik ölçütlerle mukayese edilmemiş ve bakım faaliyetlerine gereken özen gösterilmemiştir. Tüm bu nedenlerle, külliyeyle ilişkin daha kapsamlı, analitik ve dönemler arası karşılaştırmalar içeren akademik çalışmaların yapılması gerekliliği açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ortaya çıkan külliye yapılarının mimari karakteristiğini ve toplumsal işlevlerini bütüncül bir bakış açısıyla incelemektir. Özellikle Afşin’de bulunan Eshab-ı Kehf Külliyesi örneği üzerinden, külliyelerin plan tipolojileri, cephe düzenlemeleri, süslemeleri, malzeme ve taşıyıcı sistem özellikleri ile tarihsel süreçte geçirdiği değişimler analiz edilmiştir. Böylelikle, Selçuklu dönemi külliyelerinin yalnızca dini bir merkez olmanın ötesinde sosyal, kültürel ve ticari fonksiyonları da kapsayan çok yönlü yapılar olduğu ortaya konulmak istenmiştir. Bu kapsamda araştırma, literatürde genellikle külliyelerin isim ya da fonksiyonları üzerinden yapılan sınıflandırmalardan farklı olarak, külliyelerin ana kompozisyon şemaları üzerinden değerlendirilmesini hedeflemektedir. Eshab-ı Kehf Külliyesi örneği, Selçuklu külliye mimarisinin gelişim sürecini somutlaştırması, farklı dönemlerde eklenen yapılarıyla çeşitlilik göstermesi ve günümüzde karşı karşıya kaldığı koruma sorunları ile birlikte özgün bir araştırma alanı sunmaktadır. Çalışmanın nihai

amacı, Anadolu Selçuklu külliyelerinin mimari ve işlevsel bütünlüğünü ortaya koyarak hem akademik literatüre katkı sağlamak hem de kültürel mirasın korunması konusunda farkındalık oluşturmaktır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Araştırmalar sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda, Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin farklı dönemlere ait izlerinin korunması ve bu bağlamda yapılan ya da gelecekte yapılması planlanan restorasyon çalışmalarının yapı üzerindeki etkileri değerlendirilmiş, buna yönelik öneriler sunulmuştur. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin inşa amacına uygun biçimde günümüz toplumunun hizmetine sunulması temel hedef olarak belirlenmiştir. Ayrıca, yapıda meydana gelen hasarların ve restorasyon sürecinde ortaya çıkabilecek yanlış uygulamaların önüne geçilmesi amaçlanmakta, bu sayede külliyenin, mimari bir kültür varlığı olarak gelecek kuşaklara sağlıklı ve özgün biçimde aktarılması hedeflenmektedir.

1.4. Özgün Değer ve Katkı

Ülkemizde "Eshab-ı Kehf" olarak bilinen mekanlar, Mersin'in Tarsus ilçesi ile Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde yer almaktadır. Afşin ilçesindeki Eshab-ı Kehf Külliyesi'ne ilişkin olarak Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri Bölümü tarafından çeşitli tespit çalışmaları yürütülmüştür. Bu çalışmalar sonucunda, Afşin Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından alınan kararla Kehf Suresi'nde yer alan güneşin doğuş ve batış açılarına dair ifadelerin bu mekanda doğrulandığı tescillenmiştir. Ancak bu bilimsel verilerin, inanç turizmi bağlamında kamuoyu nezdinde yeterince tanıtılmadığı görülmektedir. Eshab-ı Kehf'in tarihi süreci Bizans döneminden günümüze dek korunmuş olup, bu mekan Anadolu Selçuklu Devleti'nin mimari mirasına katkı sunan önemli bir yapıdır. Yapılan literatür taramalarında; inanç turizmi, sanat tarihi, mimari analizler, kentsel tarih ve Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin tarihsel arka planı gibi konulara değinilen çeşitli çalışmalar bulunduğu görülmektedir. Ancak mimari açıdan detaylı, yapı analizi temelli incelemelerin yetersiz olduğu dikkat çekmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Külliye'nin Tanımı ve Tarihçesi

Külliye kavramı, İslam medeniyetinin sosyal, dini, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını aynı mekansal organizasyon içerisinde karşılayacak biçimde şekillenmiş yapı topluluklarını ifade etmektedir. Bu yapılar, genellikle bir cami etrafında şekillenen ve caminin yanı sıra medrese, türbe, şifahane, hamam, aşhane, tabhane, kervansaray, arasta, sebil, çeşme gibi çeşitli işlevlere sahip binaların bir araya gelmesiyle oluşmuştur (Akok ve Özgüç, 1967). Külliye, sadece dini bir işlev görmemiş, aynı zamanda halkın eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi temel gereksinimlerine cevap veren birimler olarak da hizmet vermiştir. Bu bağlamda külliye, İslam şehir planlamasında merkezi bir rol üstlenmiştir. Külliye yapıları ilk olarak İslam coğrafyasında farklı isimlerle anılmış, ancak özellikle Türk-İslam mimarisinde "külliye" terimi zamanla yerleşiklik kazanmıştır. Erken dönemlerde bu yapılara "imaret" adı verilmiş ancak bu terim zamanla külliye kavramını karşılamada yetersiz kalmış çünkü külliye, sadece yeme içme faaliyetleriyle sınırlı bir işlev görmemekte, aksine çok daha kapsamlı bir sosyal donatı alanı olarak planlanmış ve inşa edilmiştir (Akozan, 1969). Bu bağlamda Akozan (1969) Türk külliyesi üzerine yaptığı araştırmada, çeşitli dönemlere ait külliye örneklerini tarihsel süreçleri ve mimari özellikleri bakımından ele almıştır. Bu çalışma, külliye mimarisinin evrimi ve toplumsal işlevleri açısından önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Genel olarak Türk-İslam mimarisinde külliye, özellikle Anadolu Selçuklu Devleti döneminde sistematik bir anlayışla inşa edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde külliye, caminin etrafında şekillenen birimlerin bütünsel bir plan dahilinde bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Cami, külliye'nin merkezinde yer almış, bu merkeze bağlı olarak eğitim, sağlık ve sosyal yardımlaşmaya yönelik yapılar inşa edilmiştir (Akok ve Özgüç, 1967; Akozan, 1969). Söz konusu bütüncül yaklaşım, külliye yapılarının hem mimari hem de işlevsel açıdan tekil yapılardan farklılaşmasına neden olmuştur. Nitekim bu yapılar, mimari bütünlüğün yanı sıra vakıf sistemiyle de desteklenmiş, bu sayede sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Külliye yapılarının tarihi kökeni, İslam toplumlarında caminin sadece ibadet edilen bir mekan olmaktan çıkıp çok amaçlı bir toplumsal merkez haline gelmesiyle başlamıştır. Zamanla cami yapılarının çevresine eklenen medreseler ile eğitimin kurumsallaşması sağlanmış, şifahaneler ile sağlık hizmetlerinin sunumu

gerçekleştirilmiş, aşhanelerle toplumsal yardımlaşma hayata geçirilmiştir. Ayrıca Ebiri (2021) Anadolu Selçuklu Çağında şifahane bünyesinde yer alan türbeleri ele almış, bu yapıların mimari ve fonksiyonel özellikleri ile toplumsal bağlamdaki rollerini değerlendirmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti, İslam mimarisini kendine özgü bir üslupla yeniden yorumlamış ve şehirlerin gelişiminde külliye merkezli bir planlama benimsemiştir. Bununla beraber Baykara (1996) tarafından kaleme alınan çalışma, Selçuklu dönemindeki Ulucami'nin şehirde iskanı belirleyen bir kaynak olarak önemini ortaya koymakta ve bu yapının sosyokültürel işlevlerini irdelemektedir. Bu dönemde inşa edilen külliye, yalnızca mimari anlamda değil, aynı zamanda siyasi otoritenin ve toplumsal dayanışmanın birer simgesi olarak değerlendirilmiştir. Caminin çevresinde yer alan medrese, türbe ve benzeri yapılar, hem maddi hem de manevi hizmetlerin merkezi olarak işlev görmüş, böylece şehirleşme dinamiklerini belirleyen başlıca unsurlardan biri haline gelmiştir (Alsan, 2019). Külliye yapılarının bir diğer önemli özelliği, farklı sosyal tabakalardan bireylerin bu yapılardan eşit biçimde faydalanabilmesidir. Eğitim alanında medreseler öğrencilerin hizmetine sunulmuş, şifahanelerde zengin fakir ayrımı yapılmadan sağlık hizmeti verilmiştir. Aynı şekilde aşhaneler ve misafirhaneler, yoksul ve yolculara karşılıksız hizmet sunmuş, böylece külliye, sosyal adaletin ve toplumsal barışın tesisinde önemli roller üstlenmiştir (Atıcı ve İnceoğlu, 2018).

Anadolu'da kurulan ilk örnekler, çoğunlukla cami medrese birlikteliğiyle teşekkül etmiş külliye tipolojileri olarak karşımıza çıkmıştır. Zamanla bu yapılara türbe, hamam, şifahane, kervansaray ve arasta gibi farklı fonksiyonlar da eklenerek külliye organizasyonları daha kompleks bir hal almıştır (Alsan, 2019; Atıcı ve İnceoğlu, 2018). Selçuklu dönemi şehirlerinin morfolojik gelişiminde, külliye yapıları hem mekansal hem de sosyolojik bir odak oluşturmuş, toplumsal yaşamın farklı yönleri bu merkezlerde bir araya getirilmiştir. Bununla beraber Deveci (2003) tarafından kaleme alınan Seyyid Battalgazi Külliyesi çalışması, külliye'nin mimari bileşenleri, tarihi gelişimi ve yapısal özellikleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu araştırma, Anadolu Selçuklu dönemi külliyelerinin genel mimari anlayışına ışık tutmaktadır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi olarak güçlü olduğu 13. yüzyıl, külliye yapılarının mimari ve fonksiyonel açıdan zirveye ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yapılan külliye, taç kapıları, anıtsal cephe düzenlemeleri, mukarnaslı kavsaraları, geometrik ve bitkisel motifleriyle sanatsal birikimin en yüksek seviyelerini

yansıtmıştır. Ayrıca Bulut (2020) çalışmasında Anadolu Selçuklu taçkapılarında kullanılan ana bordür tasarımları incelenmiş ve bu motiflerin sanat tarihi açısından önemi değerlendirilmiştir. Her bir külliye, dönemin banisinin kültürel ve sosyal vizyonunu mimari bir anlatım haline getirmiştir. Bu yapılar, yalnızca mimarlık tarihi açısından değil; vakıf sistemi, şehircilik, sanat tarihi ve sosyal tarih açısından da çok boyutlu birer inceleme konusu haline gelmiştir. Külliye yapılarının planlamasında, topografya, iklim koşulları, yapının hizmet vereceği nüfusun yoğunluğu gibi çeşitli etkenler belirleyici olmuştur (Batır, 2018). Geniş bir arazide inşa edilen külliyeler, genellikle merkezi avlu etrafında simetrik veya asimetrik biçimde kurgulanmış, bu düzen, kullanım kolaylığı ve mekanlar arası ilişkilerin sürekliliği açısından işlevsel bir yapı sunmuştur. Selçuklu mimarisinin karakteristik özelliklerinden biri olan geometrik düzenlemeler ve modüler sistemler, külliyelerin iç planlarında da kendini göstermiştir. Bu bağlamda Böleken (2010) Anadolu Selçuklu başkentinde dini mimaride devşirme malzeme kullanımını araştırmış, bu malzemelerin mimari yapıların inşasında ve estetik tasarımında oynadığı rolü ortaya koymuştur.

2.2. Anadolu Selçuklu Devleti Külliye Yapıları

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde mimari anlayış, sadece tekil yapıların inşasıyla sınırlı kalmamış, aksine, toplumsal hayatı doğrudan etkileyen çok işlevli yapı gruplarının oluşturulmasıyla derinleşmiştir. Bu dönemde külliye yapıları, kentlerin sosyal, kültürel, dini ve ekonomik dinamiklerini bütünleştiren mekansal organizasyonlar olarak ortaya çıkmıştır. Cami merkezli bu yapılar, etrafında medrese, türbe, şifahane, han, hamam, aşevi, kervansaray gibi birimlerin sistematik biçimde planlandığı kompleksler halinde şekillenmiştir (Baykara, 1996). Bu çerçevede Şahin (2016) Anadolu Selçuklu dönemi mimarisinde mekan tipolojisi bağlamında Malatya Hekimhan'daki Taşhan Kervansarayı'nı incelemiştir. Çalışma, kervansarayın mimari özelliklerini, işlevselliğini ve Selçuklu mimarisindeki yerini detaylı şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum, Selçuklu şehircilik anlayışının merkezi ve işlevsel bir çekirdek etrafında geliştiğini göstermiştir. Anadolu Selçuklu külliye yapılarında cami yapıları genellikle mimari kompozisyonun merkezini oluşturmuştur (Batır, 2018; Baykara, 1996). Caminin kible yönüne yerleştirilen ana eksen, külliyenin diğer birimlerinin yerleşiminde referans kabul edilmiştir. Bu yönlendirme ile mekanlar arası geçiş sağlanmış, avlular ve revaklarla oluşturulan açık ve yarı açık mekanlar sayesinde mekansal süreklilik sağlanmıştır. Bu süreç bağlamında Şaman (2012) Kayseri'deki

Selçuklu külliyelerini ele alarak bu yapıların tarihi, mimari ve kültürel özelliklerini analiz etmiştir. Kayseri bölgesinin Selçuklu mimarisindeki önemi vurgulanmıştır.

Külliye planlamasında topografya, iklim ve kent dokusu gibi çevresel faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle yerleşimin yoğun olduğu bölgelerde, yapıların asimetrik düzende yerleştirildiği, ancak buna rağmen içsel bir bütünlük içinde şekillendiği görülmüştür. Erken dönem külliyelerde daha sade ve simetrik planlamalar tercih edilmişken, ilerleyen dönemlerde artan fonksiyonel çeşitlilikle birlikte plan şemaları da karmaşıklaşmıştır (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021). Bu gelişim, mimari tekniklerin ilerlediğini ve yapıların sadece işlevsellik değil aynı zamanda anıtsallık taşıması yönünde evrildiğini göstermiştir. Külliye yapılarında kullanılan malzemeler, bölgesel kaynaklara göre çeşitlenmiştir. Taş ve tuğla, bu dönemde en çok tercih edilen yapı malzemeleri arasında yer almıştır. Taş işçiliğiyle örülmüş cepheler, geometrik ve bitkisel süslemelerle bezenmiş, taç kapılar, estetik ve sembolik bir anlam taşıyan mimari öğelere dönüşmüştür (Boy, 2017). Özellikle cami ve medrese girişlerinde kullanılan mukarnaslı kavsaralar, dönemin ustalığını yansıtan önemli detaylardan biri olmuştur. Taş malzemenin yanı sıra alçı, çini ve ahşap gibi malzemeler de süslemelerde ve iç mekan donatılarında yoğun biçimde kullanılmıştır. Bu çerçevede Alsan (2019) İslamiyet'te tasvir yasağı kavramını ve Türk mimari süsleme sanatında insan figürünün kullanımı konusunu incelemiştir. Çalışma, dinsel kısıtlamalar ile sanatsal ifadeler arasındaki ilişkiyi, özellikle mimari süslemeler bağlamında tartışmaktadır.

Anadolu Selçuklu külliyesi, sadece mimari yapılar topluluğu olarak kalmamış; aynı zamanda birer sosyal organizasyon merkezi işlevi görmüştür. Bu yapılarda günlük yaşamın farklı yönleri bir araya getirilmiş, eğitim, sağlık, barınma ve ibadet gibi temel ihtiyaçlar aynı kompleks içinde karşılanmıştır (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021; Boy, 2017). Bu bütünleşmiş yapı, hem vakıf sistemiyle desteklenmiş hem de dönemin siyasal otoriteleri tarafından himaye edilmiştir. Bu sayede külliyeler, sadece dini değil aynı zamanda sosyoekonomik gücü de temsil eden merkezler haline gelmiştir. Külliye yapılarının yer aldığı şehirler, bu komplekslerin etrafında büyümüş ve gelişmiştir. Özellikle Kayseri, Konya, Sivas gibi merkezlerde inşa edilen külliyeler, kentsel dokunun belirleyici unsurlarından biri olmuştur (Böleken, 2010). Bununla beraber Boy (2017) tarafından yapılan araştırmada, medreselerin tarihçesi ve Kayseri medreselerinin tarihsel gelişimi ele alınmış, özellikle medrese mimarisinin toplumsal ve eğitimsel işlevleri üzerinde durulmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti külliye yapıları, yalnızca bireysel hayırseverlik ve dini inşa motivasyonlarıyla değil, aynı zamanda merkezi yönetimin sosyal politikasının mimari yansımaları olarak da değerlendirilmiştir (Bulut, 2020). Bu yapı grupları, özellikle sultanlar, vezirler ve yüksek rütbeli devlet görevlileri tarafından inşa ettirilmiş olup hem dini meşruiyetin pekiştirilmesi hem de toplumsal dayanışmanın sağlanması açısından bir araç olarak kullanılmıştır. Bu durum, külliye inşalarının yalnızca mimari bir faaliyet değil, aynı zamanda siyasal bir temsil ve prestij aracı olduğunu da ortaya koymuştur (Böleken, 2010; Bulut, 2020). Külliye içerisinde yer alan türbeler, bu siyasal sembolizmi güçlendiren bir unsur olarak planlara dahil edilmiştir. Devlet erkanına ait türbelerin külliye bünyesinde yer alması, mekana hem kutsallık hem de tarihi bir süreklilik kazandırmıştır. Anadolu Selçuklu külliyelerinde görülen mimari bütünlük, aynı zamanda yapım teknikleri ve süsleme anlayışları bakımından da dönemin yüksek sanat zevkini yansıtmıştır. Klasik Selçuklu taş işçiliği, özellikle taç kapılarda zirveye ulaşmıştır (Çayırdağ, 2013). Bu bağlamda Uzunharman (2015) çalışmasında İnce Minareli Medrese'nin taç kapısındaki kitabeleri hat sanatı açısından incelemiş ve bu sanatsal unsurların tarihsel ve estetik önemini ortaya koymuştur. Taç kapılar, yalnızca yapıya giriş sağlayan mimari unsurlar değil, aynı zamanda yapının kimliğini dışa vuran estetik manifestolar haline gelmiştir. Mukarnas dolgulu nişler, geometrik örgü sistemleri, kufi ve sülüs yazılarla bezenmiş bordürler, külliye yapılarının dış cephelerini birer sanat panosuna dönüştürmüştür. Bu mimari unsurlar, dönemin zanaatkarlarının teknik maharetlerini ve sanatsal yaratıcılıklarını ortaya koymuştur (Demir, 2011). Ayrıca Atıcı ve İnceoğlu (2018) çalışmasında Seyit Battal Gazi Külliyesi'nin mimari iletişim bağlamında tarihsel ve güncel durumunu analiz etmiştir. Çalışma, külliye mimari unsurlarının kültürel ve estetik açıdan nasıl okunabileceğini ortaya koymaktadır.

Külliye planlarının vaziyetinde görülen avlu-eyvan ilişkisi, mekanların fonksiyonel sınırlarını belirlemenin yanı sıra mekansal hiyerarşiyi de ortaya koymuştur. Cami genellikle merkezi bir ekseninde yer alırken; medrese, türbe, şifahane gibi yapılar bu merkezin çevresine konumlandırılmıştır. Bu yerleşim düzeni, hem dini hem de toplumsal işlevlerin birbirini tamamlayacak şekilde kurgulandığını göstermiştir (Çayırdağ, 2013; Demir, 2011). Ayrıca bu yapıların birbirine olan yakınlıkları, külliye içerisindeki sirkülasyonun ve toplumsal etkileşimin sürekliliğini sağlamıştır. Eğitim, ibadet ve sağlık gibi kamusal hizmetlerin aynı mekanda sunulması, toplumun farklı kesimlerinin bu yapılardan eş zamanlı olarak faydalanmasına imkan tanımıştır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen külliyeler, aynı zamanda vakıf sisteminin etkili

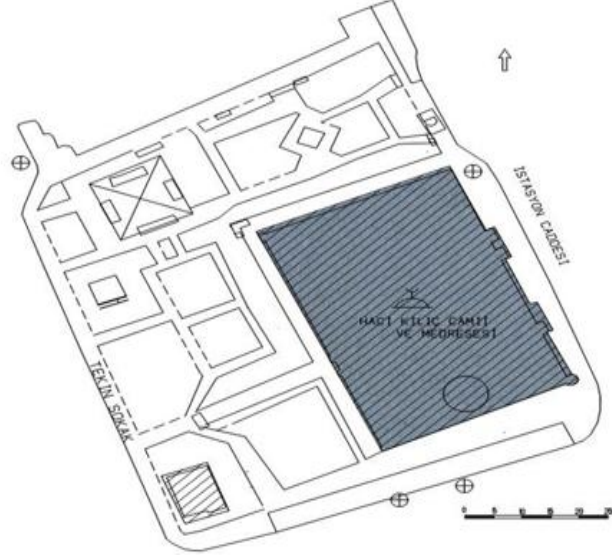
bir biçimde işletildiği mekanlar olarak da dikkat çekmiştir. Her bir külliye'nin bakım, onarım, hizmet ve personel giderleri vakıflar aracılığıyla finanse edilmiştir (Deveci, 2003). Vakfiyelerde belirtilen şartlar doğrultusunda, külliye'de görevli müderris, tabip, imam, müezzin, aşçı, temizlik görevlisi gibi çeşitli pozisyonlar istihdam edilmiştir. Bu durum, külliye'lerin sadece mimari değil, aynı zamanda kurumsal bir yapı sunduğunu da göstermiştir. Genel olarak Şaşmaz (2018) Gaziantep manzumeleri ve Şeyh Fethullah Külliyesi üzerine odaklanarak bölge mimarisinin karakteristiklerini detaylandırmıştır. Tüm bunlarla beraber cami- medrese işbirliğinde Kayseri Hacı Kılıç Camii (1249), Amasya Gökmedrese Camii; medrese-mescid işbirliğinde Konya Karatay Mescidi ve Medresesi (1248), Akşehir Taşmedrese (1250), Konya İnce Minareli Medrese (1260); tıp medresesi-mezar işbirliğinde Kayseri Çifte Minareli Medrese (1205), Sivas Şifaiye Medresesi (1217); ikiden fazla fonksiyon içeren Kayseri Huand Hatun Külliyesi (1237), Konya Sahib Ata Külliyesi (1283) şeklindedir.

2.2.1. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi

YAPIM TARİHİ	647 Hicri / 1249-1250 Miladi
YAPTIRAN KİŞİ	Ebu'l-Kasım bin Ali el-Tûsi
KONUMU	Kocasinan/Kayseri

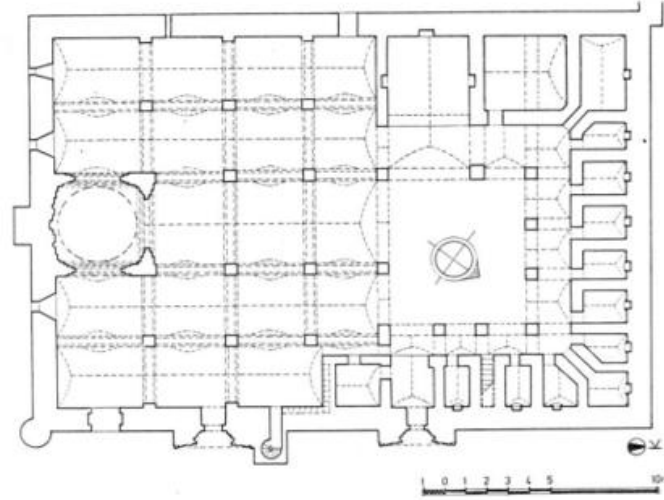
Tablo 1. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi Künyesi

Kayseri ili Kocasinan ilçesinde yer alan Hacı Kılıç Camii ve Medresesi, Anadolu Selçuklu mimarisinin önemli külliye yapılarından biri olarak günümüze ulaşmıştır. Ayrıca Demir (2011) çalışmasında Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi'ni ayrıntılı biçimde incelemiş, yapının mimari özellikleri, dönemin mimari üslubu ve sosyal işlevleri üzerine kapsamlı bir analiz sunmuştur. Külliye, şehrin işlek bir güzergahı olan İstasyon Caddesi üzerinde, düz bir arazi üzerine konumlandırılmıştır. Bu yer seçimi, yapının hem kentsel merkezle kurduğu ilişkiden hem de mimari organizasyondaki denge arayışından izler taşımaktadır (Doğan, 2012). Yapının kitabesinden anlaşıldığı üzere inşa tarihi 647 Hicri / 1249-1250 Miladi yıllarına tekabül etmektedir. Cami ve medrese, II. İzzeddin Keykavus döneminde, Ebu'l-Kasım bin Ali el-Tûsi tarafından yaptırılmıştır.

Şekil 1. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi Vaziyet Planı (Demir, 2011)

Yapı, tarihsel süreç içerisinde çeşitli onarım ve müdahalelere maruz kalmıştır. İlk kapsamlı onarım, 1547-1548 yılları arasında Mirliya Hüseyin Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu onarımı 1960 yılında başlayan ve 1964 yılında tamamlanan daha geniş çaplı bir restorasyon süreci takip etmiştir (Deveci, 2003; Doğan, 2012). Bu dönemde yapının büyük bölümü tamamen yenilenmiştir. 1995 yılında ise yapının orijinal toprak çatısı, Kayseri Valiliği İl Müftülüğü'nün talebi üzerine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kurşun kaplama ile değiştirilmiş ama bu müdahale, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından izinsiz bulunmuş ve yapılan uygulama yıktırılmıştır. Bu gelişmeler, yapının korunması ve restorasyonu sürecinde karşılaşılan kurumsal ve teknik uyumsuzlukları ortaya koymuştur. Ayrıca Öney (1966) çalışmasında Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi üzerine yaptığı araştırmada yapının tarihçesi, mimari özellikleri ve sosyal işlevlerine dair kapsamlı bilgiler sunmuştur.

Şekil 2. Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medrese Planı (Şaman, 2012)

Külliye, cami ve medreseden oluşan çift fonksiyonlu bir yapılar topluluğudur. Yaklaşık 52x37 metre boyutlarındaki dikdörtgen bir plan üzerine oturtulmuştur. Yapının kuzeyinde medrese, güneyinde ise cami bölümü yer almaktadır. Bu iki bölüm arasında geçiş, yan yana üç kemerle sağlanmış, bu kemerler günümüzde camekanlarla kapatılmıştır. Geçişin sağlandığı orta bölümde ise bir kapı açıklığı oluşturulmuştur (Ebiri, 2021). Bu geçiş düzeni, külliye içindeki mekansal bütünlüğü korumaya yönelik kurgulanmıştır. Ayrıca bu yapı kurgusu, cami ve medrese arasında sembolik ve işlevsel bir bağ kurmuştur. Cami bölümü beş sahından oluşmaktadır. Bu sahınlar sivri kemerli beşik tonoz örtü sistemine sahiptir. Orta sahın, diğer sahınlardan yaklaşık iki metre daha yüksek olacak şekilde tasarlanmıştır. Mihrap önü kubbesi üç yönden sivri kemerle çevrelenmiştir. Cemaatin bulunduğu bölümde kare kesitli destek sütunları yer almaktadır. Medrese bölümü ise açık avlulu bir sistem üzerine kurulmuştur (Erdem, 2019).Avlu etrafında eyvanlar yer almakta, kuzey ve doğu yönlerinde hücreler, batı yönünde ise kış aylarında kullanılmak üzere planlanmış üç büyük derslik odası bulunmaktadır. Doğu cephesinde yer alan iki büyük taç kapı, cami ve medrese birimlerine ayrı ayrı giriş sağlamaktadır. Batı cephesinde ise camiye açılan, niş içerisinde konumlandırılmış daha küçük bir giriş mevcuttur. Cami bölümünün güney cephesinde üç; doğu ve batı cephelerinde ise ikişer adet pencere açıklığı bulunmaktadır (Ebiri, 2021; Erdem, 2019). Medrese ve cami birimlerini ayıran ve iki taç kapı arasında yer alan bir bölümün, araştırmalar sonucunda türbe olarak kullanıldığı anlaşılmıştır. Tüm bunlarla beraber Yurttaş (2017) Anadolu'da Selçuklu Çağı cami ve mescit mimarisini bölgesel ve yapısal özellikleriyle detaylı biçimde incelemiştir.

Şekil 3. Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medrese Doğu Cephesi (Şaman, 2012)

Caminin doğu cephesi, niş içerisine yerleştirilmiş mukarnaslı kavsara ile taç kapı düzenlemesine sahiptir. Taç kapının dış bordüründe bitkisel süslemeler, iç bordüründe ise geometrik bezemeler kullanılmıştır. Bu süslemeler, üç taraflı silmeler ile çevrelenmiş, silmelerin kenarlarında geometrik motiflerle bezenmiş sütuncelere yer verilmiştir. Cami ve medrese taç kapılarında bitkisel ve geometrik motiflerin bir arada kullanıldığı ilk örneklerden biri bu külliyyede ortaya konmuştur (Ertunç, 2016).

Şekil 4. Kayseri Hacı Kılıç Camii Taç Kapısı (Demir, 2011)

Özellikle beşgen ve ongen formundaki geometrik desenler, Anadolu Selçuklu dönemi taş işçiliğinin simgeleri haline gelmiştir. Genel olarak Batır (2018) Türkiye

Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihine ilişkin tarihsel verileri değerlendirmiş ve dönemin siyasi koşullarının kuruluş sürecine etkilerini analiz etmiştir.

Şekil 5. (a) Hacı Kılıç Cami (Sol) ve (b) Medresesi (Sağ) Taç Kapı Kuşatma Kemer Motifleri (Önkol, 2018)

Taç kapıların kuşatma kemerlerinde ise yine geometrik desenlerin yanı sıra bitkisel motifler de yer almıştır. Süsleme anlayışındaki bu denge, dönemin estetik anlayışını yansıtan önemli ipuçları sunmuştur (Eyice, 1997). Caminin dış duvarları orijinal haliyle günümüze ulaşmışken, medrese kısmı büyük ölçüde restore edilmiştir. Bu durum, yapının tarihi sürecindeki mekansal sürekliliği ve malzeme bütünlüğünü kısmen sekteye uğratmış olsa da özgün karakterini önemli ölçüde koruduğu görülmüştür. Tüm bunlarla ilişkili olarak (1997) TDV İslam Ansiklopedisi'nde “Hankah” başlığı altında tasavvufi yapılara ilişkin tarihi ve kültürel bilgileri sunmaktadır.

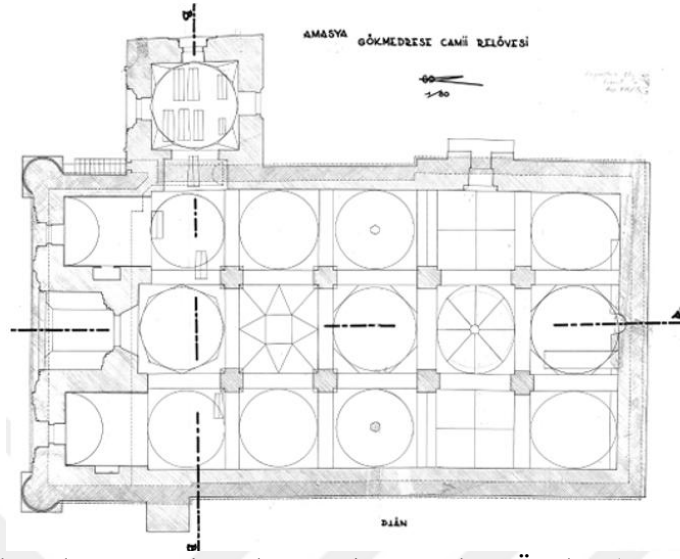
2.2.2. Amasya Gökmedrese Camii

YAPIM TARİHİ	13. yy.
YAPTIRAN KİŞİ	Seyfeddin Torumtay
KONUMU	Gökmedrese/Amasya

Tablo 2. Amasya Gökmedrese Camii Künyesi

Amasya Gökmedrese Camii, Anadolu Selçuklu Devleti dönemine ait özgün külliye yapılarından biri olarak günümüze ulaşmıştır. Yapının Amasya ili merkezine bağlı Gökmedrese Mahallesi'nde konumlandığı, yerleşim alanı içerisinde tarihi ve kültürel katmanları bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bu bağlamda Güçyetmez (2023) Amasya Gökmedrese Camii'nin tarihlendirilmesi üzerine yaptığı çalışmada yapının inşa dönemi ve mimari özelliklerini belgeleyerek tarihsel kronolojiyi desteklemiştir. Camiye ait bir inşa kitabesi bulunmamakla birlikte, yapının Gıyaseddin

II. Keyhüsrev döneminde Amasya valisi Seyfeddin Torumtay tarafından inşa ettirildiği vakfiye kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Şekil 6. Gökmedrese Cami-Türbe Zemin Kat Planı Ö:1/50 (Güçyetmez, 2023)

Bu bilgiye dayanarak yapı, 13. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir. Banisinin adı nedeniyle cami, halk arasında “Torumtay Camii” olarak da anılagelmiştir. Araştırmalar, yapının bulunduğu alanda öncesinde bir kilise ya da patrikhane yapısının yer aldığını göstermiştir (Ertunç, 2016; Eyice, 1997). Cami, tarihi süreç içerisinde farklı dönemlerde geçirdiği işlev değişiklikleri ve müdahalelerle katmanlı bir yapı haline gelmiştir. Yapının ilk restorasyonu 1316 Hicri tarihinde Mehmet Necip Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak bu onarıma ilişkin kitabe günümüze ulaşmamıştır. 20. yüzyıl başlarında, özellikle 1934 yılında Albert Gabriel tarafından yayımlanan “Monuments Turcs d’Anatolie” adlı eserde yapıya ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapılmış ve mevcut fiziksel bozulmalar kayıt altına alınmıştır. 1957 ile 1961 yılları arasında çeşitli bakım ve onarımlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, yapının Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından ambar olarak kullanıldığı belgelenmiştir. Bu uygunsuz kullanım sonucu yapının bazı bölümlerinde ciddi hasarlar meydana gelmiştir. 1961 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce hazırlanan raporda, dış duvar derzlerinin ve kubbe örtüsünün yenilendiği, ayrıca ön cepheye giriş merdiveninin eklendiği kaydedilmiştir (Gençer, 2024). Mihrap kısmı, 1963 yılında alçı malzeme ile yeniden düzenlenmiş; cami çatısının bakır kaplaması ise mimar Gediz Urak tarafından 1971 yılında yenilenmiştir. Bu restorasyonlar, yapının mimari bütünlüğünün korunması açısından önemli müdahaleler olmuştur. Bu çerçevede Karamağaralı (1982) çalışmasında Sahib Ata Camii’nin restitüsyonu üzerine yaptığı incelemede, yapının tarihsel ve mimari özellikleri

doğrultusunda restorasyon çalışmalarının prensipleri ve uygulama süreci detaylı biçimde ele alınmıştır.

Şekil 7. Amasya Gökmedrese Cami-Medrese Kuzey Doğu Görünüşü (Amasya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi)

Cami, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen bir plan tipolojisine sahiptir. Kuzey cephesinde yer alan taç kapı, niş içerisine yerleştirilmiş olarak tasarlanmıştır. Yapıya ait minarelerin orijinal planda yer almadığı, mevcut minarelerin ise sonradan eklendiği, kullanılan malzeme ve işçilik farklılıklarından anlaşılmıştır. Caminin üç sahından oluştuğu, bu sahınların mihrap eksenine paralel olacak şekilde kurgulandığı görülmüştür. Taç kapı girişinin doğusunda medrese bölümüne geçiş sağlayan bir açıklık yer almaktadır (Güçyetmez, 2023). Bu geçiş, yapının külliye özelliğini pekiştiren bir unsur olarak işlev görmüştür. Medrese, iki ana bölümden oluşmaktadır. Ayrıca Ulusoy (2017) çalışmasında Karatay Medresesi'nin tarihi süreç içerisinde sürdürülebilirlik boyutunu incelemiş, medresenin mimari ve kültürel değerlerinin korunmasına ilişkin analizler yapmıştır. Birinci bölüm, eyvan biçiminde planlanmış ve harim bölümüne göre daha düşük kotta inşa edilmiştir. İkinci bölüm ise dikdörtgen formda ve kareye yakın ölçülere sahip olup, sandukaların sergilendiği ana mekanı oluşturmaktadır. Bu mekanın, yapının türbe işlevini de üstlendiği anlaşılmaktadır. Güney cephede yer alan mihrap bölümü, caminin eksenine uygun olarak konumlandırılmıştır (Gençer, 2024; Güçyetmez, 2023). Doğu cephesinde yer alan kare planlı çıkıntı, medrese bölümünün yapıya sonradan eklenmiş olduğunu ortaya

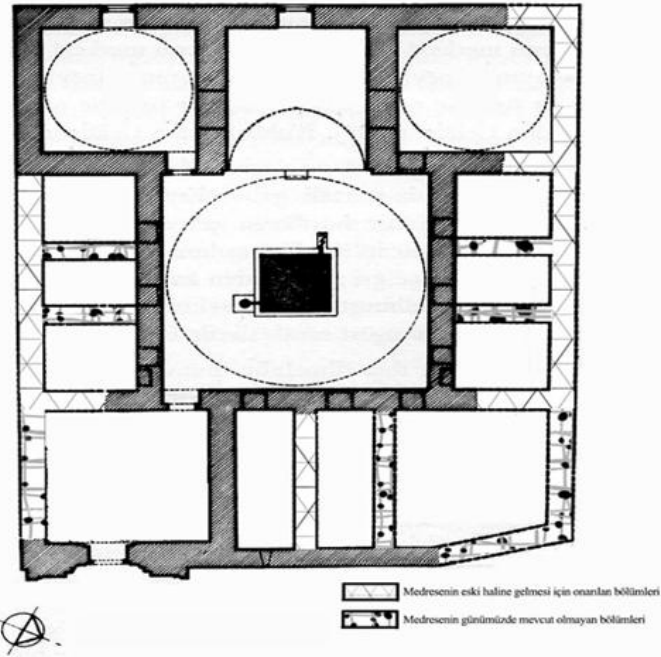
koymuştur. Bu bölüm, batı cephesinde camiye bitişik olarak konumlanmıştır. Medrese bölümünün kuzey, güney ve doğu cephelerinde sivri kemerli, mukarnas içermeyen kavsara nişler içerisine yerleştirilmiş dikdörtgen pencere açıklıkları yer almaktadır. Bu pencere düzenlemeleri, iç mekan aydınlatmasını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Kuzey cephesinin iki yanında simetrik olarak konumlanmış köşe kuleleri, yapıya kütsel bir denge kazandırmıştır. Medrese ile caminin birleştiği doğu duvarında medreseye ait ikinci kata ulaşımı sağlayan bir merdiven bulunduğu tespit edilmiştir (Gürbüz, 2019). Caminin cephe düzenlemesi incelendiğinde Selçuklu mimarisine özgü taş malzeme kullanımının ön plana çıktığı görülmüştür. Cephelerde büyük boyutlu kesme taşlarla örülmüş duvarlar ve sade bir dış yüzey düzenlemesi benimsenmiştir. Batı ve güney cephelerinde dışa taşkınlık gösteren herhangi bir bezeme unsuru yer almazken, kuzey cephesindeki taç kapı dikkat çekici bir odak noktası oluşturmuştur. Bu cephede yer alan nişin içerisine yerleştirilmiş giriş açıklığı, mukarnaslı kavsara içermemesiyle diğer örneklerden ayrılmıştır. Ayrıca Koçyiğit (2014) Amasya Gökmedrese Camii üzerine değerlendirme yaparak yapının mimari özellikleri, işlevleri ve tarihsel süreci hakkında kapsamlı analizler sunmuştur. Bu çalışma, bölgesel Selçuklu mimarisi hakkında önemli veriler sağlamaktadır.

2.2.3. Konya Karatay Mescidi ve Medresesi

YAPIM TARİHİ	Bilinmiyor
YAPTIRAN KİŞİ	I.Alaaddin Keykubad
KONUMU	Alaaddin Tepesi Kuzeyi

Tablo 3. Konya Karatay Mescidi ve Medresesi Künyesi

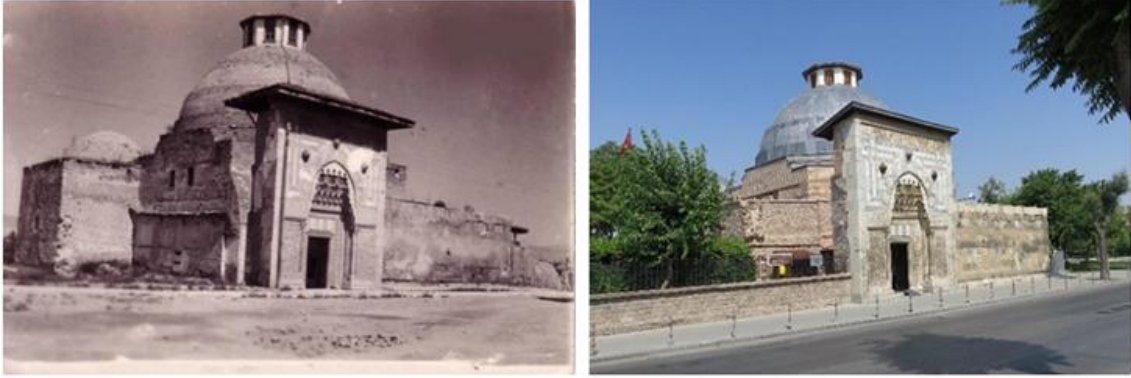
Konya ilinin Karatay ilçesinde, şehrin simgesel yapılarından biri olarak yer alan Karatay Mescidi ve Medresesi, Anadolu Selçuklu Devleti döneminin ilmi ve mimari birikimini yansıtan önemli bir külliye örneği olarak öne çıkmıştır. Yapı, Konya'nın tarihi merkezlerinden biri olan Alaaddin Tepesi'nin kuzeyinde konumlandırılmıştır. Bu konumlandırma, yapının hem kentsel hem de sembolik düzlemde önemini artırmıştır (İlgar, 2021). Medrese ve mescitten oluşan külliye, adını banisi olan Selçuklu devlet adamı Emir Celaleddin Karatay'dan almıştır.

Şekil 8. Karatay Medresesi Planındaki Değişiklikler (Ulusoy, 2017)

Taç kapı üzerindeki kitabe ve mimari bulgular, yapı inşasının 1251 yılına tarihlendiğini göstermiş fakat araştırmalar, yapım sürecinin daha erken bir tarihte başladığını ve I. Alaaddin Keykubad döneminde inşa sürecine girildiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda Yüzücü (2019) Ashab-ı Kehf hikayesini ve Anadolu'daki Ashab-ı Kehf mimarisini araştırmış, bu yapısal ve kültürel fenomenin tarihi gelişimini ortaya koymuştur. Bu süreç, dönemin siyasi karışıklıkları nedeniyle kesintiye uğramış; inşa faaliyetleri II. İzzeddin Keykavus devrinde tamamlanmıştır. Karatay Mescidi ve Medresesi, günümüzde çini sanatının nadide örneklerini barındıran bir müzeye dönüştürülmüş ve “Çini Eserleri Müzesi” olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu yönüyle yapı, tarihsel işlevinin yanı sıra, kültürel mirasın korunması ve sergilenmesine yönelik bir misyona da sahip olmuştur. Yapının bu şekilde değerlendirilmesi, Selçuklu çini sanatının özgün örneklerinin gelecek nesillere aktarılmasını mümkün kılmıştır (Gürbüz, 2019; Ilgar, 2021). Yapı, plan tipolojisi bakımından kareye yakın tek katlı bir yapıdır. Kapalı avlulu sisteme dayalı bir düzene sahiptir. Ortada yer alan büyük bir avlu, mekansal organizasyonun merkezini teşkil etmiştir. Avlunun güneybatı köşesinde kubbeli odalar yer almakta olup bu odalar avluya kapı açıklıklarıyla bağlanmıştır. Avlunun tam ortasında ise süs havuzu yer almakta, bu havuz, yapının simetrik yapısına işlevsel ve estetik katkı sunmaktadır. Avlunun üst örtüsünün kubbe ile örtülmüş olması, Anadolu Selçuklu mimarisinde nadiren görülen bir özellik olarak öne çıkmıştır. Bu tercihin, Konya'nın sert kış iklimine bağlı olarak yapı bütünlüğünü ve kullanıcı

konforunu korumak amacıyla yapıldığı düşünülmüştür. Kubbenin merkezinde, iç mekanı doğal ışıqla aydınlatan bir fener açıklığı bırakılmıştır (Kara, 2019).

Şekil 9. Karatay Medresesi 1980 ve 2017 Fotoğrafları (Uslu ve Urak, 2020)

Avluya açılan hücrelerin çoğunda beşik tonoz örtü sistemi tercih edilmiştir. Kuzeybatı köşesinde yer alan ve bugün yıkık durumda olan birim, vakfiyeye göre Celaledin Karatay'a ait türbe olarak işlev görmüştür.

Giriş cephesinde konumlandırılmış taç kapı ise yapının estetik ve sembolik ağırlık merkezini oluşturmuştur (Karamağaralı, 1982). Doğu cephesinde bulunan bu taç kapı, 7.40 metre genişliğe, 8.50 metre yüksekliğe ve 2.00 metre derinliğe sahiptir. Mimari açıdan bakıldığında bu taç kapı, yapının ortasına denk gelmemekte, hafif eksenden kaymış bir biçimde konumlandırılmıştır.

Bu asimetrik yerleşim, hem fonksiyonel hem de topografik nedenlerle tercih edilmiş olabileceği gibi, yapı bütünlüğüne dinamik bir ifade kazandırmıştır. Bu çerçevede taç kapı, bitkisel ve geometrik süsleme unsurları ile zengin bir kompozisyona sahiptir. Özellikle kufi ve sülüs yazı kuşaklarıyla çerçevelenen yüzeyler, Selçuklu taş işçiliğinin yüksek seviyedeki sanat anlayışını yansıtmıştır (Kara, 2019; Karamağaralı, 1982). Süsleme repertuarında yer alan geometrik geçmeler, yıldız motifleri ve palmet desenleri, dönemin estetik zevkine uygun olarak yoğun biçimde işlenmiştir. Aynı zamanda taç kapının üzerinde yer alan mukarnas dolgular, girişin görkemli ve anıtsal bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Yapının farklı dönemlerde tahribata uğramış olması, orijinal plan kurgusunun tam olarak belirlenmesini güçleştirmiştir.

2.2.4. Akşehir Taş Medrese

YAPIM TARİHİ	Hicri 648 / Miladi 1250
YAPTIRAN KİŞİ	Emiridad Sahib Ata Fahreddin Ali
KONUMU	Altinkalem/Akşehir

Tablo 4. Akşehir Taş Medrese Künyesi

Akşehir Taş Medrese, Konya iline bağlı Akşehir ilçesinin Altinkalem Mahallesi'nde Eski Afyon Caddesi üzerinde konumlanmıştır. Halk arasında “Halkalı Medrese” adıyla da anılan yapı, Anadolu Selçuklu mimarisinin çok işlevli ve zengin süslemeli külliye örneklerinden biri olarak günümüze ulaşmıştır (Koçyiğit, 2014). Bu süreç kapsamında Önkol (2018) 13. Yüzyıl Anadolu Taçkapıları'nda bulunan kuşatma kemerleri süslemelerini inceleyerek, bu mimari detayların işlevsel ve estetik bağlamdaki önemini değerlendirmiştir. Taç kapı üzerinde yer alan üç satırlık Arapça kitabeye göre yapı, Hicri 648 / Miladi 1250 yılında, Selçuklu Sultanı II. Keykavus'un hükümdarlığı döneminde önemli devlet adamlarından biri olan Emiridad Sahib Ata Fahreddin Ali tarafından inşa ettirilmiştir. Bu inşa tarihi, yapının dönemin siyasal ve kültürel gücünü mimariye yansıttığını ortaya koymuştur.

Şekil 10. Akşehir Taş Medrese Onarım Planı (Ertaş, 2017)

Akşehir Taş Medrese, aslında bir külliye bütünlüğü içerisinde tasarlanmış olup medrese, mescit, türbe, hankah, imaret ve çeşme gibi yapı birimlerini bünyesinde barındırmıştır. Bu yönüyle yapı, sadece dini ve eğitimsel değil, aynı zamanda sosyal ve kamusal işlevlere de cevap verecek biçimde planlanmıştır (Köker, 1996). Günümüze ise bu çok katmanlı külliyenin yalnızca medrese, mescit ve türbe bölümleri ulaşabilmiştir. Bu yapıların ayakta kalmış olması, dönemin mimari tekniklerinin ve malzeme kalitesinin bir göstergesi olmuştur (Koçyiğit, 2014; Köker, 1996).

Şekil 11: Taş Medresenin iç avlusunun taş kapıya doğru görünüşü (Restitüsyon Rapor, 2009)

Taş Medrese, 20. yüzyılda müze işlevi kazanmış ve Akşehir'deki ilk müze binası olarak 1960–1965 ve 1971 yıllarında kapsamlı restorasyonlar geçirmiştir. Bu süreçte yapı hem fiziksel hem de işlevsel açıdan koruma altına alınmıştır. Bu bağlamda Doğan (2012) çalışmasında Konya Sahip Ata Külliyesi ve Vakıf Müzesi'ni incelemiş, külliyenin mimari özellikleri, fonksiyonları ve restorasyon süreçlerine değinerek, yapıların tarihsel ve kültürel önemini ortaya koymuştur.

Şekil 12. Medresenin iç avlusundan ana eyvana doğru görünüş (Restitüsyon Rapor, 2009)

Medrese, plan tipolojisi bakımından doğu batı doğrultusunda uzanan dikdörtgene yakın bir düzene sahip fakat yapının giriş cephesine kuzey güney yönünde eklenen yapılarla birlikte plan, ters “T” harfi formuna bürünmüştür. Medreseye giriş, batı cephesinde yer alan düz atkı taşlı açıklıktan sağlanmıştır (Kutlu, 2019). Bu açıklığın sövelerinde devşirme malzeme kullanıldığı, özellikle Bizans dönemine ait

bezemeli taş parçalarının burada yeniden değerlendirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, yapıdaki malzeme çeşitliliği ve dönemin pragmatik mimarlık anlayışını yansıtmıştır. Yapının özgün üst örtü sistemine dair kesin bilgiler mevcut olmamakla birlikte, araştırmalarda yapının ilk döneminde tek katlı, üç ya da dört eyvanlı, açık avlulu bir medrese olarak düzenlendiği kabul görmüştür (Küçükdağ, 1998). Özellikle 1965-66 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan onarım programı kapsamında mescit, türbe ve bu bölümlere ait revaklar yeniden düzenlenmiş; yapı kısmen tarihi kimliğine uygun şekilde restore edilmiştir. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda yapılan bazı müdahalelerin yapı bütünlüğünü etkilediği gözlemlenmiştir. Nitekim sol eyvanın kaldırılarak yerine bir odanın eklenmesi, girişin sağ ve solundaki türbe eyvanlarının ve türbe duvarlarının özgün durumdan sapmasına neden olmuştur (Kutlu, 2019; Küçükdağ, 1998).

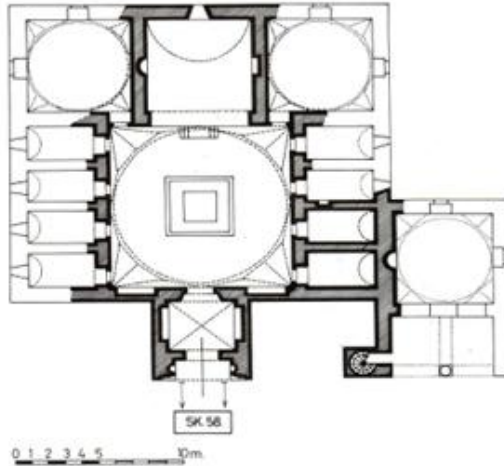
Yapı malzemesi olarak Selçuklu dönemi mimarisine özgü taş, tuğla ve mermer kullanılmıştır. Özellikle sokak cephesinde ve taş kapı gibi anıtsal bölümlerde mermer tercih edilmiştir. Bu kullanım, yapıya hem görsel zenginlik hem de malzeme itibarı kazandırmıştır. Bu çerçevede Yelen (2019) Selçuklu Çağı Anadolu mimarisinde kullanılan malzeme ve teknikleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi örnekleri üzerinden detaylandırmıştır. Alt kotlardaki dış duvarlarda genellikle düzgün kesme taş, üst kotlarda ise kubbe ve kemer geçişlerinde tuğla malzeme kullanılmıştır. Kemerlerde gergi işlevi gören hatıllar için ahşap malzeme tercih edilmiştir. Bu malzeme kombinasyonu, hem statik dengeyi sağlamış hem de estetik bir kontrast oluşturmuştur. Yapının bazı bölümlerinde çini ve demir gibi süsleme amaçlı malzemelerin de kullanıldığı belirlenmiştir (Odabaşı, 2016). Özellikle iç avludan ana eyvana doğru bakıldığında Selçuklu taş işçiliğinin ve süsleme detaylarının başarılı örnekleri görülmüştür. Taş kapının mimari düzenlemesi, tipik Selçuklu üslubunu yansıtacak biçimde niş içerisine yerleştirilmiş sivri kemerli açıklıklarla oluşturulmuştur. Mukarnas dolgular, yıldız geçmeler ve geometrik kompozisyonlar, kapı üzerinde dengeli bir şekilde kullanılmıştır (Öney, 1966). Bu çerçevede Özcan (2007) Anadolu'da Selçuklu Dönemi yerleşme sistemleri ve kent yapısı üzerine odaklanmış, dönemin şehircilik anlayışı ve mimari yerleşim özellikleri konusunda analizler sağlamıştır.

2.2.5. Konya İnce Minareli Medrese

YAPIM TARİHİ	1264
YAPTIRAN KİŞİ	Sahip Ata Fahreddin Ali
KONUMU	Alaaddin Tepesi Batısı

Tablo 5. Konya İnce Minareli Medrese Künyesi

Konya İnce Minareli Medrese, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen ve hem eğitim hem de dini mimarının önde gelen örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Medrese, Konya il merkezinde, Alaaddin Tepesi'nin batı yamacında konumlanmıştır. Konum itibarıyla şehrin önemli tarihi akslarından birinde yer almakta ve çevresiyle birlikte bir eğitim külliyesi karakteri sergilemektedir (Odabaşı, 2016; Öney, 1966). Yapının banisi, II. İzzeddin Keykavus döneminin nüfuzlu vezirlerinden Sahip Ata Fahreddin Ali'dir. Yapının inşası, dönemin ünlü mimarlarından Kelük bin Abdullah tarafından gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar yapıya ait bir inşa kitabesi günümüze ulaşmamış olsa da, vakfiye kayıtlarından yapının 1264 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bu tarih, Selçuklu mimarisinin taş süsleme ve yapısal ihtişam anlamında zirveye ulaştığı döneme işaret etmektedir.

Şekil 13. Konya İnce Minareli Medrese Planı (Uzunharman, 2015)

Medreseye kuzey cephesinde yer alan mescit ve minare, yapının sonradan eklenen kısımlarını oluşturmuştur (Önkol, 2018). Bu eklentiler, 1280 yılında inşa edilmiştir. Minare, ince ve zarif formu nedeniyle yapıya “İnce Minareli Medrese” adı verilmesine neden olmuş ama 1901 yılında meydana gelen şiddetli bir deprem, mescit bölümünde ve minarede ciddi hasara yol açmıştır. Minarenin üst kısmı yıkılmış, mescit duvarları büyük oranda tahrip olmuştur. Bu yıkımlar, yapının özgün formunun kısmen bozulmasına sebebiyet vermiştir. 1970’li yıllarda gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucunda, özellikle öğrenci odaları ve bazı iç duvarlar onarılmıştır. Bu çalışmalar sayesinde yapı, kısmen özgün mimari kimliğine kavuşturulmuştur (Önkol,

Mukarnas dolgulu kavsarası, kufi ve sülüs yazı kuşaklarıyla çevrelenmiştir (Özkarcı, 2016). Ayrıca Ertunç (2016) Anadolu Selçuklu dönemine ait taçkapıların süsleme şeritlerindeki tezyinat özelliklerini analiz etmiş, bu motiflerin sanat tarihi ve mimari açıdan önemini ortaya koymuştur.

Medresenin inşasında kullanılan yapı malzemesi, Selçuklu taş işçiliğinin karakteristik malzemelerinden olan andezit esaslı taşlardan oluşmuştur. Özellikle Konya yöresinde “Sille Taşı” olarak adlandırılan bu malzeme, yapı cephelerinde düzenli kesme taş formunda kullanılmıştır. Bu taş, dayanıklılığı ve işlenebilirliği nedeniyle cephe süslemelerinde de tercih edilmiştir. Avlu ve hücre duvarlarında moloz taş ve tuğla malzemeler, kemer geçişlerinde ise ahşap hatıllar kullanılmıştır (Özcan, 2007; Özkarcı, 2016). Bu malzeme çeşitliliği, yapıdaki statik ve estetik dengeyi sağlamıştır. Cephelerde yer yer devşirme malzemelerin de kullanıldığı, özellikle pencere sövelerinde Bizans dönemine ait bazı taş parçaların entegre edildiği belirlenmiştir. Bu durum, Selçuklu mimarisinde malzeme kullanımına dair esnek ve pragmatik bir yaklaşımın benimsendiğini göstermiştir. İnce Minareli Medrese’nin taş süslemelerinde yer alan bazı detaylar, Selçuklu mimarisine özgü simgesel anlamlar da taşımıştır (Sezer, 2015). Özellikle taç kapıda yer alan kufi yazılar, yapının dini işlevine ve vakfiyesine dair mesajlar içermiştir. Mukarnas dolguların yoğunluğu ve derinliği, girişin anıtsal bir kimlik kazanmasına katkı sağlamıştır. Taç kapı, yapının sembolik merkezi olarak kurgulanmış ve bu durum, yapının dışarıdan algılanan kimliğini belirlemiştir. Bununla beraber Odabaşı (2016) Karatay Medresesi’nin biçimlendirilmesi ve mimari anlam boyutunu incelemiş; medresenin mekansal organizasyonu ve mimari üslubu hakkında derinlemesine analizler yapmıştır.

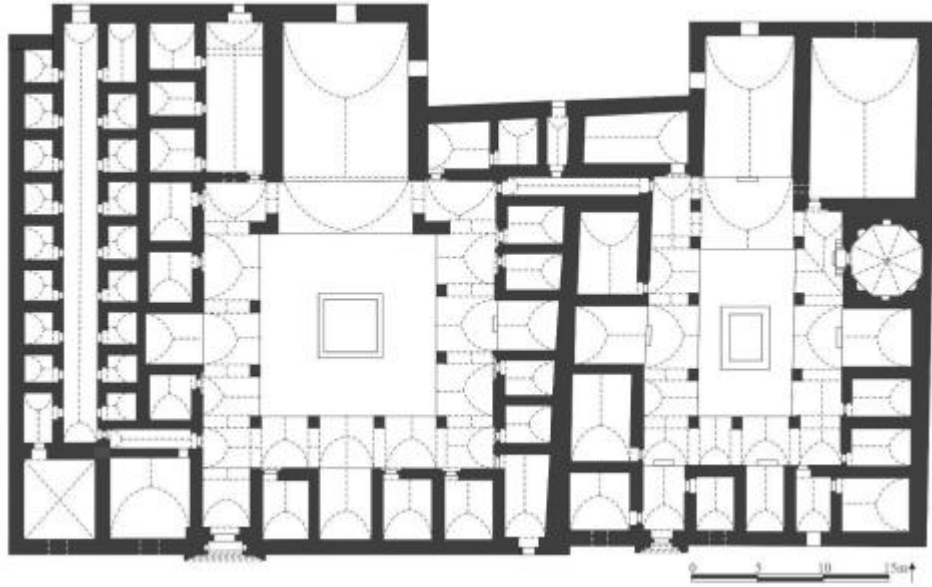
2.2.6. Kayseri Çifte Minareli Medrese

YAPIM TARİHİ	Bilinmiyor
YAPTIRAN KİŞİ	Cemaleddin Hoca
KONUMU	Kale Mahallesi/ Kayseri

Tablo 6. Kayseri Çifte Minareli Medrese Künyesi

Kayseri Çifte Minareli Medrese, Anadolu Selçuklu Devleti döneminin anıtsal eğitim yapılarından biri olarak dikkat çekmiştir. Yapı, Kayseri şehir merkezinde Kale Mahallesi sınırları içerisinde yer almakta olup, konumu itibarıyla hem Selçuklu döneminde hem de sonrasında kent yaşamında merkezi bir rol üstlenmiştir. Medrese, 1271 yılında İlhanlılara bağlı olarak Kayseri’de görev yapan Cemaleddin Hoca tarafından inşa ettirilmiştir. Yapının taç kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesi, bu tarihlendirmeyi doğrulamıştır. Çifte minareli taç kapısından dolayı halk arasında “Çifte

Minareli Medrese” olarak anilâgelen yapı, resmi kayıtlarda ise “Hatuniye Medresesi” olarak geçmiştir. Bu ikili adlandırma, yapının tarih boyunca hem mimari hem de toplumsal bellekte nasıl yer bulunduğunu göstermiştir (Sınmaz, 2017). Çifte Minareli Medrese, plan tipi bakımından açık avlulu, dört eyvanlı ve iki katlı bir medrese olarak inşa edilmiştir. Bu plan tipi, Selçuklu dönemi medrese mimarisinin gelişkin örneklerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Avlu çevresinde revaklarla çevrelenen alan, mekansal düzenin merkezini oluşturmuş; bu düzenleme, hem estetik hem de fonksiyonel olarak dönemin eğitim anlayışını yansıtmıştır. Giriş cephesinde bulunan taç kapı, dönemin taş işçiliği açısından oldukça yüksek nitelikte işlenmiş olup, simetrik olarak yükselen iki minareyle birlikte yapıya hem görkem hem de anıtsallık kazandırmıştır. Taç kapının derinliği, yüksekliği ve süsleme yoğunluğu, medresenin kamusal alandaki görünürlüğünü pekiştirmiştir (Sezer, 2015; Sınmaz, 2017).

Şekil 15. Kayseri Çifte Minareli Medrese Planı (Kutlu, 2017)

Yapının inşasında kesme taş malzeme yoğunlukla kullanılmış, özellikle cephelerde ve taşıyıcı sistemlerde dayanıklı taş bloklara yer verilmiştir. Eyvan kemerlerinde ve tonoz geçişlerinde tuğla malzeme kullanılmış, yapı böylece malzeme çeşitliliği açısından da Selçuklu yapı karakterine uygunluk göstermiştir (Şahin, 2016). Ayrıca yapının bazı bölümlerinde çini süslemelere rastlanmakta, bu da medresenin sadece eğitim değil, aynı zamanda sanatsal bir estetikle donatıldığını göstermiştir. Minarelerin dış yüzeyinde kullanılan geometrik desenler ve tuğla işçiliği, yapının uzaktan algılanabilirliğini artırmış ve silüet niteliği kazandırmıştır. İki katlı olarak düzenlenen medresede, zemin katta öğrenci odaları ve eyvanlar yer almakta, üst katta ise yine derslik ve barınma

amaçlı odalar bulunmaktadır. Bu mimari düzenleme, öğrenci sayısının fazla olduğu büyük medreselerde tercih edilen bir çözüm olmuş ve Kayseri Çifte Minareli Medrese’de bu anlayışla uygulamaya konulmuştur. Genel olarak Özkarcı (2016) çalışmasında Kahramanmaraş bölgesindeki Selçuklu mimarisi detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Çalışma, bölgenin mimari özelliklerini tarihsel bağlam içinde değerlendirerek Selçuklu dönemine ait yapısal ve estetik unsurların analizini yapmaktadır. Orta avlu, üstü açık bırakılarak doğal ışık ve hava sirkülasyonunun sağlanmasına olanak tanımıştır. Eyvanlar ise hem yaz hem de kış dönemlerinde derslerin yapılmasına uygun iklimsel koşullar göz önüne alınarak planlanmıştır. Eyvanların ve odaların konumlandırılması sırasında, güneş ışığından azami fayda sağlanması hedeflenmiştir (Şaman, 2012).

Taç kapı süslemeleri, Selçuklu taş işçiliğinin en özgün örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Kapı kemerinin üst kısmında yer alan mukarnas dolgular, iç içe geçmiş geometrik motiflerle bütünlük kazanmıştır. Bitkisel bezemeler, kufi ve sülüs yazılarla çevrelenmiş, bu yazılar arasında yapının inşasına dair bilgiler ve dini referanslar yer almıştır. Bu süsleme anlayışı, dönemin dini siyasi söyleminin mimariye nasıl yansıdığını göstermiştir (Şahin, 2016; Şaman, 2012). Yapının batı cephesine doğru uzanan bölümlerinde sonradan eklemeler yapıldığı, bu alanların hem sosyal hem de idari işlevler üstlendiği anlaşılmıştır. Ayrıca yapı zamanla medrese işlevinden uzaklaşmış ve farklı dönemlerde depo, kütüphane, hatta kamu dairesi olarak kullanılmıştır. Bu durum, yapının tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümlere işaret etmiş; fakat aynı zamanda ayakta kalmasını da mümkün kılmıştır (Şaşmaz, 2018). 20. yüzyılda başlatılan restorasyon çalışmaları ile yapı, özgün formuna büyük ölçüde kavuşturulmuş ve kültürel miras kapsamında korunmaya alınmıştır. Tüm bunlarla beraber Gürbüz (2019) “Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi”ni oluşturan yapılar ve caminin son dönem restorasyonu üzerine ayrıntılı bir çalışma sunmuş, yapıların tarihsel dönüşümü ve mimari özellikleri üzerine kapsamlı değerlendirme yapmıştır.

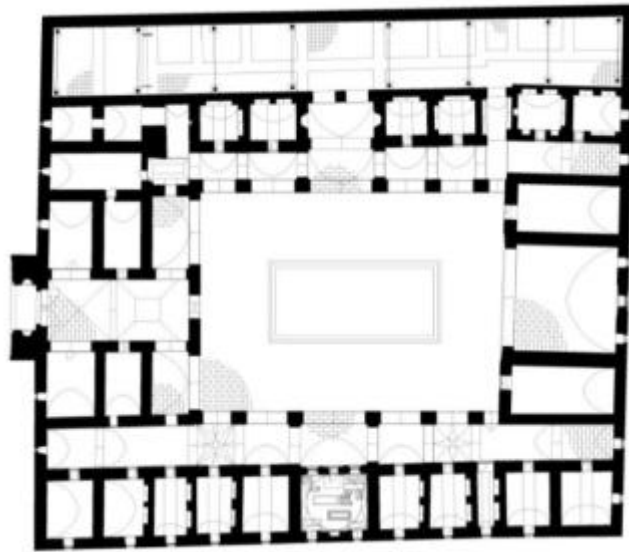
2.2.7. Sivas Şifaiye Medresesi

YAPIM TARİHİ	Hicri 602 / Miladi 1205
YAPTIRAN KİŞİ	I. İzzeddin Keykavus
KONUMU	Sivas

Tablo 7. Sivas Şifaiye Medresesi Künyesi

Sivas Şifaiye Medresesi, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilen en kapsamlı sağlık yapılarından biri olarak dikkat çekmiştir. Medrese, hem darüşşifa hem

de tıp eğitimi verilen bir kurum olarak çok işlevli bir yapı kimliği kazanmıştır. Konum olarak Sivas şehir merkezinde yer almakta ve Danişment, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait birçok yapıyla mekansal bütünlük oluşturmaktadır. Medresenin inşa tarihi olarak Hicri 602 / Miladi 1205 yılı kaydedilmiştir; bu bilgi, taç kapı üzerinde yer alan kitabeyle kesinlik kazanmıştır. Yapının banisi, Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykavus olup medresenin inşasını doğrudan kendi adını taşıyan bir hayır kurumu olarak gerçekleştirmiştir (Uludağ, 1997). Yapı aynı zamanda sultanın türbesine de ev sahipliği yapmış, bu yönüyle sultani külliye geleneği içerisinde özel bir konuma sahip olmuştur. Medrese, genel plan itibarıyla dört eyvanlı ve revaklı avluya sahip açık avlulu bir düzenlemeye sahip olmuştur. Avlunun etrafında yer alan revaklar ve bu revaklara açılan hücreler, yapıdaki eğitim ve tedavi işlevinin mekansal karşılıklarını oluşturmuştur. Revakların gerisindeki hücrelerde öğrenciler ve hastaların kaldığı, bazı hücrelerin ise hekimler ile eğitimciler için tahsis edildiği belirlenmiştir (Şaşmaz, 2018; Uludağ, 1997). Eyvanlardan biri, ana eğitim mekanı olarak düzenlenmiş; diğerleri ise farklı sağlık uygulamaları, muayene ve ilaç hazırlığı gibi işlevlere tahsis edilmiştir. Avlunun ortasında yer alan şadırvan, yapının hem fonksiyonel hem de simgesel merkezini teşkil etmiştir. Ayrıca Köker (1996), Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi'ni TDV İslam Ansiklopedisi'nde ele almış, bu yapıların tarihsel, mimari ve kültürel önemini ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Çalışma, Selçuklu dönemi sağlık kurumlarının mimari ve toplumsal rollerine ışık tutmaktadır.

Şekil 16. İzzeddin Keykavus Darüşşifası (Şifaiye Medresesi) Planı (Yiğiter & Kunduracı, 2023)

Yapının doğu kanadında yer alan ve “Kümbet” olarak da anılan türbe, Sultan I. İzzeddin Keykavus’a ait olup, medreseye sultani kimlik kazandırmıştır. Bu türbe, plan açısından sekizgen formda düzenlenmiş olup dış cephesi mozaik çinilerle bezenmiştir. Çini süslemeleri büyük ölçüde tahrip olmuş olsa da kalan izlerden yapının oldukça gösterişli bir cepheye sahip olduğu anlaşılmıştır. Türbenin inşa edilmesiyle birlikte yapı, sadece bir eğitim ve sağlık kurumu değil; aynı zamanda bir anıtsal mezar kompleksi hüviyetine bürünmüştür (Ulusoy, 2017). Taç kapı, yapının batı cephesinde konumlanmış ve Selçuklu mimarisinin karakteristik unsurlarını yansıtan taş süslemelerle bezeli olarak inşa edilmiştir. Taç kapı üzerinde kufi ve sülüs hatla yazılmış kitabeler yer almakta, bu kitabeler medresenin vakfiyesi ve yapılış amacına dair bilgiler içermektedir (Uslu ve Urak, 2020). Ayrıca taç kapının mukarnas dolguları, geometrik geçmeler ve palmet motifleriyle zenginleştirilmiş, bu yönüyle yapı anıtsal bir giriş düzenlemesiyle güçlendirilmiştir. Süslemelerin estetik düzeyi, medresenin Selçuklu dönemi taş işçiliği içinde özel bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Tüm bunlarla beraber Sezer (2015) Süleymaniye Camii ve Külliyesi üzerine kapsamlı bir inceleme gerçekleştirmiştir. Tarihi süreç, mimari özellikler ve külliyenin sosyal işlevleri detaylı şekilde aktarılmıştır.

Şekil 17. Sivas Keykavus Darüşşifası

Medrese, yapı malzemesi olarak düzgün kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. Duvar örgüsünde iri blok taşların tercih edildiği, kemer ve kubbe geçişlerinde ise tuğla ve taşın birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu uygulama, yapının hem dayanıklılığını hem de estetik görünümünü artırmıştır. Malzeme tercihleri, dönemin mühendislik bilgi

birikimi ile mimari sanat anlayışının nasıl bütünleştiğini ortaya koymuştur (Ulusoy, 2017; Uslu ve Urak, 2020).

Şekil 18. Sivas Şifaiye Medresesi İç Avlu

Ayrıca yapının bazı bölümlerinde devşirme taşlara da yer verildiği, bu taşların özellikle pencere ve kapı sövelerinde kullanıldığı anlaşılmıştır. Sivas Şifaiye Medresesi, hem eğitim kurumu hem de darüşşifa fonksiyonlarını bir arada taşıması açısından Selçuklu mimarisi içinde özgün bir yere sahip olmuştur. Yapının sadece tıp alanında eğitim vermekle kalmadığı, aynı zamanda dönemin ileri düzey sağlık uygulamalarının hayata geçirildiği bir merkez olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Kutlu (2019) Konya Karatay Medresesi'nin mimari bağlamda incelenmesini yapmış ve medresenin mimari unsurlarını tarihsel perspektifte değerlendirmiştir. Bu çalışma, medrese mimarisi üzerine ayrıntılı ve analitik bir yaklaşım sunmaktadır.

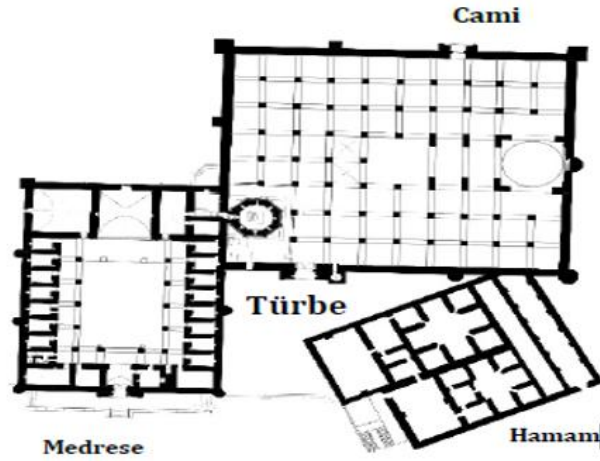
2.2.8. Kayseri Hunat (Huand) Hatun Külliyesi

YAPIM TARİHİ	1237
YAPTIRAN KİŞİ	Mahperi (Huand) Hatun
KONUMU	Melikgazi/Kayseri

Tablo 8. Kayseri Hunat (Huand) Hatun Külliyesi Künyesi

Kayseri Hunat Hatun Külliyesi, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde inşa edilmiş olan en önemli sultani külliyelerden biri olarak kabul edilmiştir. Bu yapı topluluğu, hem mimari bütünlüğü hem de fonksiyonel çeşitliliği açısından Selçuklu dönemi külliye anlayışını en iyi yansıtan örneklerden biri olmuştur (Ulusoy, 2017; Uslu ve Urak, 2020). Külliye, Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın eşi ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesi olan Mahperi (Huand) Hatun tarafından 1237 yılında yaptırılmıştır. Bu bağlamda yapının kadın bir sultan tarafından inşa ettirilmiş olması,

Anadolu’da kadınların kamusal hayattaki etkilerini ve hayır kurumları aracılığıyla mimariye katkılarını ortaya koymuştur. Hunat Hatun Külliyesi, cami, medrese, hamam ve türbeden oluşan dört ana yapı birimini içermektedir. Bu yapıların tümü birbirine yakın konumlandırılmış olup kent dokusu içerisinde tek merkezli bir külliye kimliği oluşturmuştur (Uzunharman, 2015; Yelen, 2019). Külliye’nin merkezinde yer alan cami, doğrudan Sultani mimari geleneğin izlerini taşımakta ve monumental taç kapısı ile dikkat çekmektedir. Cami, mihrap önü kubbesi, yan sahnaları ve revaklı avlusuyla klasik Selçuklu cami plan şemasının gelişkin bir örneğini sunmuştur. Caminin iç mekan düzeni sade olmakla birlikte, taş mihrap ve ahşap minber gibi unsurlar estetik ve simgesel anlamlar içeren detaylarla bezenmiştir. Bu süreç çerçevesinde Binan ve Akşehirlioğlu (2021) Hunat Hatun Camii’nin Osmanlı döneminden günümüze geçirdiği onarımları tarihsel süreçte mimari ve koruma açısından değerlendirmiştir.

Şekil 19. Hunat Hatun Külliyesi Planı (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021)

Caminin kuzeydoğusunda yer alan türbe, Mahperi Hatun’un naaşına ev sahipliği yapmaktadır. Sekizgen planlı ve tromplu kubbe ile örtülü olan bu türbe, dış yüzeyinde yer alan sade taş işçiliğiyle anıtsal nitelik kazanmıştır. Türbe yapısı, camiyle aynı aks üzerinde konumlanarak külliye’nin dini boyutunu ve banisinin kimliğini vurgulayan bir unsur haline gelmiştir. Bu durum, türbenin sadece bir mezar mekanı değil, aynı zamanda külliye’nin kurucu hafızasını temsil eden simgesel bir yapı olduğunu göstermiştir (Yılmaz ve Ulusoy, 2018). Külliye’nin medresesi, klasik açık avlulu ve dört eyvanlı plan şemasıyla düzenlenmiştir. Eyvanların birinde derslik, diğerlerinde ise çalışma ve barınma alanları yer almıştır. Avlunun çevresinde revaklar ve bu revaklara açılan hücreler bulunmaktadır. Medrese, dönemin eğitim anlayışını yansıtan mekansal çözümler sunmuş; aynı zamanda yapının külliye formundaki çok işlevli mimari bütünlüğüne katkı sağlamıştır. Öğrencilerin barınması, eğitim görmesi ve sosyal hayata

katılması bu yapı sayesinde mümkün kılınmıştır (Yurttaş, 2017). Tüm bunlarla beraber Sınmaz (2017) çalışmasında Anadolu’da külliyelerin mekansal tasarımına odaklanmış ve bu yapıların gelişim sürecini kentsel tasarım perspektifinden incelemiştir.

Şekil 20. Hunat Hatun Camisi Batı Taç Kapısı (Kara, 2019)

Hunat Hatun Külliyesi’nin hamam bölümü ise bu tür yapı komplekslerinde nadiren görülen bir işlevselliğe sahiptir. Hem halkın hem de külliye sakinlerinin kullanımına açık olan bu hamam, Selçuklu dönemi hijyen ve sağlık anlayışını yansıtan bir yapıdır. Bununla beraber Çayırdağ (2013) çalışmasında Hunat Hatun Külliyesi tarihsel ve mimari özellikleri bağlamında TDV İslam Ansiklopedisi içerisinde ele alınmıştır. Külliye’nin tarihçesi, mimari yapısı ve kültürel önemi detaylı olarak incelenmiş, bölgenin tarihsel mirasına katkısı değerlendirilmiştir. Soğukluk, ılıkılık ve sıcaklık bölümlerinden oluşan klasik plan düzeni korunmuş; yapıda kullanılan taş ve tuğla malzeme, estetik ve işlevsel bütünlük sağlamıştır. Hamamın mimari özellikleri, dönemin mühendislik bilgisi ve halk sağlığına verilen önemi göstermesi açısından dikkat çekmiştir (Yılmaz ve Ulusoy, 2018; Yurttaş, 2017).

Şekil 21. Hunat Hatun Cami Havadan Genel Görünümü (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021)

Külliye genelinde kullanılan yapı malzemesi düzgün kesme taştan oluşmuş, özellikle cephelerde ve kemerlerde dayanıklı blok taşlar tercih edilmiştir. Taç kapılarda görülen taş süslemeler, kufi ve sülüs yazılar, geometrik geçmeler ve bitkisel motiflerle zenginleştirilmiştir. Bu süslemeler, dönemin taş işçiliğinin üst düzey estetik anlayışına ulaştığını ortaya koymuştur. Caminin taç kapısı, özellikle mukarnas dolgulu kavsarası ve simetrik bordürleriyle göz alıcı bir giriş düzenlemesi sunmuştur (Yüzücü, 2019). Ayrıca cami ve türbe arasında yer alan ahşap işçiliği detayları da dikkate değer bir zanaatkarlık sergilemiştir. Tarihsel süreç içerisinde külliye'nin bazı bölümleri tahribata uğramış, bazıları ise çeşitli dönemlerde onarım görmüştür. Özellikle 20. yüzyılda gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sayesinde yapı topluluğu özgün formuna büyük oranda kavuşturulmuş ve günümüzde hem ibadet hem de kültürel miras mekanı olarak kullanılmaya devam etmektedir. Ayrıca Ilgar (2021) çalışmasında Ashab-ı Kehf'in inanç turizmi açısından değerlendirilmesine odaklanmış, Afşin bölgesinin tanıtımında bu dini ve kültürel mirasın kullanım potansiyelini tartışmıştır.

2.2.9. Konya Sahip Ata Külliyesi

YAPIM TARİHİ	1258-1277
YAPTIRAN KİŞİ	Sahip Ata Fahreddin Ali
KONUMU	Meram/Konya

Tablo 9. Konya Sahip Ata Külliyesi Künyesi

Konya Sahip Ata Külliyesi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ileri dönem mimari anlayışını ve çok işlevli yapı organizasyonunu yansıtan en önemli örneklerden biri olarak inşa edilmiştir. Külliye, II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemlerinde vezirlik yapan Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından 1258–1277 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Bu yapılar topluluğu, Selçuklu döneminin yalnızca mimarlık

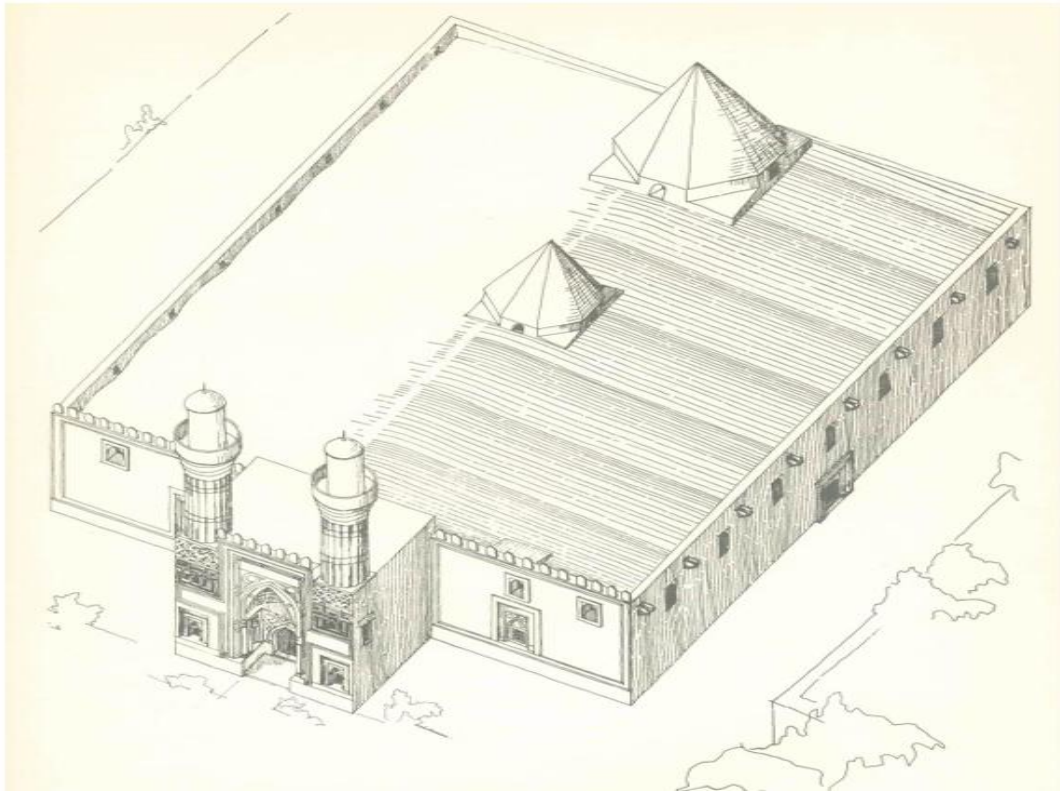
tarihine değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel hayatına da doğrudan katkı sunmuştur (Akok ve Özgüç, 1967). Sahip Ata Külliyesi, cami, türbe, hankah, hamam, imaret, çeşme ve dükkanlar gibi pek çok yapı birimini içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede Eyice (1997) tarafından TDV İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "Hamam" maddesi, hamamların tarihsel gelişimi, mimari özellikleri ve İslam kültüründeki işlevlerine dair kapsamlı bilgi sağlamaktadır. Bu yönüyle sadece bir ibadet mekanı değil, sosyal yardım, barınma, eğitim, sağlık ve ticaret gibi toplumsal ihtiyaçları karşılayan çok fonksiyonlu bir yaşam merkezi olarak planlanmıştır. Külliye'nin merkezinde yer alan cami, taç kapısı, mihrap nişi ve iç mekandaki bezemeleriyle Anadolu Selçuklu cami mimarisinin ileri örneklerinden biri olmuştur. Caminin taç kapısı özellikle mukarnas dolgulu kavsara düzenlemesi ve geometrik süsleme unsurlarıyla dikkat çekmiştir. Yapının taş işçiliğinde yüksek düzeyde ustalık sergilenmiş, yazı kuşakları ve kitabeler ile dönemin estetik anlayışı taş mimariye başarıyla yansıtılmıştır (Akok ve Özgüç, 1967; Akozan, 1969). Genel olarak Gençer (2024) Anadolu Selçuklu mimarisinde birleşik işlevli yapıların kütle biçimlenişi ve oranlarını geometrik analizle incelemiş, bu yaklaşım, yapısal estetik ve mimari form üzerine bilimsel katkı sunmaktadır.

Şekil 22. Sahip Ata Külliyesi (Erdem, 2019)

Külliye'de yer alan türbe, Sahip Ata'nın bizzat kendisi için yaptırdığı ve ölümünün ardından defnedildiği yapıdır. Türbe, caminin hemen doğu kısmında yer almakta ve sade dış görünümünün aksine iç mekânında zarif çini süslemeler

barındırmaktadır. Sekizgen planlı yapısı, üzerini örten kubbesi ve cephedeki detaylar, dönemin mezar mimarisiyle örtüşen klasik özellikler taşımıştır. Aynı zamanda türbe ile cami arasında kurulan fiziksel bağlantı, külliye'nin manevi ve simgesel yönünü güçlendirmiştir (Alsan, 2019). Külliye'ye dahil olan medrese ya da derslik olarak işlev gören yapı birimi, külliye'nin eğitim yönünü temsil etmiş, burada hem dini hem de sosyal ilimlere yönelik derslerin verilmiş olduğu düşünülmüştür. Ayrıca külliye bünyesinde yer alan imaret ve aşevi, fakir ve muhtaçlara her gün sıcak yemek dağıtılmasını sağlayarak dönemin sosyal dayanışma modeline hizmet etmiştir. Bu yönüyle yapı, sadece inşai bir değer değil, sosyal bir işlev de üstlenmiştir (Alsan, 2019; Atıcı ve İnceoğlu, 2018). Bu çerçevede Uslu (2020) çalışmasında Konya İnce Minareli Medrese'nin özgünlük ölçütleri bağlamında biçim ve tasarım unsurlarını ayrıntılı şekilde değerlendirmiştir. Ayrıca Yılmaz ve Ulusoy (2018) Konya'daki İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi'nin kültür turizmi açısından karşılaştırmalı analizini yapmış, iki yapının turizm potansiyeli ve koruma durumlarına değinmiştir.

Şekil 23. Caminin kuzey ve doğu cephelerinin görüldüğü perspektif çizimi

Külliye alanı içinde yer alan hankah, dönemin tasavvuf geleneği açısından önemli bir yapıyı temsil etmiş, dervişlerin inzivaya çekildiği, zikir yaptığı ve konakladığı bir merkez olarak hizmet vermiştir (Batır, 2018). Bu yapı sayesinde Sahip Ata Külliyesi,

yalnızca halkın günlük ihtiyaçlarına değil, aynı zamanda dini ve mistik yağamın sürdürülebilmesine de imkan tanımıştır. Özellikle Mevlevilik gibi tarikatların etkili olduğu Konya gibi bir merkezde böyle bir yapının varlığı, klliyeeye ayrı bir önem kazandırmıştır. Sahip Ata Külliyesi'nin inėasında kullanılan malzemeler arasında düzgün kesme taç ve ini dikkat çekmiştir. Cami mihrabı ve pencere söveleri, mavi ve firuze tonlarında çinilerle bezeli olup, bu süslemeler Selçuklu döneminde taç ve seramik sanatının birlikte nasıl iğlendiğini açıkça ortaya koymuğtur (Baykara, 1996). ini kullanımı yalnızca dekoratif değil, aynı zamanda yapının sembolik mesajını tağıyan unsurlar arasında yer almıştır. Özellikle ini mihrabın, Selçuklu sanatının en görkemli örneklerinden biri olduğu kabul edilmiştir (Batır, 2018; Baykara, 1996).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Yöntem ve Materyal

Bu çalışma, Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin tarihçesi, mimari plan tipolojisi, cephe ve süslemeleri, malzeme ve strüktür yapısı ile üst örtü sistemi olmak üzere dört ana başlık altında detaylı bir şekilde incelenmesini amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın materyalini, 11. Yy. da varlığını gösteren Anadolu Selçuklu Devleti Dönemine ait külliyelerden Afşin Eshab-ı Kehf külliyesi oluşturmaktadır. Eshab-ı Kehf külliyesinin tarihsel, coğrafi ve mimari özelliklerinin belirlenmesi ve geçmişte gerçekleştirilen restorasyonlara ilişkin mimari planlar, tipolojiler, belgeler, haritalar, eski ve güncel fotoğraflar ve araştırmacının külliye yapmış olduğu ziyaretlerde elde ettiği gözlem ve tespitler araştırmanın diğer materyalleri arasında yer almaktadır.

3.1.1. Yöntem

Araştırmada temel olarak betimsel analiz, karşılaştırmalı analiz, yerinde gözlem ve kaynak tarama yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemler sayesinde külliyenin tarihsel süreç içindeki gelişimi, yapısal ve estetik özellikleri, malzeme kullanımı ve mimari tasarım açısından değerlendirilmesi sağlanmıştır.

3.1.1.1. Literatür Taraması

Çalışmanın ilk aşamasında, külliyeyle dair mevcut yazılı ve görsel kaynaklar derlenerek detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu kapsamda:

- Osmanlı ve Selçuklu dönemlerine ait vakfiye kayıtları,
- Arşiv belgeleri,
- Seyahatnameler ve tarihî kaynaklar,
- Daha önce yapılan akademik çalışmalar (kitaplar, makaleler, tezler),
- Kültürel miras envanterleri ve mimarlık tarihi ile ilgili diğer bilimsel yayınlar incelenmiştir.

Bu aşamada, külliyenin tarihî sürecine dair bilgiler derlenerek yapının inşa tarihi, onarımlar ve değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1.1.2. Yerinde Gözlem ve Belgeleme

Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin mevcut durumu, yerinde gözlem yöntemiyle incelenmiştir. Bu süreçte:

- Yapının tüm mimari unsurları belgelenerek fotoğraflama, ölçüm ve eskiz çalışmaları yapılmış,
- Cephe süslemeleri ve malzeme detayları yakın çekim fotoğraflarla kaydedilmiş,
- Yapının günümüzdeki koruma durumu değerlendirilerek olası bozulmalar ve restorasyon müdahaleleri tespit edilmiş,

Külliyenin çevresi ve kent içindeki konumu analiz edilmiştir.

3.1.1.3. Mimari Analiz

Yapının mimari karakteri, plan tipolojisi, strüktürel yapısı, cephe düzeni ve süsleme unsurları üzerinden detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu süreçte:

Külliyenin plan şeması çizilerek benzer dönem külliyesi ile karşılaştırılmış,

Cephe düzeni ve süsleme özellikleri değerlendirilerek külliyenin hangi mimari üsluplardan etkilendiği analiz edilmiş,

Malzeme kullanımı ve yapı tekniği üzerine detaylı gözlemler yapılarak dönemin inşaat teknikleri ile olan ilişkisi tartışılmıştır.

3.1.1.4. Karşılaştırmalı Değerlendirme

Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin mimari özellikleri, hem kendi içinde ele alınarak tekil bir değerlendirme hem de aynı dönem veya benzer üsluplara sahip diğer külliyeler ile karşılaştırılarak bağlamsal/bağıl bir değerlendirme yapılmıştır. Bu analiz kapsamında:

- Selçuklu ve Osmanlı külliyesiyle benzerlikleri ve farklılıkları incelenmiş,
- Külliyenin yerel mimari özellikleri ve geleneksel yapı teknikleri ile olan ilişkisi değerlendirilmiş,
- Mimari ve sanatsal açıdan külliyenin bölgesel ve ulusal ölçekteki konumu ele alınmıştır.

3.2. Materyal

Çalışmada, külliyenin tarihçesi, yapısal özellikleri ve mimari detaylarının incelenmesi için çeşitli materyaller kullanılmıştır. İlgili materyaller dört ana başlık altında toplanmıştır:

3.2.1. Yazılı Kaynaklar

Küllie ile ilgili tarihî ve akademik bilgileri içeren yazılı belgeler şu şekilde sınıflandırılabilir:

- **Tarihî belgeler:** Osmanlı ve Selçuklu dönemine ait arşiv kayıtları, vakfiye belgeleri ve kitabeler.
- **Seyahatnameler:** Külliyezi ziyaret eden gezginlerin yapıya dair gözlemleri.
- **Akademik çalışmalar:** Külliye hakkında yapılmış olan tezler, makaleler ve kitaplar.
- **Kültürel miras envanterleri:** Yapının koruma durumu ve restorasyon geçmişi hakkında bilgi veren kayıtlar.

Bu kaynaklar incelenerek külliyeinin tarihî süreci hakkında kapsamlı bir bilgi edinilmiştir.

3.2.2. Görsel Materyaller

Çalışmada külliyeeye ait görsel materyaller de önemli bir yer tutmaktadır. Başvurulan görsel materyaller şunlardır:

- **Arşiv fotoğrafları:** Yapının geçmişteki durumunu gösteren eski fotoğraflar.
- **Haritalar ve çizimler:** Külliyeinin kent içindeki konumunu gösteren tarihî ve modern haritalar.
- **Restitüsyon ve restorasyon projeleri:** Yapının geçirdiği onarımları gösteren teknik çizimler.
- **Güncel fotoğraflar:** Yerinde yapılan saha çalışmaları sırasında araştırmacı tarafından çekilen fotoğraflar.

Bu görseller sayesinde yapının **zaman içindeki değişimi ve mevcut durumu** daha detaylı ele alınmıştır.

3.2.3. Yerinde İnceleme Verileri

Araştırmanın saha çalışmaları kapsamında elde edilen veriler şunlardır:

- Yapının plan ölçümleri ve eskizleri.
- Cephe ve süsleme detaylarına yönelik detaylı fotoğraf ve çizimler.
- Malzeme analizi için numune incelemeleri ve görsel değerlendirmeler.
- Yapının mevcut strüktürel durumuna dair notlar ve raporlar.

Bu veriler, külliyeinin yapısal ve estetik özelliklerinin bilimsel bir temele dayalı olarak belgelenmesine yardımcı olacaktır.

3.2.4. Teknik Analizler

Külliyeede kullanılan malzemelerin ve strüktürel unsurların detaylı analizi için şu teknik yöntemler kullanılmıştır:

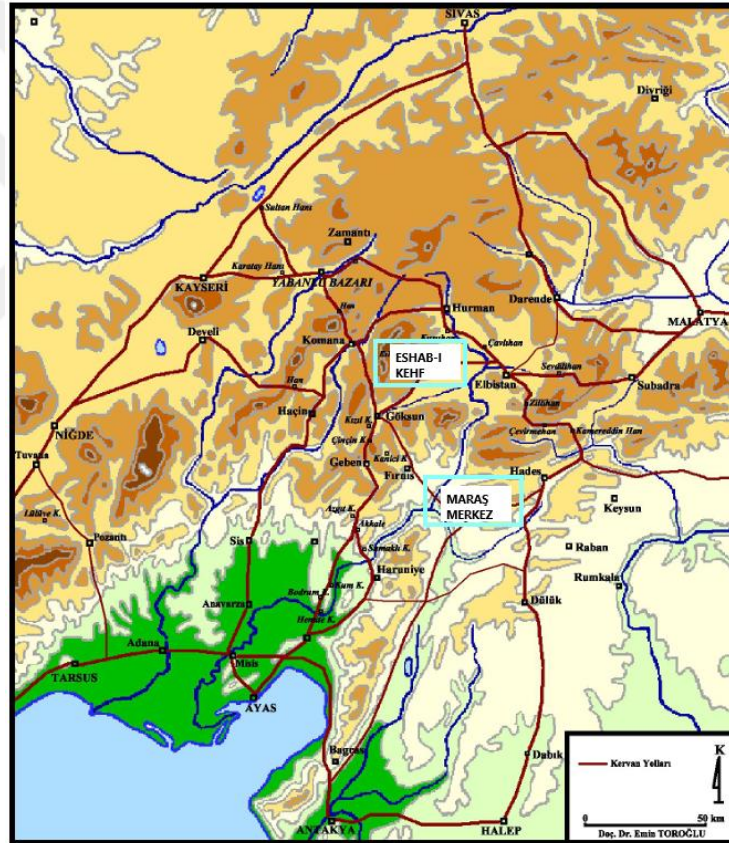
- **Malzeme analizi:** Kullanılan taş, ahşap, tuğla ve sıva malzemelerinin türü ve özellikleri incelenmiş,
- **Yapısal değerlendirme:** Taşıyıcı sistemin özellikleri ve günümüzdeki durumu analiz edilmiş,
- **Bozulma tespit çalışmaları:** Yapının fiziksel durumunu etkileyen bozulmalar belirlenecek ve koruma önerileri geliştirilmiştir.

Sonuç olarak ifade edilen yöntem ve materyaller doğrultusunda, Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin tarihî ve mimari özellikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin, külliyenin mimari özelliklerini belirlenmek, tarihî süreç içerisindeki değişimini anlamak, mevcut durumunu değerlendirmek ve gelecekteki koruma çalışmalarına mimari ve tarihi açıdan bilimsel bir temel sağlamak açısından önemli bir kaynak oluşturacağı düşünülmektedir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Kahramanmaraş Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi

Eshab-ı Kehf Külliyesi, Kahramanmaraş ili Afşin ilçesinde bulunmaktadır. Konumu itibarıyla Elbistan-Halep ve Elbistan-Maraş-Sivas kervan yollarında bulunmasından ötürü stratejik olarak önemli bir yerdedir. Halep'e giden yol güzergahında İç Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için düğüm noktası Elbistan ilçesi olmuştur (Akok ve Özgüç, 1967). Selçuklu Devleti dönemine ait Kahramanmaraş il sınırları içerisinde 13 adet yapı bulunmaktadır. Bunlar 1 külliye, 1 hamam ve 9 han yapısından oluşmaktadır. Yapılar Pazarcık, Nurhak, Elbistan ve Afşin ilçelerindedir (Özkarcı, 2016).

Şekil 24. Selçuklu Dönemi Maraş Çevresi Kervan Yolları (Selçuklu Döneminde Maraş Yöresinde Yollar, 2016) (Üzerine Eklemeler Yapılmıştır.)

4.1.1. Tarihi ve konumu

İlk izleri Bizans İmparatoru 2. Theodorus döneminde inşa edilmiş olan İsa Mescidi, şimdiki adıyla Eshab-ı Kehf Mağarasıdır. Bu mağara üzerine Selçuklu Devleti Döneminde cami bölümü inşa edilmiştir. Bu sebeple Bizans döneminde olduğu gibi Anadolu Selçuklu Devleti döneminde de önemli bir ziyaret yeri olmuştur (Özkarcı, 2016).

Günümüzde ilk yapı olarak Ribat bölümü bilinmektedir. Osmanlı Devleti dönemi öncesine baktığımızda ise ilk yapı cami içerisinde bulunan mağara olmuştur (Akozan, 1969).

Külliye 13. yüzyılın ilk yarısında Selçuklular döneminde Maraş Emir'i Nusretüddin Hasan Bey tarafından yaptırılmıştır. Ribat, cami ve han bölümleri Anadolu Selçuklu Devleti zamanında inşa edilmiş olup, hanımlar mescidi ve paşa çardağı ise Dulkadiroğlu döneminde inşa edilmiştir (Yüzücü, 2019).

1961 yılında Cumhuriyetin önemli mimarlarından olan Yüksek Mimar Ali Saim Ülgen tarafından restorasyon raporu hazırlanmıştır. (Ek-1)

Külliye 2015 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer almaktadır (İlgar, 2021).

Günümüzde ise tarihi, mimari ve inanç turizmi açısından kendi işlevi olan külliye yapısı olarak işlevini sürdürmektedir.

İslam inancında olduğu gibi farklı dinlerde de 'Yedi Uyurlar' (Seven Sleepers) kavramı bulunmaktadır. 33 adet 'Yedi Uyurlar' kavramı olan Dünya genelinde bulunan yapıların 4 tanesi Türkiye sınırları içerisinde. Ülkemiz sınırları içerisinde İzmir, Mersin, Diyarbakır ve Kahramanmaraş illeridir (Alparslan, 2010). Eshab-ı Kehf kavramının geçtiği en eski yazıt Hindistan'da Sanskritçe yazılmış olan Mahabharata'dadır. Hint kutsal kitabı olan bu kitapta 7 kişi ve 1 köpekten oluşan bir topluluktan bahsedilmiştir. (İlgar, 2021)

İslam dininde ise kutsal kitabı Kuran-ı Kerimde Kehf suresinde geçmektedir. 106 ayetten oluşan bu surenin 9-27 ayetleri arasında toplam 17 ayette bahsi geçmektedir. (Sümer, 1989)

Bahsi geçen 17 ayette bir grup gencin inançları nedeniyle dönemin lideri tarafından zulme uğradıklarından ve bu zulümden kaçmak için bir mağaraya sığındıklarından bahsetmektedir. Rablerine dua etmek ve sığınmak için girdikleri bu mağarada uzun yıllar süren bir uykuya daldıklarını anlatmaktadır. Mağarada geçirdikleri

bu süre boyunca toplum tarafından dikkat çeken bir durum olmuştur (Alsan, 2019). Bu durumla alakalı farklı görüşlerin olduğunun fakat doğruyu Allah'ın bileceğinden ayetlerde söz edilmektedir (Alparslan, 2010).

Yedinci ayetinde geçenlere istinaden güneşin doğuş ve batış açıları göze alınarak yapılan çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalar Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Astronomi ve Uzay Bilimleri tarafından yapılmıştır. 202 gün süren bu çalışma doğrultusunda bahsi geçen ayetlerdeki yere uygun olduğu tespit edilmiştir. Bu tespit Afşin Sulh Hukuk Mahkemesi bilir kişi raporuyla belgelendirilmiştir (Ek-2)

Kahramanmaraş, tarihi ve kültürel zenginlikleriyle öne çıkan bir şehir olup, on bir ilçeden oluşmaktadır. Bu ilçeler, coğrafi olarak stratejik bir düzen içinde yer almakta ve bölgenin çeşitliliğini artırmaktadır (Atıcı ve İncoğlu, 2018). Kuzeyde Afşin, Ekinözü ve Elbistan, doğuda Nurhak ve Çağlayancerit, güneyde Türkoğlu ve Pazarcık ile merkezde Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçeleri bulunmaktadır. Şehir, 600 ila 2300 metre yükseklikte uzanan Ahir Dağı ile dikkat çekmektedir. Bu dağlar, hem doğal manzarayı şekillendirmekte hem de yerleşim düzenlerini etkilemektedir. Kahramanmaraş'ın coğrafyası, düz ve eğimli araziler, vadiler ve su yolları gibi çeşitli doğal unsurlarla zenginleşmektedir. Özellikle Ahir Dağı, şehrin kimliğini olumlu yönde etkileyen önemli bir unsurdur (Özger, 2021).

Eshab-ı Kehf Külliyesi ide Kahramanmaraş ili Afşin ilçesinin batısında bulunan Emirli köyü sınırları içerisinde (Batır, 2018). Köyün batısında bulunan Eshab-ı Kehf külliyesi stratejik olarak önemli bir tepe yamacında bulunmaktadır. Afşin ilçesine uzaklığı 5,6 km ve Emirli köyüne uzaklığı ise 2,7 kilometredir.

Şekil 25. Afşin Merkez ile Eshab-ı Kehf Külliyesinin Konumu (Google Earth, 2025)

Eshab-ı Kehf Külliyesi Bizans Dönemi, Dulkadiroğulları Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi, Osmanlı Devleti Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi olmak üzere beş dönem izlerini taşımaktadır (Binan ve Akşehirlioğlu, 2021).

4.2. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Yapıları

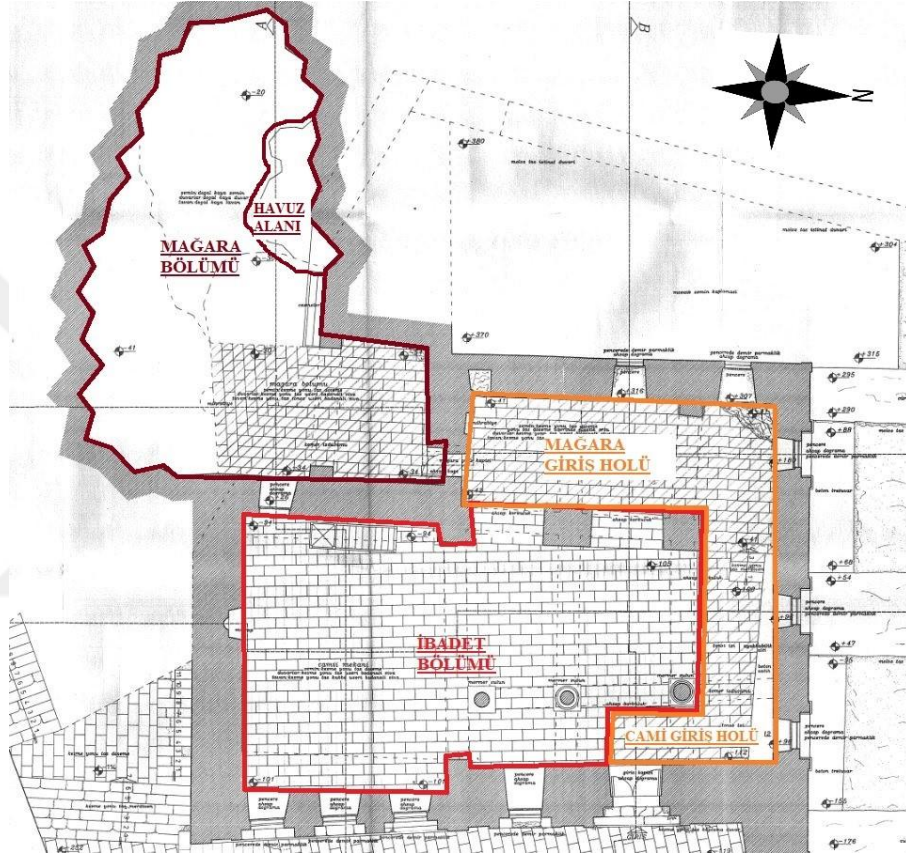
4.2.3. Cami

Caminin 630/1232 yılında I. Alaeddin Keykubad döneminde Emir Hasan tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Han, 1232-1234 yılları arasında Maraş Valisi Emiri Nusretüddin Bey tarafından yaptırılmıştır (Şahin, 2016).

4.2.3.1. Plan Tipolojisi

Cami üç sahınlı dikdörtgen plana sahiptir. Doğu cephesinin kuzey tarafından niş içerisine yerleştirilmiş giriş açıklığı bulunmaktadır. Aynı duvar üzerinde dört adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu pencerelerden Güneyde bulunan son pencere tespit çalışmalarında bahsi geçen penceredir (Böleken, 2010). Giriş kısmı doğu sahına açılmaktadır. Batı sahını ise daha çok mağara bölümüne giden koridor şeklindedir. Doğu ve orta sahını ayıran üç adet devşirme malzemeden yapılmış kare ayak üzerine oturtulmuş daire kesitli sütunlar bulunmaktadır. Günümüzde ise cami namaz bölümü doğu ve orta sahın olmak üzere sütunları da içine alarak ahşap korkuluklar ile ayrıştırılmıştır. Güney duvarında ise mihrap bulunmaktadır. Mihrabın batısında bulunan

duvarda yaklaşık 3 metre yükseklikte bulunan küçük pencere açıklığı kadınlar bölümüne açılmaktadır. Tespit çalışmalarında bahsi geçen bir diğer penceredir. Kuzey cephesinde (batı sahnın üzerinde) ise dört adet kemer açıklık içerisine yerleştirilmiş pencereler bulunmaktadır. Batıdaki sahnın 4 basamak yukarı çıkan kot farklıyla ‘isa mescidi’ adıyla anılan Bizans dönemine ait mağara bölümüne açılmaktadır. Mağara bölümünün giriş açıklığının sol tarafında ise halk arasında vaftiz taşı olarak bilinen mermer mihrap bulunmaktadır.

Şekil 26. Eshab-ı Khef Külliyesi Cami ve Mağara Bölümü Planı (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)
(Üzerine Eklemeler Yapılmıştır.)

Mağara bölümü ise günümüzde insanların namaz kılma yer olarak kullandığı dikdörtgen bir alana açıklamaktadır. Dikdörtgen planda giriş alanından sonrası doğal kayalık zeminden oluşmaktadır. Mağara bölümü caminin inşasından önce olduğu tespit edilmektedir. Bizans dönemine ait kutsal bir alandır. Burada kayalıkların açıklıklarından sızan sulardan ötürü zeminin bir bölümünde havuz oluşmuştur. Bu havuzdan bulunan yağmur suları insanlar için kutsal sayılmaktadır (Akok & Özgüç, 1967).

Osmanlı Devleti Döneminde ise cami giriş kapısının önüne doğu duvarının devamı olarak üç cephede çevrelenmiş paşa çardağı eklenmiştir (Özkarcı, 2016).

4.2.3.2. Cephe ve Süslemeleri

Şekil 27. Eshab-ı Kehf Kllyesi Cami Doğu Cephesi,2025

Cami doğu cephesi en yoğun olduğu bölümdür. Burada kenarda payanda desteği yerden çatıya kadar kolon görüntüsü verilmiştir (Bulut, 2020). Üç adet kemerli niş içerisinde pencerelerden sonra yine bir kolon görüntüsü verilmiş payanda ve akabinde bir kemerli niş içerisine yerleştirilmiş pencere açıklığı ve son olarak portal giriş kapısı bulunmaktadır. İki payanda arasında bulunan üç pencerenin orta pencere üzeride yuvarlak bir pencere açıklığı daha görülmektedir.

Pencere açıklıkları ise i içe geçmiş iki kademeli niş içerisine yerleştirilmiştir. Kemerli yapının kilit taşlarında zm salkımı motifini çevreleyen üçgen dendan motifleri bulunmaktadır (Yüzücü, 2019). Kemer açıklığını birleştiren denizlik kısmı mermer malzemeden üzerinde Bizans dönemine ait yazılar bulunan devşirme malzemeler kullanılmıştır. Kemer bölümünün yastık taşında silme svelerden süslemeleri pencereleri birleştirir şekilde dikkat çekmektedir.

Cami giriş açıklığı i içe geçmiş üç kademeli kemerli biçimde düzenlenmiştir. Kemer kilit taşında kare blok içerisine yerleştirilmiş yuvarlak geometrik motifler bulunmaktadır. Fakat günümüzde aşınmış haldedir. zerinde ise üç satırlık kitabe

bulunmaktadır. Kemer sütunlarında ise kıvrımlı köşe motifi kullanılmıştır (Çayırdağ, 2013).

Caminin giriş kapısındaki inşa kitabesi, külliyedeki hana bağlıdır. Hanın zarar görmeye başlamasıyla birlikte, onarımlar sırasında caminin kapısına yerleştirildiği gözlemlenmektedir. Günümüze kadar çeşitli restorasyonlar geçiren cami, orijinal halini büyük ölçüde muhafaza etmektedir (Özkarcı, Kahramanmaraş'ta Selçuklu Mimarisine Bakış, 2016).

Şekil 28. Eshab-ı Kehf Külliyesi Cami Mihrabı,2025

Mihrap bölümünde günümüzde aslını koruyan üst bölümü ve sonradan restorasyonlarla şimdiki halini aldığı çerçeve, alınlık, kuşatma kemeri ve kavsara köşeliği bulunmaktadır (Demir, 2011). Saçak kısmının orijinal halinde kalan bölümünde iki sıra bitkisel motifler içerisine geometrik kesme motif sırası bulunmaktadır.

Bu mihrap nişi içinde, mermerden yapılmış bir devşirme malzeme bulunmaktadır. Ortada yer alan beyaz mermer, tek parça olup sağlam kalmıştır. Küçük mihrabın istiridye şeklindeki kemerinde sarmaşık yaprak motifleri kabartılmıştır.

Mihrap ayak şekli dört sıra silme ile belirginleştirilmiştir ve kemer motifinin kilit taşında dik bir göz kabartması yer almaktadır (Yüzücü, 2019).

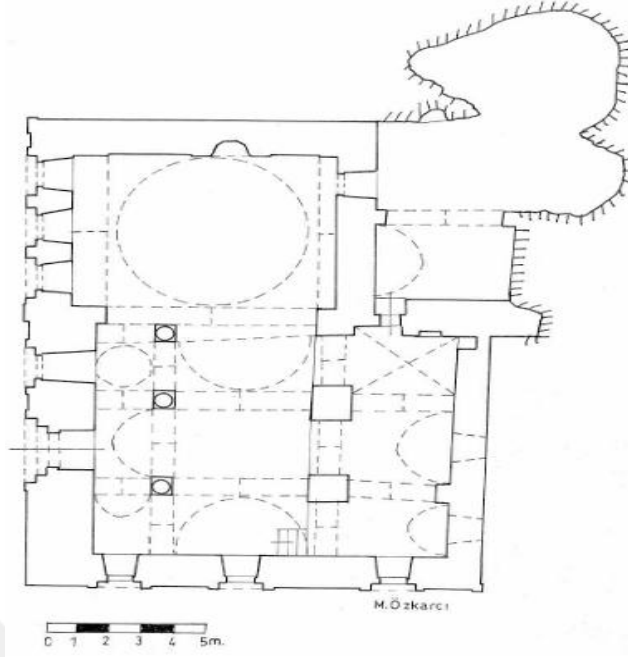

Şekil 29. Eshab-ı Khef Külliyesi Cami Mihrap Önü,2025

4.2.3.3. Strüktür Yapısı ve Malzemeleri

Mihrap önü kubbesi doğu ve orta sahını içine alırken batı sahınının yarı bölümü kayalık içerisine oturtulmuş biçimde yapılmıştır.

Mihrap, köşelerden pendentiflerle desteklenen yarım küre şeklindeki bir kubbe ile kaplanmıştır. Bu örtü yapısı, güneydeki duvara, kuzeydeki sivri kemere ve doğu ile batı taraflarındaki genişletilmiş sivri kemerlere dayanmaktadır. Kubbeli alanın kuzey kısmı, paralel kemerler aracılığıyla üç sahnin olarak düzenlenmiş ve beşik tonozlar ile küçük bir kubbe ile kaplanmıştır (Deveci, 2003). Örtü sistemi, yan duvarlara yerleştirilen konsollar üzerinden sivri kemerlerle desteklenmekte olup, merkezde üç devşirme mermer sütun ve iki kesme taş paye üzerine oturmaktadır (Özkarcı, Kahramanmaraş'ta Selçuklu Mimarisine Bakış, 2016).

Şekil 30. Eshab-ı Kehf Cami Planı (Özkarcı, 2016)

Duvarlar kaba yonu taş örülmüş halinde yer yer restorasyon çalışmalarıyla yeni taşlar kubbeye doğru eklendiği fark edilmektedir. Kemerler ve kubbeler tuğla malzemeden yapılmıştır (Doğan, 2012). Mihrap önü kubbe harici diğer kubbe örtüler ve duvarlar tamamen sıvanmış haldedir.

Caminin iç mekanında üç silindirik devşirme sütun bulunmaktadır. Bu beyaz mermer sütunlardan birinin korint başlıklı kemer başlığı vardır; diğer ikisi sade başlıklıdır. Ayrıca, camiye taşıyan kemerlerde iki devşirme korint başlık yer alır. Bu başlıklardaki okaliptus yaprakları motifleri kabartma olup, nokta şeklindeki oymalarla süslenmiştir (Yüzücü, 2019).

Şekil 31. Eshab-ı Kehf Külliyesi Sütunları, 2025

Kapı, pencereler, müezzin mahfili ve minber sonradan ekleme ahşap malzemeden yapılmıştır. Yine aynı ahşap malzemeden korkuluklar ve ayakkabılık bölümü bulunmaktadır.

4.2.1. Ribat

Eshab-ı Khef külliyesinin Türkler tarafından ilk yapılan bölümü ribatı olmuştur. Ribat bölümünde taç kapıda bulunan kitabeye bakarak yapılış tarihi hakkında bilgi edinilmektedir.

Şekil 32. Eshab-ı Khef Külliyesi Ribat Taç Kapı Kitabesi (2025)

Tercümesi:

“Rahman ve rahim olan Allah’ın adıyla başlarım. Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden ve namazı dosdoğru kılan kimseler imar ederler. Bu mübarek ribatın yapılmasını; galip sultan, şahların şahı, yüce milletlerin sahibi, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dinin ve dünyanın seçkin kişisi, fetihlerin babası Keyhüsrev oğlu Keykavus zamanında, müminlerin emiri, büyük komutan, alim, adaletli -Allah kendisine zaferler nasip eylesin- Allah’ın yardımına ve rahmetine muhtaç Sultan İbrahim’in oğlu Ebu Ali el-Hasan 612 yılının Ramazan ayında emretti.” (Yüzücü, 2019)

Ramazan 612 / Aralık 1215 tarihinde Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. İzzeddin Keykavus döneminde (1211-1220) Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey tarafından yapılmıştır. İlk onarımı ise Dulkadiroğlu Döneminde zamanın hükümdarı Alaüddevle Bey tarafından yapılmıştır. Onarımın yanı sıra ribat bölümünün üst katına 1480-1492 yılları arasında medrese bölümü inşa edilmiştir. (Özkarcı, 2016)

Maraş Tahrir Defteri’ne göre Osmanlı döneminde ise ribat yerine “Eshabü’l Khefü’ş-Şerif Zaviyesi” olarak geçmektedir. Bölgeye hakim bir tepe üzerinde olması ve ticaret yollarına yakın olması avantajlı bir coğrafya üzerine kurulmasını sağlamaktadır. Hem zaviye (hankah) hem de ribat olarak konumu itibariyle gerekli şartları sağlamaktadır. Hanikah, mescit, medrese içerisinde bulundurduğu yapı

birimleridir. Ribat kısmı en erken yapılan yapı olmasından ötürü aslında gelen kişilerin tüm ihtiyacını karşılayacak birimleri içerisinde bulundurmaktadır (Özkarcı, 2016).

4.2.1.1. Plan Tipolojisi

Külliyeye sınırları içerisine girildiğinde ilk dikkat çeken yer Selçuklu Döneminde önem verdiği taç kapısı olmuştur.

İki katlı olan yapının alt katı ribat bölümü ve üst katı medrese bölümü olarak yapılmıştır. Farklı dönemlerde yapılmasından ötürü ribat bölümüne külliye ön bahçesinden 12 basamakla girilmektedir. Medrese bölümüne ise ribat'ın batı cephesinin yaslandığı arazi eğimine konumlandırılan 20 basamaklı merdiven ile yaklaşık 3.30 metrelik kot farkıyla yukardan giriş sağlanmaktadır.

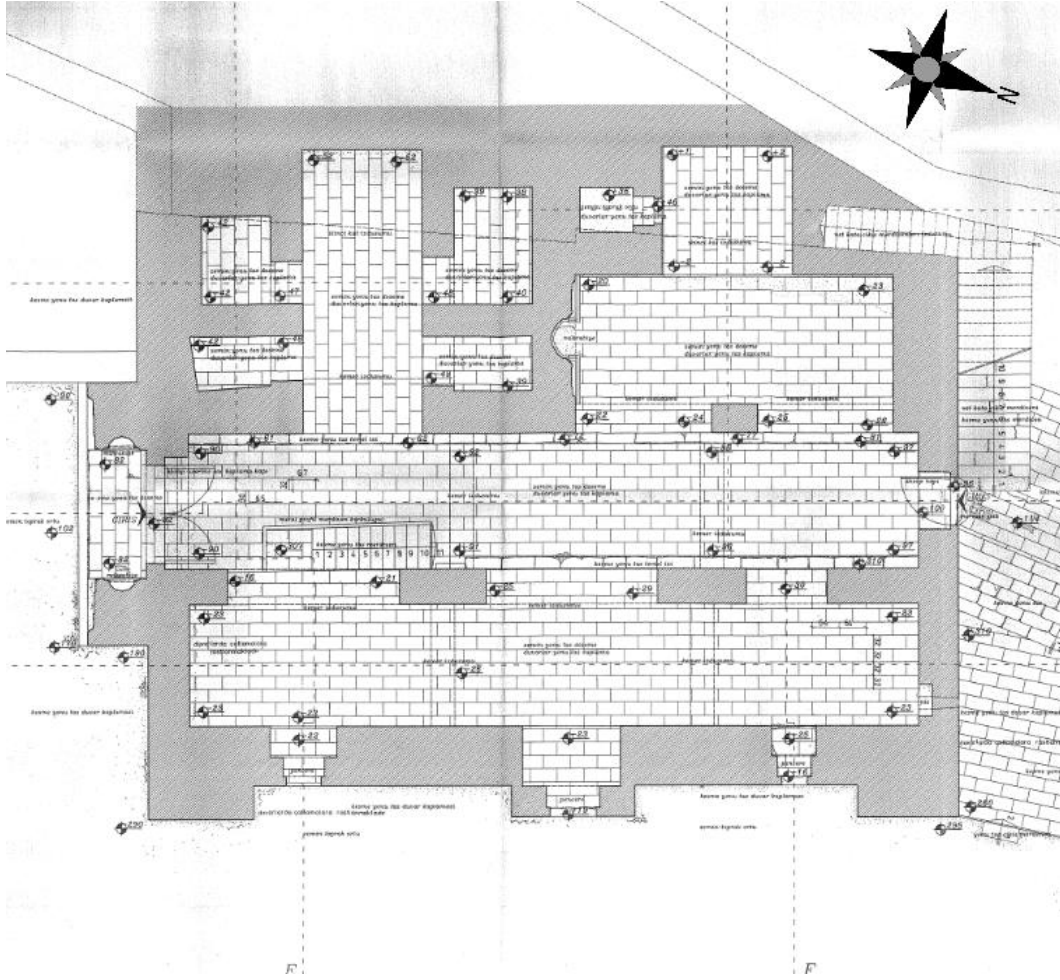
Ribat bölümü dikdörtgen plana sahip gibi görünmesine karşılık batı cephesi arazi eğimine oturtulmuş biçimde açılı gelmektedir (Ebiri, 2021). Güney cephesinde taç kapı ile kuzey cephesinde ise küçük kemerli bir açıklık girişi bulunmaktadır.

Batı cephesi tepe yamacına gömülmüş şekilde bulunmasından ötürü cephesi bulunmamaktadır. Güney cephesinde derinliği 143 cm olan niş içerisine yerleştirilmiş taç kapı girişi bulunmaktadır. Kuzey cephesinde ise daha küçük 73 cm ölçüsünde niş içerisine yerleştirilmiş giriş açıklığı bulunmaktadır. Ribat içerisinde ışık alabilmesi için doğu cephesinde üç adet niş içerisine yerleştirilmiş kemerli pencereler bulunmaktadır. Aynı zamanda doğu cephesinde üç adet payanda destek çıkıntıları bulunmaktadır.

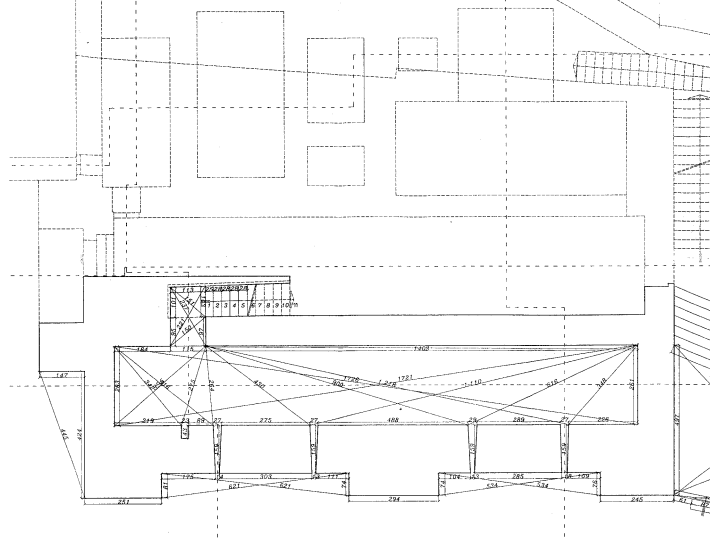
Taç kapı girişi orta sahına açılmaktadır. Orta sahinin sağında ve solunda da bulunan sahinlerle birlikte toplam üç sahinli bir mekandır. Taç kapı girişinde orta sahinin doğu tarafında 11 basamak bulunan merdiven ile günümüzde mahzen olarak tabir edilen fakat zamanında depo şeklinde kullanıldığı düşünülen mekana inilmektedir (Özkarcı, Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi, 2001).

Doğu ve batı sahinleri orta sahından yaklaşık 70 cm kot farkıyla ikişer büyük basamaklarla yukarda bulunmaktadır.

Batı sahininde iki adet bölüm bulunmaktadır. Güney-batı'da bulunan bölümde ilk karşımıza çıkan sivri kemerle girişi sağlanan üst kotta olan eyvanda karşılıklı ikişer adet toplamda dört adet odacıklar bulunmaktadır. Sivri kemerli girişleri bulunan bu odacıklar koridor biçiminde mescit bölüme açılmaktadır (Erdem, 2019). Kuzey-batı'da bulunan eyvanda ise iki adet sivri kemerle girişi sağlanan mihrabiye bölümüne açılmaktadır. Mihrabiye bölümüne ise bir adet eyvan ve eyvanın içerisinde inzivaya çekinildiği düşünülen odacık bulunmaktadır.

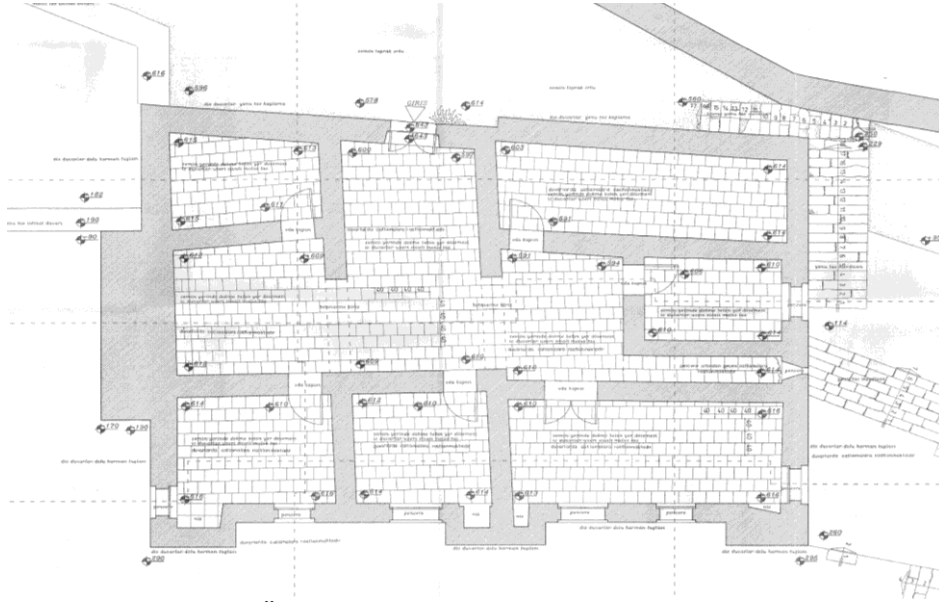

Şekil 33. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)

Şekil 34. Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Alt Katı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)

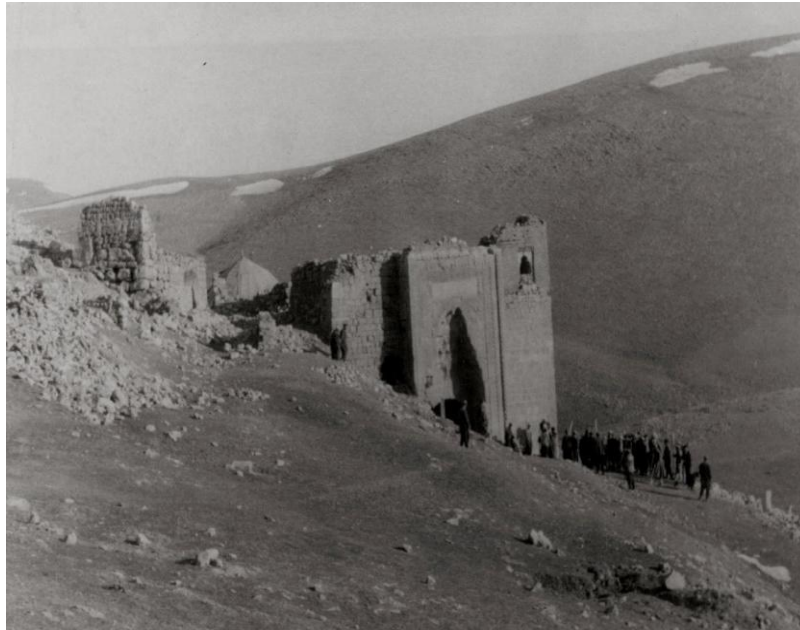
Üst kısmında ise Dulkadiroğulları Beyliği Döneminde yapılmış olan medrese bölümü bulunmaktadır. Girişi ribatın güney-batı cephesinde bulunan merdivenle üst kottan sağlanmaktadır. Bir diğer geçiş ise külliye bahçesinin peyzaj düzenlenmesinde eklenen tepe yamacına çıkılan merdivenlerdir (Ertunç, 2016). Tepe yamacında olmasından ötürü döneminde merdiven yerine tepeye çıkarak giriş sağlandığı düşünülmektedir. Batı cephesinden girişi olan medrese bölümünün dört cephesi boyunca odalar bulunmaktadır. Bu odaların açıldığı sofa bölümü bulunmaktadır. Sofa bölümü ise kuzey cephesine koridor şeklinde bir alandan geçilen pencere açıklığından doğal ışık sağlanmaktadır. Kuzey ve doğu cephelerinde pencere açıklıkları bulunmaktadır. Köşe odalarda ikişer, diğer odalarında ise birer pencere açıklığı olarak düzenlenmiştir.

Şekil 35. Ribat Bölümü Üst Katı- Medrese Bölümü (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)

4.2.2.2. Cephe ve Süslemeleri

Arkeolog Mahmut Akok ve Tahsin Özgüç'ün Kahramanmaraş ili Elbistan ilçesinde yakınlarındaki Karahöyük kazı (1947) çalışmalarını inceleme sırasında Afşin Eshab-ı kehf külliyesini de incelemeye almışlardır. İnceleme sonrasında 1956 yılında tekrar Afşin Eshab-ı Kefh külliyesini tetkik etmek adına tekrar gelmişlerdir. Bu incelemelerde ribat için ribatın üst kısmının tamamen bozulduğunun ve tepe yamacından neredeyse uçma tehlikesinde bulunduğunu ifade etmişlerdir (Akok & Özgüç, 1967).

Şekil 36. Eshab-ı Kefh Külliyesi Ribat Bölümü,1961

1961 yılında Ali Saim Ülgen tarafından gerçekleştirilen gözlemler sırasında yaptığı el çizimleri ve çekilen fotoğraflar Eshab-ı Kehf külliyesinin elde edilen raporları olmuştur.

1956 yılındaki incelemeler sonucu 1961 yılında restorasyon çalışmaları için gelen Ali Saim Ülgen tarafından yapılan incelemelerden sonra onarımlar başlamıştır. Bu sürece kadar ribat kısmının üst kısmında tahribatlar yoğun şekildedir. Dulkadiroğulları döneminde yapılmış tuğla malzemeden mescit bölümü ve Anadolu Selçuklu Döneminde yapılmış olan ribat bölümü üst kısmı aslına uygun şekilde yenilenmiştir (Gençer, 2024).

Batı cephesinin planda da görüldüğü üzere neredeyse tamamı tepeye gömülmüş haldedir. Onarımlar sonrasında tepe yamacı hafriyatı kaldırılmış olup ribat yapısı ön plana çıkarılmıştır.

Doğu cephesinde ise üst kısmındaki tahribatlardan hariç cephede kesme taşlar arasında ayrılımlar söz konusudur. Payanda duvarları ise sağlamlığını korumuştur.

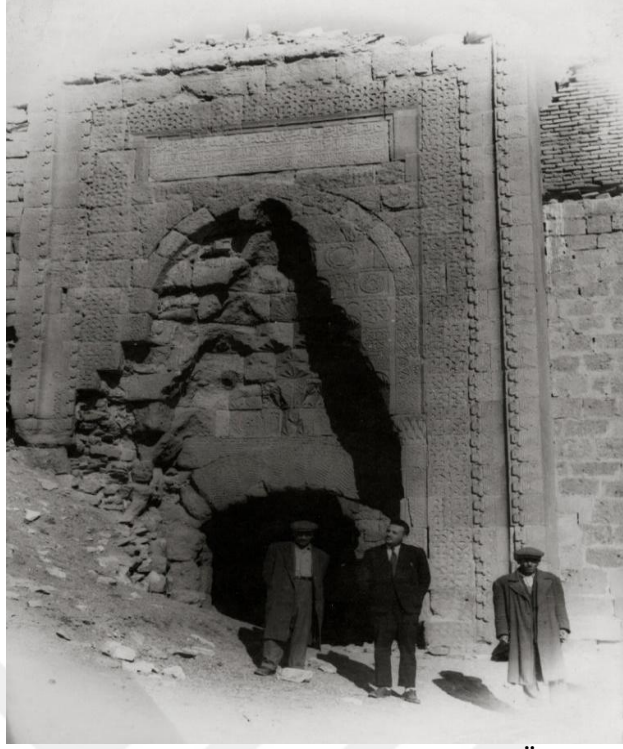

Şekil 37. Eshab-ı Kehf Külliyesi Kuzey-Batı Cephesi (Kuzeyden Batıya Bakış), 1961 (Arşiv)

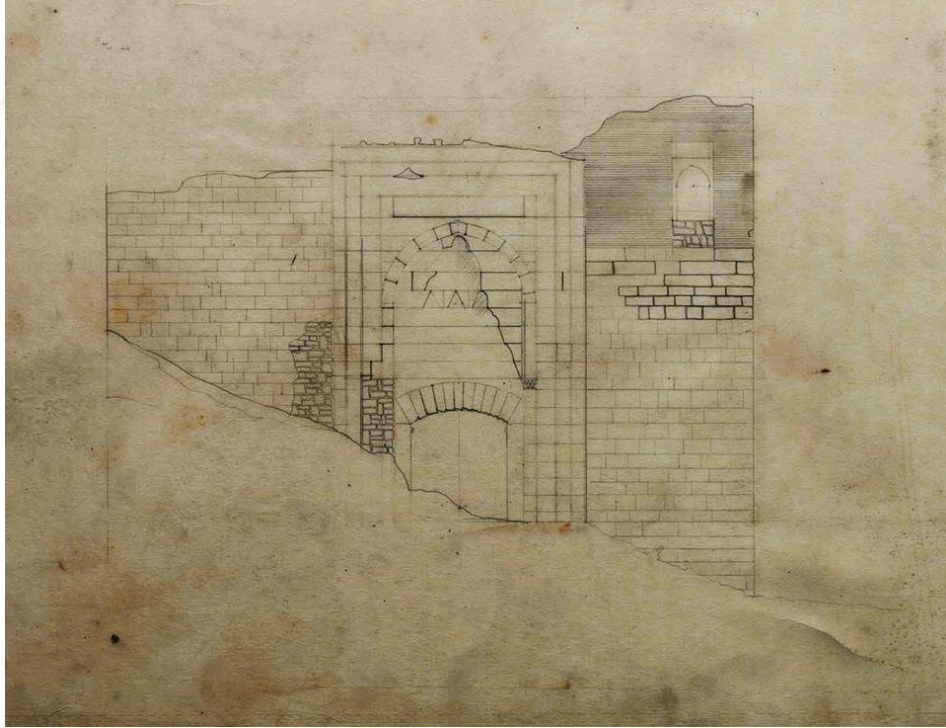

Şekil 38. Eshab-ı Kehf Külliyesi Kuzey-Batı Cephesi (Batıdan Kuzeye Bakış), 2025

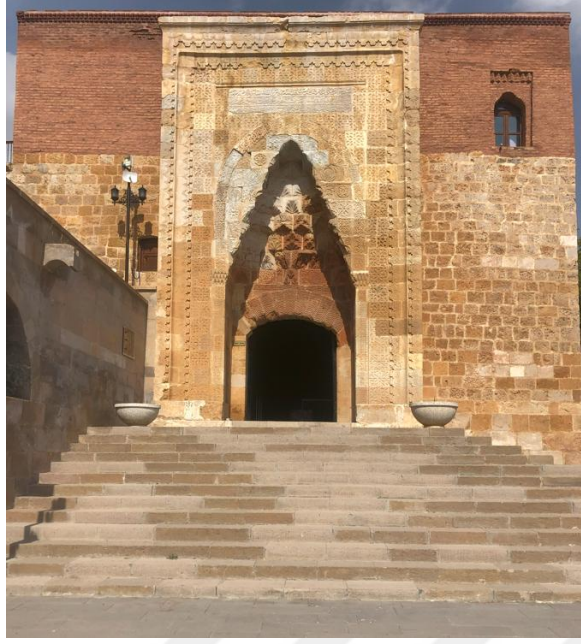
Taç kapısında üst kısımlarda ve toprak altında kalan batı cephesinde bozulmalar meydana gelmiştir. Kavsara bölümünde fotoğrafta görünmeyen fakat Ali Saim Ülgen tarafından çizilen el çizimlerinde görüldüğü üzere dış kemerin kilit taşından başlayarak üzengi taşına kadar oluşan taşlar arasında bir ayrılma söz konusudur.

Şekil 39. Eshab-ı Kehf Külliyesi Taç Kapısı Ali Saim Ülgen'in Teknik Gezisi (Ortadaki), 1961

Şekil 40. Ali Saim Ülgen Tarafından Taç Kapı Çizimi, 1961

Şekil 41. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Giriş Taç Kapısı, 2025

Avludan merdivenlerle taç kapı girişine ulaşılmaktadır. Oldukça geniş bir niş içerisine yerleştirilmiş mukarnaslı kavsaraya sahip taç kapısı, kesme taş işçiliğiyle abidevi bir görünüme sahiptir. Girişi üç taraftan çerçeveleyen iki sıra süsleme şeritleri geometrik bir kompozisyona sahiptir (Gülbüz, 2019). Giriş kapısının üzerinde taç kapının alınlığında kitabesi bulunmaktadır. Aynı zamanda giriş kapısının üzerinde mukarnaslı kavsaranın tam altında insan ve hayvan motifli figürler bulunmaktadır.

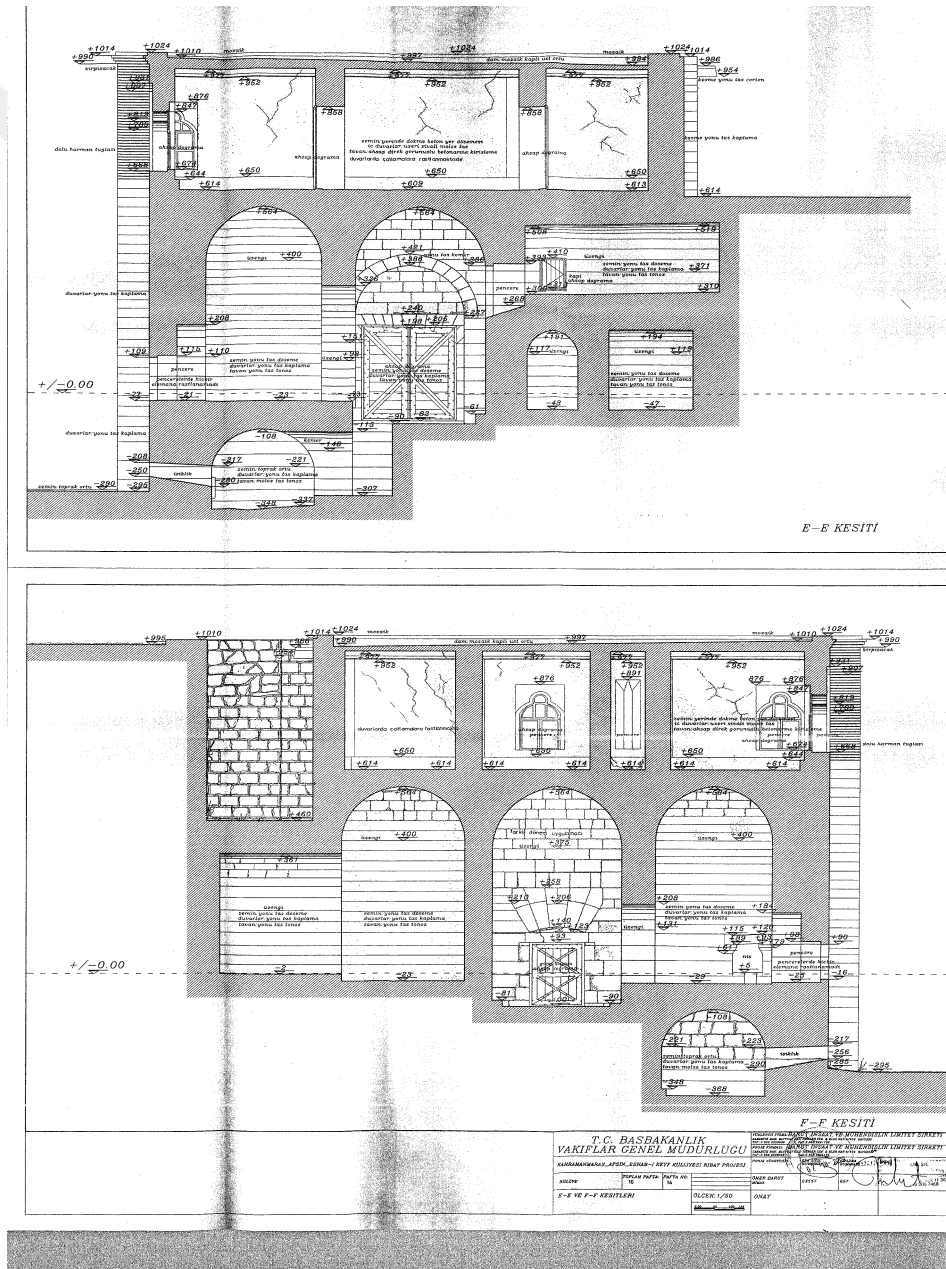
Şekil 42. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Giriş Taç Kapısı Üzerindeki Motifler, 2022

Ribat bölümünün alt katı ince yontu taş malzemeyle Selçuklu döneminde inşa edilmiştir. Üst katı ise medrese amacıyla yapılmış olup Dulkadiroğlu döneminde tuğla ile ilave yapılmıştır. Cami girişinde ise devşirme malzemeler olarak Bizans döneminden kalma mezar taşları pencere denizliklerinde kullanılmıştır (Özkarcı, 2016).

Han bölümünde ise giriş portali sivri kemerli ve sade bir niş içerisine yerleştirilmiş kemerli açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Han cephesinde giriş açıklığından başka bir süslemeye sahip değildir. Zaman içerisinde aldığı tahribatlardan dolayı onarımlar gördüğü için orijinal hali bilinmemektedir (İlgar, 2021).

4.2.2.3. Strüktür Yapısı ve Malzemeleri

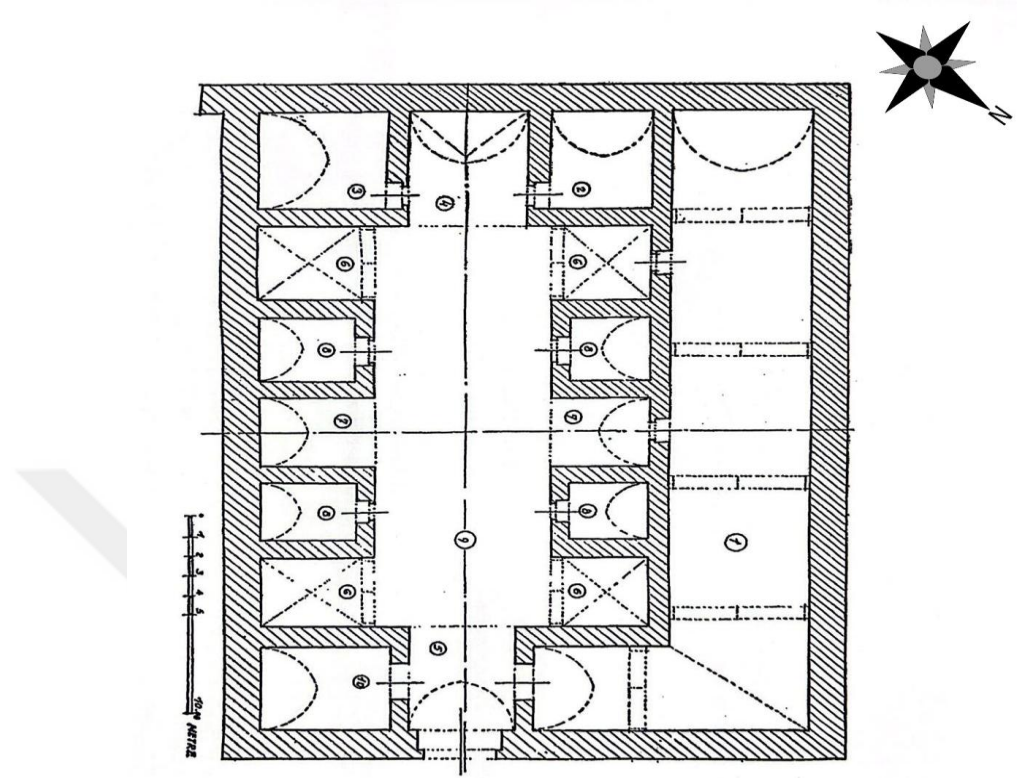
Doğal bir kalker grubuna ait yonu taşı duvar, zemin ve tavanlarda kullanılmıştır. Aynı zamanda kemer açıklıklarında da yine bu yonu taş malzeme görülmektedir. Kapılar ve pencereler ahşap doğrama malzemelerden oluşmaktadır. Orijinal halinin korunması için onarımlar görmüştür.

Şekil 43. Eshab-ı Kehf Külliyesi Ribat Kesiti (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)

4.2.1. Han

4.2.1.1. Plan Tipolojisi

Şekil 44. Eshab-ı Kehf Külliyesi Han Planı (Akok & Özgüç, 1967)

Han bölümü dikdörtgen plan tipine sahiptir. Giriş kapısından girildiğinde solunda bir oda ve sağında ise L şeklinde bir alana açılmaktadır. L şeklindeki bu alanın konaklamak için gelen kişilerin binek hayvanlarını barındırmak için kullanılmıştır. Bu alana avlu içerisindeki odacıkların birinden de geçiş bulunmaktadır. Bu oda hancı odası olarak yapılmıştır (Akok & Özgüç, 1967).

Avlu içerisine girildiğinde ise karşılıklı simetrik olarak ikişer eyvan ve üçer odacık şeklinde planlanmıştır. Avlunun tam karşısında ise ana eyvan ve karşılıklı birer odaları bulunmaktadır. Eyvan girişleri kemerler ile odacıkların girişleri kemerli kapı açıklıkları şeklindedir.

4.2.1.2. Cephe ve Süslemeleri

1956 ve 1961 yılında yapılan incelemeler sonucunda han bölümünün neredeyse tamamı tahrip olmuş şekildedir (Kara, 2019). Yapılan çizimlerde görüldüğü üzere kemerler ve duvarların yaklaşık yarısından aşağısı orijinal haliyle bulunmaktadır. Orijinal haliyle bulunmasına karşın tahribatlar duvarlarda taşların ayrılmasıyla ve kemerlerdeki tahribatlar söz konusudur.

Cephede orijinal taşlar ve sonradan eklemeler ciddi oranda göze çarpmaktadır. Aslına dair herhangi bir belge bulunmamasından ötürü izler takip edilerek aslına uygun inşa edilmeye çalışılmıştır. Fakat cephe görüntüsü itibariyle yeterli olmamaktadır.

Şekil 45. Han Yapısı Doğu Cephesinden Bakış, 2025

Giriş portalı yapıdan daha yüksek şekilde sivri kemerli biçimde yapılmıştır. Niş içerisine yerleştirilmiş basık kemerli giriş ile tek girişi sağlanmaktadır. Herhangi bir kitabe yada süsleme bulunmamaktadır.

Şekil 46. Eshab-ı Kehf Han Giriş Portalı, 2025

Han içerisinde ise duvarlar giriş açıklık kemerleri ve üst kısım olmak üzere eklemeye yapılan kaba yonu taşların renk geçişleri göze çarpmaktadır. Zemin ise

restorasyonlarla ortada gider eğimli olacak şekilde dört parçadan oluşan taş malzeme ile kaplanmıştır. Avlu kısmı, odacıklardan bir basamak kot farklıyla aşağıda kalmaktadır.

Şekil 47. Eshab-ı Kehf Külliyesi Han İç Avlusu,2025

Ahır bölümü ise arazi eğimine bitişik olmasından daha az tahribat görmüş olup içerisindeki doğal taşlar korunmuştur.

Şekil 48. Eshab-ı Kehf Külliyesi Han Kapalı Bölümü(Ahır Bölümü),2025

4.2.1.3. Strüktür Yapısı ve Malzemeleri

Cephe duvarları, taç kapı, kapı söveleri, eyvanların tonozları ve ahırın takviye kemerleri ile zemin döşemesi ince yonu taşla yapılmıştır. Ahır ile odaların duvar ve örtü sisteminde ise moloz taş kullanılmıştır. Yapı genelinde farklı yerlerde farklı taş türleri kullanılmış, ince yonu taş daha detaylı yapılar için tercih edilirken, moloz taş ise daha büyük alanlar için kullanılmıştır (Yüzücü, 2019).

Kuzeybatı köşesindeki eyvanı çapraz tonoz örtüsüyle, diğer eyvanları ise beşik tonoz örtüye sahiptir. Odacıkları ise sivri beşik tonoz örtüye sahiptir.

Şekil 49. Eyvan Bölümleri Beşik Tonoz ve Çapraz Tonoz Örtüsü,2025

Ahır kısmında ise taç kapı girişindeki kısa bölümünden girişte bir takviye kemeri bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzunlamasına bölümünde ise dört adet takviye kemeriyle açıklık geçilmiştir. Sivri beşik tonoz örtüye sahip olan ahır bölümünün köşesinde tonozlar birleşerek içerden balıksırtı bir örgü modeli oluşturmuştur.

Şekil 50. Ahır Bölümü Sivri Beşik Tonoz Örtü ve Balıksırtı Örgü,2025

4.2.5. Kadınlar Mescidi

Dulkadiroğlu Beyliği Hükümdarı Alauddevle Bey'in eşi olan Şems Hatun tarafından yaptırılmıştır. Babası Süleyman Bey tarafından ise bu'ya yaptırılmış olup günümüze ulaşmamıştır. Bu'a'nın yapılışı kayıtlara geçmekle birlikte sonrasında herhangi bir verisi bulunmamaktadır (İlgar, 2021).

4.2.5.1. Plan Tipolojisi

Cami güney duvarında bulunan merdivenler ile cami üst katında bulunmaktadır. Arazi eğimine oturmuş şekildedir. Kare plana sahip bu odacık günümüzde de aynı işlevinde kullanılmaktadır. Bir adet kemerli pencere açıklığı ile ışıklandırması sağlanmaktadır.

4.2.5.2. Cephe ve Süslemeleri

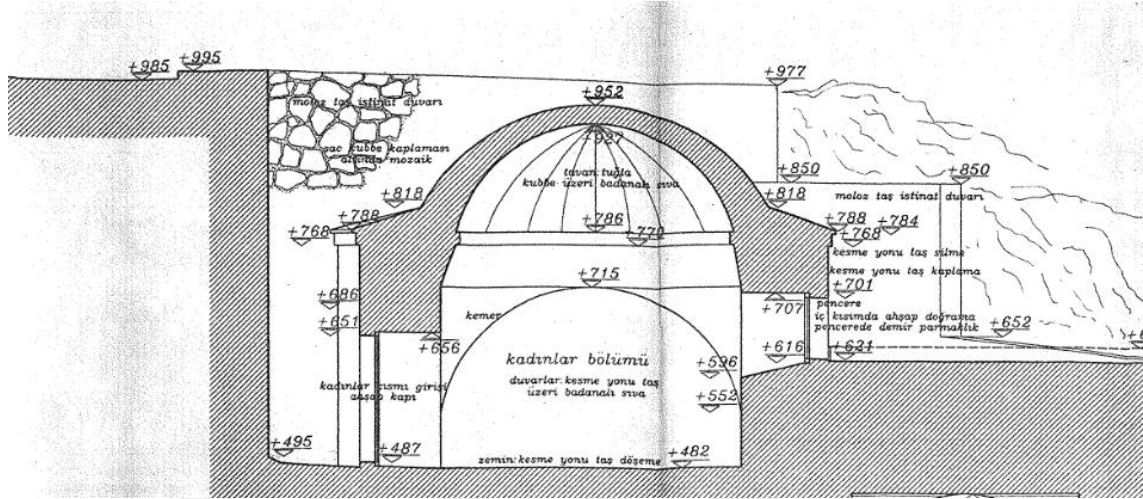
Güney cephesinde merdivenleri kaba yonu taş malzeme merdivenleri tahribatlar sonucunda erişime engel olması üzerine beton basamaklarla tekrar düzenlenmiştir. Tek cepheli bu bölümde kemerli pencere açıklığının kilit taşında üçgen dendan motifler içerisine bitkisel motif yerleştirilmiştir. Kilit taşlarında söveleri cami pencereleriyle biçimsel karakterini tamamlamaktadır. Devşirme mermer malzemeden denizlikler aslını korumaktadır.

Şekil 51. Eshab-ı Kehf Külliyesi Kadınlar Mescidi Güney Cephesi,2025

4.2.5.3. Strüktür Yapısı ve Malzemeleri

Arazi eğimine uygun olarak moloz taş istinat duvarına oturtulmuştur. Zemin orijinal kesme yonu taş döşeme üzeri halı ile kaplanmıştır. Duvarlarda ise kesme yonu taş ile örülmüştür. Kubbe örtüsü bulunmaktadır. Cami bölümünde olduğu gibi burada da tuğla ile örülmüş kubbe şeklinde yapılmıştır. Fakat duvarlar ve kubbe sıva ile kaplanmıştır.

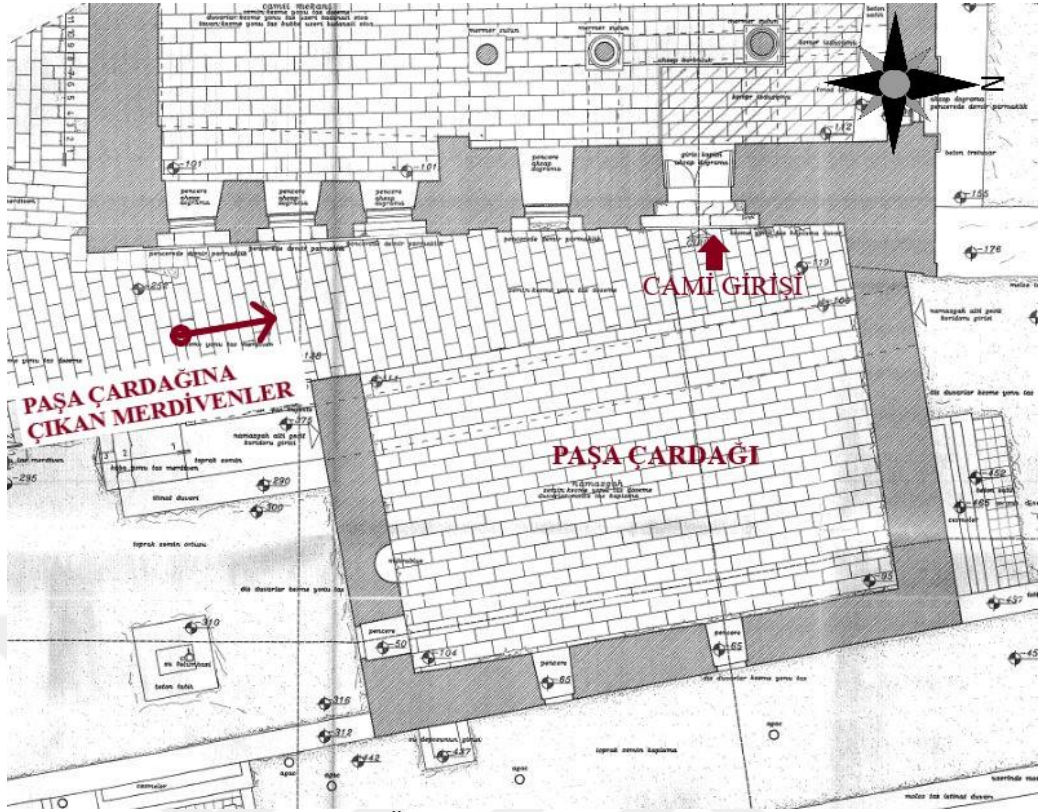
Şekil 52. Kadınlar Mescidi Kesiti (Afşin Belediyesi Arşivi, 2022)

4.2.6. Paşa Çardağı

Eshab-ı Kehf Külliyesi son eklemesi olarak Osmanlı Devleti Döneminde 1531 yılında yapılmıştır (İlgar, 2021). Günümüzde ise son cemaat bölümü olarak kullanılmaya devam etmektedir.

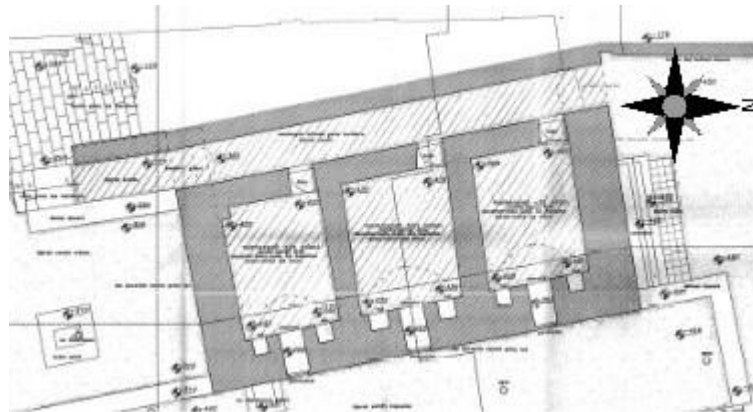
4.2.6.1. Plan Tipolojisi

Paşa çardağı için cami bölümünün doğu girişine üç cepheli dikdörtgen plan şeklinde eklemeye yapılmıştır. Paşa çardağı ve cami arasında üzeri açık bir hol alanı bulunmaktadır. Bu alana avlu bölümünden paşa çardağı güney cephesine merdivenler ile çıkılmaktadır. Hol alanı ile cami aynı kotta olup paşa çardağı bir basamak yüksektedir. Doğu cephesinde iki adet, güney cephesinde ise bir adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Aynı zamanda güney cephesinde bir adet mihrap nişi bulunmaktadır.

Şekil 53. Paşa Çardağı Üst Kat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)

Alt katında ise avludan paşa çardağı güneyinden rampa şeklinde aşağı kottan girişi bulunmaktadır. Cami duvarı ile alt kat duvarı arasında ince bir koridor oluşturulmuştur. Bu koridorun sonu yine avlunun kuzey bölümüne çıkmaktadır. Alt kat planında ise üç adet aynı tip dikdörtgen planlı namazgahlar bulunmaktadır. Namazgahların doğu cephelerinde ikişer adet niş ve nişlerin ortasında pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Şekil 54. Paşa Çardağı Alt Kat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)

4.2.6.2. Cephe ve Süslemeleri

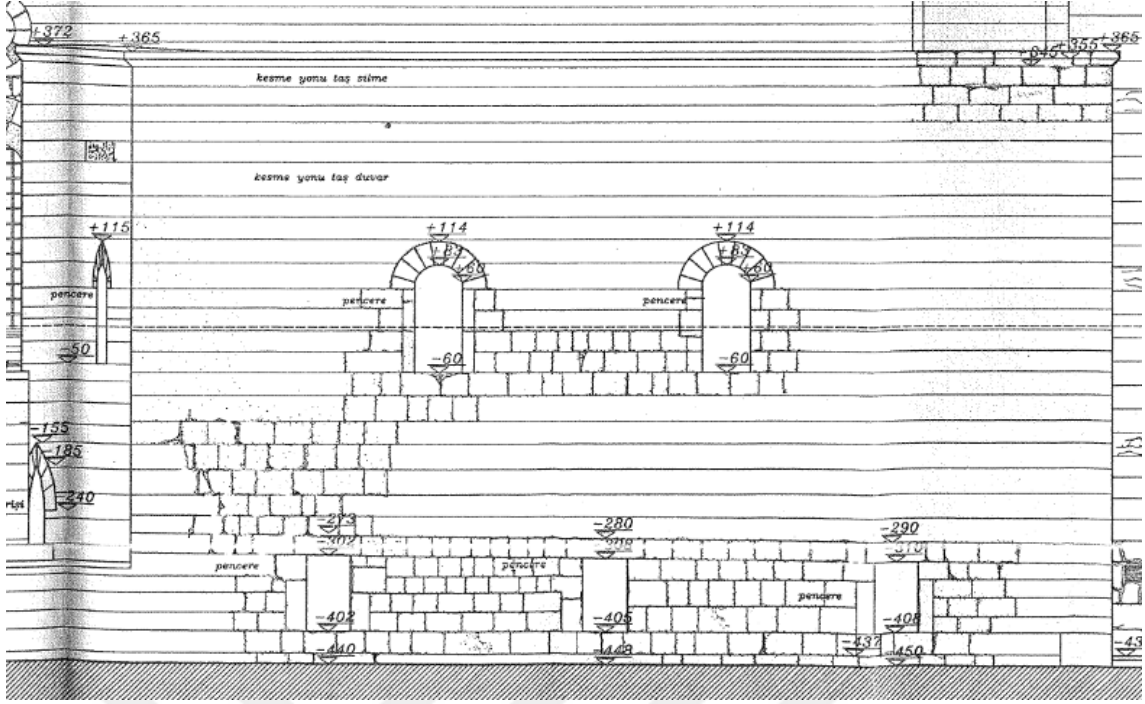

Şekil 55. Paşa Çardağı Kuzey Cephesi, 2025

Şekil 56. Paşa Çardağı Güney Cephesi, 2025

Paşa çardağı alt katı yığma moloz taştan yapılmıştır. Üst katı ise kesme yonu taş malzemeden yapılmıştır. Alt kat pencereleri dikdörtgen sade şekilde düzenlenmiştir. Üst kat pencereleri ise kemerli uzunlamasına dikdörtgen şekildedir. Olabildiğince sade cephe düzenlemelerini pencere açıklıkları ile düzenlenmiştir. Günümüzde ise avlu peyzaj düzenlemesinden ötürü ağaçların cephe görüntülerini kapattığı gözlemlenmektedir.

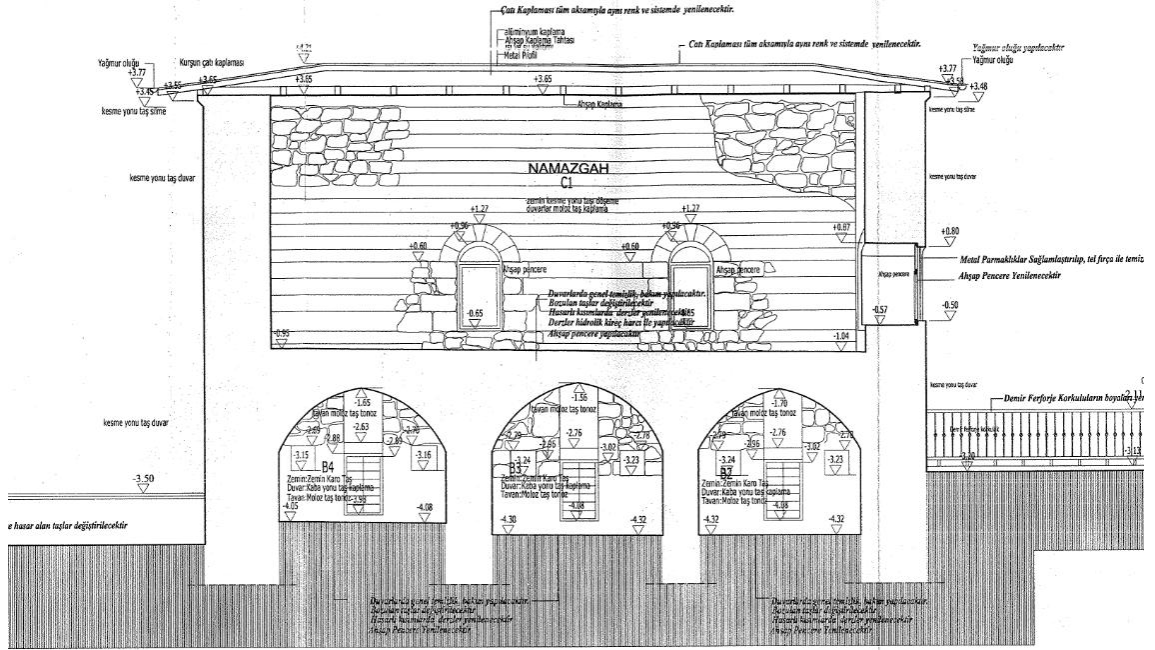

Şekil 57. Paşa Çardağı Doğu Cephesi Çizimi Paşa Çardağı Alt Kat Planı (Afşin Belediyesi Arşivi,2022)

4.2.6.3. Strüktür Yapısı ve Malzemeleri

İlk yapıldığı halinde üstü açık olarak inşa edilmiştir. 2019 restorasyonlarında çatısız olmasından ötürü yağış sularından etkilenmemesi adına metal konstrüksiyon çatı kaplaması yapılmıştır. Paşa çardağının çatı bölümüyle cami çatısı arasına birleşik yapılması planlanmıştır. Fakat sonrasında bir takım toplantılar sonucunda bitişik olmamasına karar verilmiştir (Köker, 1996). Bu sebeple Paşa çardağı ve cami arasında çatı bölümlerinde ayrıklık söz konusudur. Restorasyon çalışmaları sırasında yağmur olukları da yenilenmiştir. Metal konstrüksiyon çatı kaplamasına uygun yeni yağmur olukları eklenmiştir.

Odacıkların bulunduğu alt kat moloz taş ile duvarlar ve moloz taş tonoz ile yapılmıştır. Zemine karo taş döşenmiştir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu çalışma, Anadolu Selçuklu dönemi külliyelerinin yalnızca ibadet mekanı kümeleri olmaktan öte, ekonomik, sosyal ve kültürel işlevleri eşzamanlı biçimde örgütleyen bütünleşik kentsel odaklar olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Osmanlı külliyelerinde merkezi bir cami etrafında imaret, medrese ve şifahane gibi birimlerin simetrik ve hiyerarşik bir düzen içinde kurgulandığı, vakıf sistemiyle güçlü bir kurumsal sürdürülebilirlik sağlandığı gözlenirken; Selçuklu külliyelerinde ribat, han ve zaviye gibi menzil ve güvenlik fonksiyonu taşıyan birimlerin ticaret yollarına eklemlenen daha parçalı ve çok katmanlı bir kompozisyonla bir araya geldiği saptanmaktadır. Bu farklılaşma, Selçuklu siyasal coğrafyasının geçit güzergahları üzerindeki dinamik yapısıyla ilişkilenebilir, menzil, üretim ve eğitim işlevlerinin aynı çekirdekte bulunduğu özgün mekansal örüntüler üretmektedir.

Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, söz konusu Selçuklu kompozisyon anlayışının sınır ve geçiş bölgelerinde nasıl özgül çözümler geliştirdiğini somutlaştırmaktadır. Roma döneminden devralınan kutsal mağara mekânı, Selçuklu evresinde cami ve eğitim birimleriyle yeniden yorumlanmakta; Dulkadiroğulları ve Osmanlı müdahaleleriyle katmanlanan onarımlar sayesinde yapı topluluğu uzun bir zaman derinliği kazanmaktadır. Taçkapı, bordür ve kitabe düzenlemelerinde görülen ölçülü bezeme, ulaşım ağı üzerindeki menzil niteliğiyle uyumlu temkinli estetiği yansıtır. Ağır taş malzeme kullanımı ve sınırlı açıklık oranları ise hem iklimsel koşullara hem de güvenlik gereksinimlerine cevap vermektedir. Böylece Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, merkezi Osmanlı külliyelerindeki anıtsal temsil anlayışına karşılık, Selçuklu menzil mimarisinin hizmet odaklı ve ağ bağlantılarını önceliklendiren karakterini net biçimde yansıtmaktadır.

Ölçüt	Anadolu Selçuklu Külliyesi	Osmanlı Külliyesi
Mimari Kompozisyon	Parçalı ve esnek, topoğrafyaya uyumlu, farklı işlevlerin serbestçe eklemlendiği düzen	Merkeziyetçi ve simetrik, cami etrafında planlanan hiyerarşik ve düzenli kompozisyon
Ana Bileşenler	Cami, ribat, han, medrese, zaviye, şifahane, menzil ve ticaret işlevi öne çıkmakta	Cami, medrese, imaret, şifahane, kütüphane, türbe; vakıf sistemiyle güçlü kurumsallaşma
İşlevsel Öncelikler	İbadet ile birlikte yolcu konaklatma, ticaret ve güvenlik; menzil ağı ile bütünleşmekte	İbadet yanında eğitim, sağlık ve sosyal yardım hizmetleri; şehir merkezlerinde toplumsal organizasyon
Süsleme Anlayışı	Daha ölçülü, taş bordür ve taçkapı tezyinatı; iklim ve savunma koşullarına uygun	Anıtsal bezeme, merkezi kubbe vurgusu, çini ve hat sanatında yoğun kullanım
Korunma ve Sürdürülebilirlik	Farklı dönemlerde eklemeler ve onarımlar ile katmanlı süreklilik	Vakıf sistemi sayesinde kurumsal ve düzenli bakım geleneği
Toplumsal İşlev	Yol güzergâhlarında sosyal dayanışma, misafir ağırlama, dini ziyaret ve ticaretin kesişim noktası	Şehir merkezlerinde kamusal yaşamın, eğitim ve sosyal hizmetlerin kurumsal merkezi

Tablo 10: Anadolu Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti Külliyesi Karşılaştırması

Karşılaştırmalı değerlendirmeler, Selçuklu külliyesinde işlevler arası ilişkilerin hiyerarşik değil, ihtiyaç ve güzergah mantığına dayalı yatay bir ağ olarak örgütlendiğini ortaya koymaktadır. Osmanlı külliyesinde imaret, medrese ve şifahane üçlüsü mekanı merkezileştirirken; Selçuklu örneklerinde ribat ve han bileşenleri, ibadet ve eğitim birimleri ile birlikte hareket ederek hareketlilik düğümleri yaratmaktadır. Afşin’de bu düğüm, ziyaret pratikleriyle güçlenen bir inanç turizmi potansiyeliyle birleşmekte, mekanın yalnızca mimari değil, aynı zamanda ritüel ve sosyoekonomik dolaşım üzerinden yaşayan dinamik bir kültürel organizma olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Eshab-ı Kehf Külliyesi, Selçuklu külliye tipolojisinin menzil ve ziyaret ekseninde ayrılan alt türüne örnek teşkil etmekte; Konya–Kayseri hattının daha merkezi külliyesine kıyasla, daha dağınık fakat işlevsel olarak bütünleşik bir yerleşim kurgusu sunmaktadır.

Araştırma bulgularında ayrıntılı olarak incelenen Kahramanmaraş Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, Anadolu Selçuklu külliyesinin mimari, işlevsel ve tarihsel çok

katmanlılığını somutlaştırmaktadır. Ticaret yollarının kavşağında, eski Bizans dönemine ait kutsal mağara üzerine inşa edilen bu çok işlevli yapı topluluğu; cami, ribat-medrese, han, kadınlar mescidi ve Osmanlı döneminden kalma son cemaat yeri (paşa çardağı) gibi birimleri içermektedir. Bu bileşim, Selçuklu külliyelerinin sadece ibadet alanları değil, aynı zamanda eğitim, konaklama, güvenlik ve sosyal yardımlaşma fonksiyonlarını eş zamanlı olarak karşılayan entegre merkezler olduğunu doğrulamaktadır.

Külliye Adı	Plan Tipolojisi	Cephe ve Süslemeleri	Strüktür Yapısı ve Malzemeleri
Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	Cami ve medrese yan yana, avlu ve taç kapılarla bağlanmış	Taş işçiliği ve mukarnas (stalaktit) süslemeleri	Kesme taş yapılar
Amasya Gökmedrese Camii	Cami-medrese birlikteliği; minareler sonradan eklenmiştir	Taş cepheler; minareler sonradan ilave edilmiştir	Kesme taş kullanımı
Konya Karatay Mescidi ve Medresesi	Medrese ve cami birlikteliği; çini sanatının nadide örnekleri	Çini süslemeleri	Taş ve çini malzemesi
Akşehir Taş Medrese	Çok işlevli külliye; medrese, mescid, türbeyi içerir	Taş işçiliği detaylı olarak kullanılmış	Taş malzemeden yapılı
Konya İnce Minareli Medrese	Kapalı avlulu, tek eyvanlı planlama	İnce minare, zengin taş süslemeleri; taş işçiliği ön planda	Kesme taştan yapılmış
Kayseri Çifte Minareli Medrese	Açık avlulu, dört eyvanlı medrese	Çift minareler, taş işçiliği ve simetrik tasarım	Kesme taş kullanılmış

Sivas Şifaiye Medresesi	Dört eyvanlı açık avlu; sekizgen türbeli planlama	Taş süslemeleri	Kesme taş
Kayseri Hunat Hatun Külliyesi	Cami, medrese, hamam ve türbeyi kapsayan birleşik külliye	Bitkisel ve geometrik motifler	Taş ve tuğla kullanılmış
Konya Sahip Ata Külliyesi	Çok işlevli; sosyal alanlar içeren külliye	Zengin taş süslemeleri ve detaylı taç kapılar	Taş ve ahşap karışımı
Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi	Cami (dikdörtgen, 3 sahnı), ribat (2 katlı, alt ribat, üst medrese), han (dikdörtgen, avlulu), kadınlar mescidi (kubbeli, küçük simetrik), paşa çardağı (2 katlı)	Mukarnaslı, kavsaralı taç kapı; geometrik ve bitkisel motifler; Bizans dönemi devşirme malzeme kullanımı	Kesme taş, moloz taş, tuğla ve ahşap; mihrap kubbesi yarım küre formunda; korint başlıklı devşirme sütun ve kemerler

Tablo 11: Külliye Plan Tipolojisi, Cephe ve Süslemeleri, Strüktür Yapısı ve Malzemeleri Yönünden Karşılaştırılması

Mimari açıdan Eshab-ı Kehf Külliyesi, Anadolu Selçuklu külliyelerinde sıkça görülen üç sahnı dikdörtgen cami planlaması, taç kapılar, mukarnaslı süslemeler, devşirme mermer sütunlar ve taş-tuğla kombinasyonları gibi karakteristik özellikleri taşımaktadır. Ribatta ise ribat ve medrese işlevlerinin üst üste katmanlandığı, taç kapıların geometrik ve bitkisel motiflerle zenginleştirildiği özgün bir tasarım dili dikkat çekmektedir. Han bölümünün dikdörtgen planlı, simetrik ve tonozlu yapısı ile kadınlar mescidinin arazi topografyasına uyumlu konumlandırılması bölgesel adaptasyonun önemli örneklerindendir.

Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin tarihsel süreç boyunca Bizans, Selçuklu, Dulkadiroğulları, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde taşımış olduğu işlevsel ve yapısal dönüşümler, Anadolu Selçuklu külliyelerinin devamlılık ve

katmanlılık özelliklerini göstermektedir. Osmanlı külliyelerine kıyasla Selçuklu külliyelerinin işlev ilişkilerinin hiyerarşik olmaktan ziyade, ihtiyaç ve güzergah birlikteliğine dayalı yatay bir ağ örgüsü oluşturması, Afşin örneğinde açıkça gözlemlenmektedir. Menzil, güvenlik, ticaret ve ziyaret işlevlerinin bir arada yeşermesi, külliye'nin hem yerel toplum hem de bölgesel dinamikler için yaşamsal sosyal ve ekonomik merkez olduğunu ortaya koymaktadır.

Koruma ve yönetim açısından Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, özgün materyal ve mimari değerlerini tehdit eden malzeme yıpranmaları, niteliksiz müdahaleler ve çevresel baskılar nedeniyle kırılğan bir durumdadır. Bu durum, Selçuklu külliyelerinin Osmanlı külliyelerine kıyasla daha az kurumsallaşmış bakım geleneklerine ve yönetim mekanizmalarına sahip olmasının doğal bir sonucudur. Dolayısıyla sürdürülebilir koruma stratejilerinin sadece yapısal müdahalelerle sınırlı kalmayıp; taşınmaz kültürel mirasın tarihsel bağlamını oluşturan peyzaj, topoğrafya, ziyaret pratikleri ve toplumsal katılım dinamiklerini de kapsayan bütüncül ve ağ temelli bir yaklaşımla geliştirilmesi elzemdir.

Sonuç olarak, Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, Anadolu Selçuklu mimari ve işlevsel külliye anlayışının sınır ve geçiş bölgelerinde özgül çözümler geliştirdiğinin tipik bir örneğidir. Roma'dan devralınan kutsal mağara mekânı, Selçuklu cami ve eğitsel yapılarla harmanlanarak, Dulkadiroğlu ve Osmanlı müdahaleleriyle katmanlanan zengin bir kültürel süreklilik sunar. Mimari süslemede ölçülü bezeme, ağır taş malzeme kullanımı ve sınırlı açıklık oranları, iklimsel ve güvenlik koşullarına uyumlu temkinli bir estetiği yansıtmaktadır. Böylece Afşin örneği, Osmanlı külliyelerindeki merkezi anıtsallığa karşılık, Selçuklu külliyelerinin hizmet odaklı ve ağ bağlantılarını önceliklendiren mekansal karakterini net biçimde ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, çalışmamız Anadolu Selçuklu külliyelerinin çok işlevli, esnek ve yerel/topoğrafik koşullara uyumlu örgütlenme anlayışını ortaya koymakta; Osmanlı klasik külliyelerine kıyasla farklılıklarını tipolojik, işlevsel ve yönetsel açılardan karşılaştırmalı bir okuma çerçevesinde tartışmaktadır. Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi, ritüel temelli yaşayan ve çağdaş katılımı beslenen bir kültürel odak olarak korunması gereken önemli bir tarihi mirastır. Koruma ve yeniden işlevlendirme süreçlerinin ise yalnızca teknik müdahalelerle sınırlı kalmayıp, sosyal erişim, toplumsal katılım ve kültürel peyzaj yönetimi ilkeleriyle desteklenmesi gerekmektedir. Böylece Selçuklu külliyelerinin özgün tarihsel karakteriyle uyumlu, güncel toplumsal fayda ve yaşamsallık kazanması mümkün olacaktır.

Söz konusu doğrultuda, Türkiye'nin kültür varlıklarının korunmasına yönelik temel yasal düzenlemesi olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Madde 6 ve Madde 7'si, Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi gibi tarihi yapıların bütüncül korunmasında rehberlik etmektedir. Madde 6, taşınmaz kültür varlıklarının ve çevresinin korunması, bakım ve onarımı için esasları belirleyerek, yapıların orijinal karakterlerinin ve çevresel bütünlüğünün korunmasını zorunlu kılar. Bu madde kapsamında, müdahalelerin tarihî dokuyu bozmayacak, özgün kimliği koruyacak şekilde yapılması gerekmektedir. Madde 7 ise, bu tür taşınmaz kültür varlıklarında yapılacak her türlü onarım ve değişiklik için ilgili koruma kurulundan izin alınmasını şart koşmakta, böylece müdahalelerin planlı, kontrollü ve belgelenmiş bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu yasal çerçeve, Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin hem fiziksel hem de işlevsel bütünlüğünün korunarak, tarihî kimliğinin gelecek nesillere aktarılması için hayati önemdedir.

Afşin Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin korunmasında teknik ve bilimsel yaklaşımların yanı sıra, kültürel, sosyal ve yasal boyutların bir arada ele alınması; tarihî yapının özgün niteliğinin ve çağdaş yaşamsallığının sürdürülebilmesi için vazgeçilmezdir. Bu yaklaşım, külliye'nin hem tarihsel sürekliliğini hem de günümüz toplumuna açık ve canlı bir kültürel merkez olma işlevini güçlendirecektir.

Konya İnce Minareli Medrese	Akşehir Taş Medrese	Konya Karatay Mescidi ve Medresesi	Amasya Gökmedrese Camii	Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi	Külliye Adı
1264	Hicri 648 / 1250 Miladi	1251 (inşaat süreci daha erken)	13. yy	647 Hicri / 1249-1250 Miladi	Yapım Tarihi
Alaaddin Tepesi Batısı/ Konya	Altınkalem / Akşehir	Alaaddin Tepesi Kuzeyi/ Konya	Gökmedrese / Amasya	Kocasinan / Kayseri	Konum
Kare plan, kapalı avlu, tek eyvanlı	Dikdörtgen-ters “ T” plan, açık avlu ve eyvanlar	Kapalı avlu, kareye yakın tek katlı yapı	Dikdörtgen plan, açık avlu, taç kapılı	Dikdörtgen plan, çift fonksiyonlu (cami kuzey, medrese güney)	Plan Tipolojisi
Medrese (avlu, hücreler, öğrenci odaları), Mescit ve Minare (sonradan eklenmiş)	Medrese, Mescit, Türbe, Hankah, İmarat, Çeşme	Mescit, Medrese (avlu, kubbeli odalar, türbe - yıkık)	Cami (3 sahnın, mihrap, minare sonradan eklenmiş), Medrese (iki bölüm, eyvan, türbe)	Cami (5 sahnın, mihrap önü kubbesi), Medrese (açık avlu, eyvanlar, hücreler, derslikler),	İçerdiği Mekanlar
Taş ve Ahşap Eserler Müzesi olarak işlev görmekte; 1901 depremi sonrası restorasyon; özgün kimliği kısmen korunuyor.	Günümüzde müze; 20. yy restorasyonları yapılmış; bazı müdahaleler özgünlükten sapmaya neden olmuş.	Çini müzesi olarak kullanılıyor; 1251 yapımı; bazı bölümler yıkık/günümüzde müze fonksiyonuyla korunuyor.	Tarihi işlev değişiklikleriyle katmanlı yapı; çeşitli onarımlar geçirmiş; 20. yy’ da depo olarak kullanılmış; restorasyonlar mevcut.	Cami orijinal; Medrese büyük oranda restore edilmiş. Kurumlar arası uyumsuzluklar ve restorasyon süreçleri yaşanmış.	Güncel Durum ve Kullanımı

Eshab-ı Khef Külliyesi	Konya Sahip Ata Külliyesi	Kayseri Hunat (Huand) Hatun Külliyesi	Sivas Şifaiye Medresesi	Kayseri Çifte Minareli Medrese
Cami 630 Hicri / 1232 Miladi; Han 1232-1234 Miladi; Ribat 612 Hicri / Aralık 1215 Miladi; Paşa Çarşısı 1531 Miladi Afşin / Kahramanmaraş	1258-1277 Meram / Konya	1237 Melikgazi / Kayseri	Hicri 602 / 1205 Miladi Sivas	1271 (tarihli) Kale Mahallesi / Kayseri
Çok yapılmış karma külliye; ribat alt katı, medrese üst kat, üç sahnalı cami, han, kadınlar mescidi, paşa çarşısı	Çok işlevli külliye; çeşitli birimler	Dört eyvanlı açık avlu, külliye formu	Dört eyvanlı, açık avlu planı	Açık avlu, dört eyvanlı, iki katlı
Cami (üç sahnı, mihrap, mağara bölümü), Ribat (2 katlı: alt ribat, üst medrese), Han, Kadınlar Mescidi, Paşa Çarşısı	Cami, Türbe, Medrese, Halkah, Hamam, İmarat, Çeşme, Dükkanlar	Cami, Medrese, Hamam, Türbe	Medrese, Darüşşifa, Türbe (sekizgen)	Medrese (eyvanlar, öğrenci odaları), Taç Kapı, Minareler
2015 UNESCO Geçici Miras Listesinde; farklı dönemlerin izlerini taşımakta; 1961' den itibaren restorasyonlarla korunuyor; inanc ve kültür turizmi alanı olarak aktif.	İbadet, sosyal ve kültürel işlevlerde aktif; türbe çini süslemeleriyle dikkat çekiyor; restorasyon mevcut.	20. yy restorasyonlarıyla büyük ölçüde korunmuş; halen ibadet ve kültürel miras mekanı olarak kullanılıyor.	Eğitim ve sağlık işlevlerinde özgün kullanımıyla dikkat çeker; taş işçiliği korunmuş; restorasyonlarla günümüzde müze ve sağlık mirası.	20. yy restorasyonları yapılmış; farklı dönemlerde işlev değişiklikleri olmuş (depo, kamu binası vb.); yapısal bütünlük korunuyor.

Tablo 12: Anadolu Selçuklu Devleti Külliyesi Genel Karşılaştırması

5.2. Öneriler

Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin tarihi ve kültürel değerinin sürdürülebilir biçimde korunabilmesi ve gelecek nesillere özgün nitelikleriyle aktarılabilmesi amacıyla çok katmanlı ve disiplinler arası bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Yapının sahip olduğu fiziksel, estetik, işlevsel ve sembolik unsurların her biri, koruma stratejileri belirlenirken dikkate alınmakta ve bütüncül bir planlama anlayışı gerektirmektedir. Bu bağlamda öncelikli olarak yapının mevcut durumunun detaylı biçimde belgelenmesi gerekmektedir. Gözlemsel analizler, fotogrametrik ölçümler, malzeme analizleri ve yapı hasar tespit raporları yoluyla külliyenin yapısal bütünlüğüne zarar verebilecek unsurlar belirlenmekte, müdahale öncelikleri ve restorasyon ihtiyaçları somut biçimde ortaya konmaktadır. Bu sürecin şeffaf biçimde yürütülmesi, hem akademik dünyaya katkı sunmakta hem de toplumsal güven duygusunu artırmaktadır.

Müdahale süreçlerinde özgünlüğün korunması ilkesine azami özen gösterilmekte, geçmiş restorasyon uygulamalarında yapılan yanlış müdahalelerin tekrar edilmemesi için tarihsel belgeler, arşiv kayıtları ve sözlü tanıklıklar dikkate alınmaktadır. Geleneksel malzeme ve tekniklerin kullanımı, yapının özgün karakterini muhafaza etmenin yanında, geleneksel zanaat bilgisinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına da katkı sunmaktadır. Restorasyon sürecinde görev alacak ekiplerin nitelikli olması, yapı fiziği, mimarlık tarihi, malzeme bilimi, koruma etiği ve sanat tarihi gibi alanlarda uzmanlaşmış kişilerden oluşması sağlıklı sonuçlar alınabilmesi açısından belirleyici olmaktadır. Bununla birlikte yapının sadece fiziksel olarak korunması değil, sosyal anlamda yeniden canlandırılması da önem arz etmektedir. Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin sahip olduğu tarihsel kimlik ve kutsal anlatılar, onu inanç turizmi ve kültürel miras rotaları açısından önemli bir odak noktası haline getirmektedir. Bu potansiyelin sürdürülebilir ve saygılı bir şekilde değerlendirilmesi için yerel ve ulusal düzeyde tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi, ziyaretçilerin bilinçli ve nitelikli bir kültür deneyimi yaşamalarını sağlamaktadır. Külliyenin tarihi anlatılarına dair bilgilendirici materyallerin hazırlanması, rehberlik hizmetlerinin uzman kişilerce sunulması ve ziyaretçi yönlendirme sistemlerinin oluşturulması gibi adımlar, bu sürecin verimliliğini artırmaktadır.

Yapının bulunduğu bölgeye ulaşımın kolaylaştırılması, özellikle kırsal alanlarda sıklıkla karşılaşılan erişim sorunlarını gidermek açısından önemli görülmektedir. Altyapı iyileştirmeleri yalnızca ulaşım yollarının düzenlenmesiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda ziyaretçilerin ihtiyaç duyabileceği sosyal donatı alanlarının

oluşturulmasını da kapsamaktadır. Bu mekansal düzenlemeler, yapının estetik etkisini artırmakta ve kullanıcı deneyimini zenginleştirmektedir. Koruma süreçlerinde dijital teknolojilerden faydalanılması, günümüz miras yönetimi anlayışının ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Yapının üç boyutlu tarama teknikleriyle belgelenmesi, hasar analizlerinin sayısallaştırılması ve dijital ortamda arşivlenmesi, hem koruma planlarının daha bilimsel temellere dayandırılmasını sağlamakta hem de ileride yapılacak müdahaleler için referans niteliği taşımaktadır. Ayrıca bu verilerin kamusal erişime açık dijital platformlarda paylaşılması, kültürel mirasın demokratikleşmesi açısından da önemli bir işlev görmektedir.

Külliyenin sosyal bağlamda yeniden anlamlandırılması için kültürel ve sanatsal etkinliklerin planlı biçimde hayata geçirilmesi, mekanın yeniden canlanmasını teşvik etmektedir. Bu tür etkinlikler, yerel halkın geleneksel el sanatlarıyla, müzikle, gastronomiyle ve diğer kültürel üretim biçimleriyle buluşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, farklı yaş gruplarına ve eğitim düzeylerine yönelik atölye çalışmalarını, seminerler, halk sohbetleri ve tematik festivaller düzenlenerek, yapının hem dini hem de kültürel işlevselliği canlı tutulmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde, külliye yapısının yalnızca geçmişe ait bir kalıntı değil, yaşayan bir kültürel alan olduğu toplumsal hafızada yeniden inşa edilmektedir. Son olarak bu süreçlerde yerel halkın aktif katılımının sağlanması ve karar alma mekanizmalarına dahil edilmesi, koruma politikalarının meşruiyetini ve uygulanabilirliğini artırmaktadır. Toplumun kendi tarihi değerine sahip çıkması, koruma faaliyetlerinin yalnızca kamusal otoriteler eliyle yürütölen teknik işlemler olmaktan çıkmasını sağlamaktadır. Yerel halkın bilgi ve deneyimlerinin değerlendirilmesi, aidiyet duygusunun güçlendirilmesine ve ortak miras bilincinin yerleşmesine katkı sunmaktadır. Tüm bu yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde Eshab-ı Kehf Külliyesi'nin korunması yalnızca teknik bir restorasyon meselesi değil, aynı zamanda kültürel süreklilik, sosyal katılım, toplumsal bellek ve yerel kalkınma gibi çok boyutlu hedefleri içeren bir süreç olarak kurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akok, M., Özgüç, T. (1967). Afşin Yakınındaki Eshab-ı Kehf Külliyesi. *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 78-87.
- Akozan, F. (1969). Türk Külliyesi. *Vakıflar Dergisi*, 8; 303-308.
- Alparslan, Y. (2010). Kehf Suresi'nin Sebeb-i Nüzulu, Kıssasının Kuran-ı Kerim'deki Anlatımı Kısaca Açıklaması. Y. Alparslan içinde, *Eshab-ı Kehf Vukuu, Şuyuu* (s. 71-84). Kahramanmaraş: Vefa Kitap Kirtasiye.
- Alsan, Ş. (2019). İslamiyet'te Tasvir Yasağı ve Türk Mimari Süsleme Sanatında İnsan figürünün Kullanımı. *The Journal of Social Science*, 285-313.
- Atıcı, E., İnceoğlu, M. (2018). Seyit Battal Gazi Külliyesi'nin Mimari İletişimde Dünü ve Bugünü. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 117-132.
- Batır, İ. (2018). Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Tarihine İlişkin Bir Değerlendirme. *USAD*, 263-281.
- Baykara, T. (tarih yok). *Ulucami. Selçuklu Şehrinde İskanı Belirleyen Bir Kaynak Olarak*. Dergi Park: <https://doi.org/10.37879/belleten.1996.33> adresinden alındı
- Binan, C., Akşehirlioğlu, A. (2021). Hunat Hatun Cami'nin Osmanlı'dan Günümüze Geçirdiği Onarımlar. *Bilimname*, 379-426.
- Boy, A. (2017). Medreselerin Kısa Bir Geçmişi ve Kayseri Medreseleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57-73.
- Boy, A. (2017). Medreselerin Kısa Bir Geçmişi ve Kayseri Medreseleri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 57-73. <https://doi.org/10.30803/adusobed.309070>
- Böleken, Z. (2010). Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı.
- Bulut, M. (2020). Anadolu Selçuklu Taçkapılarında Ana Bordür Tasarımları. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(44), 38-48.
- Çayırdağ, M. (2013). Huand Hatun Külliyesi. H. Lamekani, & H. Lamekani içinde, *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 261-262). İstanbul: İsam Yayınları.
- Demir, H. (2011). *Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deveci, A. (2003). Seyyid Battalgazi Külliyesi. *Kebikeç*, 103-120.
- Doğan, K. (2012). Konya Sahip Ata Külliyesi ve Vakıf Müzesi. *Vakıflar Dergisi*(38), 173-182.
- Ebiri, G. (2021, 06 30). Anadolu Selçuklu Çağında Şifahane Bünyesinde Yer Alan Türbeler. *VASAD*(7), s. 253-276.
- Erdem, M. (2019). *Konya Sahip Ata Külliyesi Camii Restorasyonu Üzerine Bir İnceleme*. Konya: Konya Teknik Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ertunç, Ç. Ö. (2016). Anadolu Selçuklu Dönemi Taçkapıları Süsleme Şeritlerinde Tezyinat. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 114-131.
- Eyice, S. (1997). *Hamam*. 02 05, 2025 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamam#1> adresinden alındı
- Gençer, F. (2024). Anadolu Selçuklu Mimarisinde Birleşik İşlevli Yapılarda Kütle Biçimlenişinin ve Oranlarının Geometrik Analizi. *Art-Sanat*, 31-59.
- Güçyetmez Kırca, K. (2023). *Amasya Gökmedrese Cami -Tarihlendirme Örneği-*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürbüz, E. (2019). *“Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesi” Külliye Oluşturan Yapılar Ve Bu Yapılardan Caminin Son Dönem Restorasyonu (2012-2014)*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- İlgar, R. (2021). *Ashab-ı Kehf'in İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi ve Afşin'in Tanıtımında Kullanılabilirliği*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Kara , D. (2019). *Türkiye Selçuklu Sultan Eşlerinden Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar*. Macedonia: International Balkan University.
- Karamağaralı, H. (1982). Sahib Ata Camii'nin Restitüsyonu Hakkında Bir Deneme. *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*(3), 49-75.
- Koçyiğit, F. (2014). Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 423-431.
- Koçyiğit, F. (2014). Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 423-431.
- Köker, A. (1996). *Gehver Nesibe Darüşşifası ve Tip Medresesi*. 02 06, 2025 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/gevher-nesibe-darussifasi-ve-tip-medresesi> adresinden alındı
- Kutlu, M. (2017). Kayseri Çifte Medrese'de Gevher Nesibe Darüşşifası'nın Konumu Üzerine Bir Değerlendirme. *Sanat Tarihi Dergisi*, 363-37.
- Kutlu, M. (2019). Mimari Bağlamda Konya Karatay Medresesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XIII. YY. Medeniyet Merkezi Konya* (s. 515-544). içinde Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları:401.
- Küçükdağ, Y. (1998). Bilgiye Açılan Kapılar: Karatay ve İnce Minareli Medreselerin Kapıları. *Konya Ticaret Odası Dergisi*, 211-222.
- Odabaşı, Z. (2016). Karatay Medresesi'nin Biçimlendirilmesi ve Mimari Anlam Boyutu. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 253-270.
- Öney, G. (1966). Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi. *Belleten*(30), 377-387.
- Önkol Ertunç, Ç. (2018). 13. Yüzyıl Anadolu Taçkapıları'nda Bulunan Kuşatma Kemerleri Tezyinatı Hakkında Bir Değerlendirme. *Kalemisi*, 6(11), 19-39.
- Özcan, K. (2007). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent. *İTÜ Dergisi*, 3-15.
- Özcan, K. (2007). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri. *İtü Dergisi*, 3-15.
- Özger, Y. (2021). *Geleneksel Maraş Evlerinde Yeniden İşlevlendirme: Kocabaş Konağı Örneği*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özkarıcı, M. (2001). Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı ve Medresesi. *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi* (s. 153-169). Konya: Selçuklu Araştırmaları Merkezi.
- Özkarıcı, M. (2016). Kahramanmaraş'ta Selçuklu Mimarisine Bakış. *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu* (s. 14-59). içinde Kahramanmaraş: Anonim.
- Selçuklu Döneminde Maraş Yöresinde Yollar. (2016). E. Toroğlu içinde, *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu* (s. 176-191). Kahramanmaraş.
- Sezer, Y. (2015). Süleymaniye Camii ve Külliyesi. *Büyük İstanbul Tarihi*, 278-289.
- Sınmaz, S. (2017). Külliyelerin Mekansal Tasarımı, Anadolu'da Külliye Gelişim Süreci ve Kentsel Tasarım Kurgusu. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 10(4), 381-395.
- Şahin, M. (2016). *Anadolu Selçuklu Dönemi Mimarisi Mekan Tipolojisi Bağlamında Malatya Hekimhan (Taşhan) Kervansarayı Üzerine Bir İnceleme*. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Şaman Doğan, N. (2012). Kayseri'deki Selçuklu Külliyesi. *Haettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 191-214.

- Şaşmaz, A. (2018). *Gaziantep Manzumeleri ve Külliyesi; Şeyh Fethullah Külliyesi Üzerine Bir İnceleme*. Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Uludağ, S. (1997). *Hankah*. 02 05, 2025 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hankah#1> adresinden alındı
- Ulusoy, M. (2017). Karatay Medresesi Kapsamında Tarihi Süreçteki Sürdürülebilirlik. *Akademia Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, 1(3), 196-204.
- Uslu Bülbül, Z., & Urak, Z. (2020, Ocak). Konya İnce Minareli Medrese'nin Özgünlük Ölçütü Bileşeni Biçim ve Tasarım Unsuru Bakımından Analizi. *Online Journal of Art and Design*, 1(8), 154-181.
- Uzunharman, H. (2015). *İnce Minareli Medrese'nin Taç Kapısındaki Kitabelerin Hat Sanatı Açısından Değerlendirilmesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yelen, R. (2019). *Selçuklu Çağı Anadolu Mimarisinde Malzeme ve Teknik (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yiğiter, E., & Kunduracı, O. (2023). Sivas İzzeddin KEYkavus Darüşşifası Restorasyon Müdahaleleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 111-140.
- Yılmaz, E., & Ulusoy, M. (2018). Konya İlinde Kültür Turizmi: İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi Karşılaştırmalı Analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 10(2), 42-52.
- Yurttaş, H. (2017). *Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami ve Mescit Mimarisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüzücü, S. (2019). *Ashab-ı Kehf Hikayesi ve Anadolu'da Ashab-ı Kehf Mimarisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Esra Nur SARI

Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Üniversite	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2021
Yüksek Lisans	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2025
Doktora	:	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2023	Esra Sarı Mimarlık	Proje Mimarı

UZMANLIK ALANI

Mimarlık Tarihi, Restorasyon

YABANCI DİLLER

İngilizce

YAYINLAR

Sarı, E. N. (2025). Kahramanmaraş Geleneksel Konak Yapıları. 6. Uluslararası Palestra Bilimsel Araştırmalar Kongresi s. 64-87.